HANDBOUND
AT THE

UNIVERSITY OF
TORONTO PRESS

MANUSCRITS CATALANS

DE LA

BIBLIOTECA NACIONAL DE MADRID

DEL METEIX AUTOR

Manuscritos catalanes de la Biblioteca de S. M. — 2 pessetes.

EN PREPARACIÓ

Manuscrits catalans existents en les diverses biblioteques de Barcelona.

Manuscrits Catalans

DE LA

Biblioteca Nacional de Madrid

NOTICIES

PER UN CATALEG RAONAT

PER

J. MASSÓ TORRENTS

BARCELONA

«L'AVENÇ»: RONDA DE L'UNIVERSITAT, 4

1896

PC
3925
M3

LIBRARY
JUL 20 1961
UNIVERSITY OF TORONTO

763296

EM decideixo a rependre una tasca qu'he deixat abandonada un quant temps.

Vaig tenir el projecte de catalogar els manuscrits catalans qu'existeixen escampats en les biblioteques d'Europa. Era un plan bonic i temptador, i sobre tot util. ¡Quants estudis istorics i literaris no facilitaria una catalogació tot lo complerta possible del llegat intellectual qu'els nostros passats varen deixar-nos!

Però un cop donat el primer pas, com sol succeir a l'empendre qualsevol plan superior a les forces d'un om, el vaig deixar madurar.

No va passar gaire temps de la publicació del meu primer fascicle *Manuscritos catalanes de la Biblioteca de S. M.* (1888), que ja no em satisfeia la feina feta. Allí vaig prometre publicar el cataleg qu'avui dono a llum; però les notes preses per aquêt treball a Madrid, encare eren menos del meu gust que les qu'avia pres en el Palau Real.

En un recent i molt erudit estudi *(Katalan-*

ische Litteratur en el «Grundriss der romanischen Philologie» de G. Gröber) M. A. Morel-Fatio em retreu la prometença. Això m'ha fet repensar i preferir donar les notes que no em satisfan prou que no pas guardar-les per engruixir una bibliografia de mss. catalans qu'hà de trigar per força molts i molts anys a estar llesta. Aquí ja és mal antig el de prometre i no cumplir: per xò estig avui content de treure'm del demunt un deute.

La noticia dels mss. existents en la Biblioteca Nacional de Madrid la donaré seguint el meteix plan que quand vaig descriure els de la biblioteca particular del rei. Sense un orde massa complert, que no sempre és possible seguir, descriuré cada ms., insertant-ne algun fragment lo més sovint, i els conclouré amb un index general per autors i per materies.

No ting, ni molt menos, la pretenció d'aver fet un cataleg complert: és quasi bé impossible qu'un particular el faci de cap biblioteca espanyola. He fet tot lo qu'he sapigut i he pugut; demà pod ser molt bé que vinga algú i descobreixi un altro ms. que ja existia a la Biblioteca Nacional quand jo hi treballava (1887): serà que, per una o altra circumstancia, no em va ser possible a mi veure'l. A-les-ores vaig posar *Noticies per a un cataleg raonat:* lo meteix faig are.

Ademés dels manuscrits catalans de la biblioteca del rei, em vaig ocupar dels de la de Tarragona amb el titul *Catalonische Manuscripte in der Bibliothek von Tarragona,* en el «Centralblatt fur Bibliothekswesen», que dirigeix el Dr. Hartwig i qu'edita a Leipzig el

simpatic company llibraire Otto Harrassowitz. Lo qu'are publico serà continuació d'aquêts anteriors treballs.

*
* *

Dugues confessions.

D'entre les critiques qu'es varen fer del meu primer treball bibliografic, conservo molt grat el record de dugues, les uniques que no contenen les alabances de rubrica.

La primera és deguda a l'amig Amédée Pagès, an el qu'estig molt agrait per aver-me fet l'onor d'analisar el meu treball en la *Revue critique d'histoire et littérature,* de París. Ningú millor qu'ell podia fer-ho, perquè és ùn dels pocs que coneixen la biblioteca particular de S. M. Em senyala bastantes correccions, i li aig de donar gaire bé la raó de totes.

L'altra critica a qu'em refereixo va ser insertada en *La Renaixensa.* No analisava: no feia sinó donar compte de l'aparició del fascicle. Però, en un paragraf final, s'hi manifestava estranyesa de que jo agués publicat el treball en castellà. No aig de donar disculpa an el que va escriure aquelles ratlles, perquè ja m'és prou castig el remordiment d'aver-ho fet. L'aver publicat allò en castellà, veritablement no compagina am lo qu'he pensat i he escrit fins aquí. Massa qu'un l'hà de fer servir si us plau per força, en alguns actes de la vida, aquesta llengua imposada! Am prou pena qu'un l'hà de sentir en els ateneus i llegir en

els periodics d'aquí meteix! Doncs no hem pas de ser precisament nosaltros, els que no sentim el pes de preocupacions centralistes, els qui l'hem d'usar quand no ens hi obliguen. Si per algun treball es creu convenient l'ús d'altra llengua que la nostra, ¡quantes no n'hi hà a Europa per triar més universals i simpatiques que la castellana! Sempre més em recordaré de qu'un die vaig ser suficientment cursi per usar el castellà (i encare malament) quand ningú m'ho demanava i en un treball que no era per cap editor, sinó que feia pel meu compte.

Per acabar com els cronistes d'actualitat, i no per disculpa, treuré un altro exemple de flaquesa umana rectificada en qüestió de llengua en la persona d'un cronista antig català.

En Pere Miquel Carbonell, el conegut autor de les *Croniques d'Espanya,* va escriure, en 1479, una carta demanant collocació pel seu fill a D. Gaspar d'Arinyó, conceller i secretari del rei Ferran *el Catolic*, favor que va obtenir. En el paragraf final d'aqueixa carta diu el bon arxiver: «*Assimesmo, S., si algunos motes son en la presente por mi mal scritos por no tenir la lengua castellana, V. S. no se maravilla, car es la primera que mai fizo en esta lengua e dellibero continuar en ella por me abilitar e responder a V. S. por la mesma manera*». Però en Carbonell es va repensar i va posar la següent magnifica nota en el seu memorial de lletres: «Aprés he pensat que és grosseria scriure d'altra lengua sinó de la sua mateixa, o aldamenys en latí. E per çò *aquesta és la*

primera e serà la derrera que faré en lengua stranya» (1).

Així pensava encare un català illustrat en el sigle XV.

El llog qu'ocupava el llatí a-les-ores, l'ocupa avui el francès.

(1) Bofarull (Manuel): *Opúsculos inéditos del cronista catalán Pedro Miguel Carbonell* (Barcelona, 1864-65), vol. I, pag. 51.

———

I

M. 271. — *Fol.; paper; ff. 205. — Sigle XV.*

Importantent ms. contenint les obres d'Ausies March, adquirit fa pocs anys per la Biblioteca Nacional, procedent de la biblioteca Medinaceli.

Té un foli d'index per orde alfabetic escrit am posterioritat a lo restant del llibre:

Taula de les obres són en lo present libre.

Segueixen cxcvi folis marcats, am les obres del poeta, començant pel cant *Axí com cell qui'n lo somni's delita.* Després dels cants més coneguts, hi hà la *demanda a Joan Moreno* y la de *Tecla de Borja.* Aquesta ultima composició es troba en quasi totes les edicions desde la d'en C. Bornat.

Inserto la primera, inedita fins qu'es va publicar en L'Avenç (1892, num. 1):

Demanda de Mossen Ausias March a Joan Moreno

Ab molta rahó me desenamore
car tot lo del món trob desagradable
la mia edat no veig delitable
e ja lo meu cor a Déu empenyore.
Mas yo 'm maravell del jove affable
Moreno Joan que tinga fort Torre
al combat d'amor que dins l'ome corre
prech-vos me digau si cast o amable.

Un ms. adquirit en 1886 per la Biblioteca Nacional de París, conté, a més d'aquesta obra, la resposta de Johan Moreno que comença: «Senyor Mossen March, ja no m'enamore.» (A. Morel-Fatio: *Catalogue des Manuscrits Espagnols et Portugais de la Bibliothèque Nationale*, París, 1881-1892, pag. 364.)

Vuit fulles sense foliar a la fi del llibre, escrites a dos corondells per una altra mà que lo restant, contenen dugues fatigoses composicions que, encare que no semblen ser d'Ausies March (especialment la segona), estan incloses en l'index. De totes maneres, creg qu'els lectors no deixaran de veure am gust la llur inserció.

Adéu siau, vós, mon delit,
car tot mon bé és ya fallit.
Tant quant al món
yo'm recort bé del que ya fon
e lo plaer m'acorda hon
lo conseguí;
mas ya no 'l sent com lo sentí
e poch temps hà que yo 'n perdí
lo sentiment.
Per bé que no l'hagués present,
sentia un saboriment

molt delitant
que m'aparia fos davant
aquell delit no pas semblant
mas propri ell.
Ara no sent sabor d'aquell,
perquè lo temps és ya molt vell,
qu'és l'abit ras
e ya no's pod fer que tornas
haver delit e que usas
del que usí.
E tostemps per lo temps e mi [*amí?*]
tant que no sent més qu'un fadrí
mesell me trob.
En sofirença no so Job,
ans volria tirar l'estrob
essent dispost;
car si algun delit m'acost,
de fet aquell, m'allunye tost,
un altre'n vull;
car mon sentiment no l'acull
a rebre'l axí com fersull,
d'on pas avant
e tots los delits vaig cercant,
prenent algú, altre leixant
d'aquells primers.
Regoneguts, no'm són plaers,
ans los trob tots per lo revers
quant los pratich.
Ells són aquells, en cert ho dich;
mas yo qui'ls reb, açò us publich,
que altre só
en lo sentir, no'n la rahó;
e del temps he perdut saó
e tot jorn pert,
e veent un delit desert
un altre'n cert ab ull despert
per ell trobar
tal com lo solia tastar,
mas a mi no'l veig acostar

si com dabans,
cercant com me fes engans
temps allargant; mas yo veig vans
mos pensaments.
De mi no'm cal esperiments;
no'm poden més portar los vents
en algun port,
perquè la mort no'm pot fer tort:
si'm pren en camí dret o tort
per ella'm tinch.
En passar temps la vida princh
e aquella a mi no retinch
per altre bé;
car demà obra a mi no'm ve
algun delit, e açò sab bé
mon pensament,
que als no porta en esment
sinó de mi avorriment
e menysprear.
L'entendre no'm pot delitar,
puix res a mi no pot donar
que del món fos,
e yo no'm trobe virtuós
ne d'entendre tan abundós
que'm delitas
en que la veritat trobas
e obres de virtut obras
on és tot bé;
car benaventurança's té
sobre aquests pilars e no sé
que'n tinga'n als.
Alguns són axí tots carnals,
crehents qu'en delits corporals
açò està;
altres, qu'en les honors serà;
l'avar diners ajustarà,
essent tant foll
crehent qu'el diner tot mal toll,
sens mils menjar e jaure moll:

lo vol haver,
e null senyal se pot saber
que li vinga per lo diner,
e viu content,
e son semblant més famolent
té l'apetit continuament
e viu penat,
car per null temps veurà acabat
son foll voler e fos bastat
a nombr'aquell:
sent e no sab la dolor d'ell,
perquè's la causa dins sa pell
e no en l'or
qual és l'avar sens estar ror.
Del qui imagina ser senyor
no menys qu'esclau,
de aquests fins parlar no'm plau,
car savis molts crech sapiau
que n'han dit tot
de vanagloria fora glot,
furtant sentencia o mot
d'aquells primers,
poques natures de plaers
ço sab cascú;
mas qui menja carts no dejú,
e qui no pren conduyt algú
mor-se de fam.
Yo só aquell e de mi'm clam,
puis per ma colpa par no àm
res d'aquest món,
e ço és que pus me confon
com mes penses no tenen hon
hajan camí,
car mal e bo com lo perdí,
altre mellor yo no'm prenguí
per hon anas.
Entre forcat me trobe llas,
no vaig avant ne torn atras
camí perdut.

En part forçat hi só vengut,
car per edat y só vengut
e per seny poch;
car puix me viu a l'enderroch
yo degra cambiar foch
mudant delit,
lo qual haguí prop de complit,
mas per dues parts m'és fugit
segons sabreu:
la una que l'entendre meu
lo defalt coneix e l'és greu
com l'a vist tart;
l'altra qu'em trob yo vellart
e no'm valdria giny ne art
que fos amat.
D'açò'm trob tan entrenyorat
que m'ha del món tot apartat,
si bé n'ell visch;
e yo de tot són bé'm desisch,
puix que no's trob en mi lo visch
on Amor cau,
aquell que fa del Rey esclau
e d'esclau rey de fet tornau.
Perquè fer sab
no y hà res que tost no acab:
si pren lo cors és pres lo cap
del pus sabent:
les ungles contra mi o dent
no han poder e soch content,
puix me trob tal
car si'm fos l'edat cominal
yo'm pendria'n bé lo seu mál,
e ya son fet
puix és axí que'm trob sostret
dels bens que natura permet.
Yo m'abandon
ab tal dolor, que no sé hon
haja reffugi'n part del món
en que'm repòs.

Ya lo procés me trobe clos
e la sentencia tinch al dos;
remey no y hà:
ya l'anasil diu «ta-ta-ta,
aquest és qui del món s'en va.»
E fuig, adéu.
No só'n la terra al parer meu;
menys en lo cel, segons veheu:
yo só 'ntre dos.
O quin estat més graciós
que l'om estiga sospitós
del loch hont és
quant en lo món Déu ha l'om mès
e als animals secret promès
dar fi e bé.
Quant animal, hom sa fi té,
d'on és content, e no y cal fe,
raó y ateny.
Sa propria fi a cascú seny
e l'obra sua qui l'empeny
en delit gran:
perquè és cert qu'els homes hàn
alguna fi per la qual van
al fi darrer;
car si la part son bé requer,
lo tot la deus molt mils haver:
duptar no y cal.
Açò atteny tot animal
e par que y basta'l vegetal
de menys valor.
Tot ço que sent fuig a dolor
e va delit per sa dolçor
no pensant d'ell;
mas de la obra hix aquell
lo qual és gran, poch, leig o bell
l'obra semblant,
e donchs no's vaja 'lgú clamant
si hà dolor del qu'és obrant,
puix que mal fa,

car de mal fer tal guardó hà
e lo ben fet cascú pagà
més del degut.
Tal delit no he yo perdut,
car per saber l'e conegut,
mas no sentit;
car si l'hagués aconseguit,
ya més l'aguera derrinclit
ne ell a mi,
e ya més hom l'asaborí
que no'l seguís tot lo camí
mentres visqués.
Qui és aquell qu'es desisqués
del senyor que tant bé li fes
per un dolent?
E de tal só estat servent,
mas tal com fon fuy mig content
no pensant qu'el deffalliment
dins en mi fos.
Mas que per ser mal venturós
e no per no ser prou ginyós,
tal fi m'és fuyt.
D'un arbre bort volguí lo fruyt
e trobar aygua'n vexell buyt
per mi fartar;
mas al menys podia gustar
y en lo començ mi contentar,
no pas en tot (e noy val art)
qu'el bé honest romang'apart[1]
e l'om trob fi.
És ver que yo'm delití
e tot altre delit prenguí,
e veus qu'em dolch
e tant com puch ma dolor colch,
que res d'aquella yo no tolch,
ans me complach
e sé qu'és leig com no amach
la gran tristor qu'em fa ser flach.
Vehent qui'n só

e lo món de bella saó
e mi en disposició
qu'el he jaquir
qui pot tal dolor sofferir
qu'em sembla hir pogui sentir
los bens al dos,
ço és l'util e'l delitós,
dels quals assats fuy abundós.
A mon semblant,
l'util per si no'm fon davant,
james diners fuy desijant,
mas per haver
lo que al delit fon menester,
hon desprenguí tot mon saber
e part dels bens;
mas a present me son turments
aquells semblants que han les gents.
D'on se veu clar
puix que bé és
molt ha durat e son reprès
com no legesch si hon metés
proposit ferm,
e no pod ser que no'm referm
puix no tinch cor ne cap en ferm
d'aquell bé fals.
Si res amprench no pot ser als
sinó ver bé porgat de mals,
fi del desitg.
En ans sentí fastig,
no'n lo començ mas en lo mig
sentí afany.
Yo he perdut sens algun guany,
yo só que hisch de un calt bany
en un romanch.
Als delits la porta yo tanch
e com lo sent continu'm planch
per lur contrast,
car mi recorda d'un fin past,
més ya no sent res lo meu tast

segons quin so.
L'enteniment son companyó,
vehent açò, mostra's felló
e l'ha jaquit,
e ab lo voler és ahumit
per fer tal obra d'on delit
puguen haver;
mas no encontran lo carrer,
en general saben que fer
e no fan res;
perquè 'n saber tal bé no 's pres
ne 's pot haver per ser entès,
mas per l'obrar;
car sens virtuts no 's pot gustar,
lo qual naix del continuar
actes de bé.
Virtut ab gran delit se té
sinó ensemps no les hagué
home algú.
Ací fall lo juhí comú
sinó és poch ho sab cascú,
qu'ensemps estan
saberse pot mas no 'n sentran,
los qui mals fets praticaran.
Perdonen me los qui mal fan
qu'en tal cas són.
Altres ne sé de qu'és ple 'l món
sabems lo bé que és e bon
és assegut
ço és en l'obra de virtut,
mas en l'obrar no han vengut
perquè 'm començ [*convenç?*]
la dolor la voluntat venç.
Ço fa que yo res no començ
e tots som tals.
No pos los bons ne 'ls de tot mals,
mas los que hom diu cominals
axí 'ls avé.
Ells han proposit de fer bé,

mas no han l'abit, ço perquè
s'ateny delit.
Los bons han son camí complit
havent lur intent conseguit,
e són contents;
los malvats són casi potents
d'esmenar lurs deffalliments,
d'on han dolor.
Lo pus mal hom té mal pijor
e lo més bo delit major:
no u cal probar,
açò no'nten lo popular.
Entre mils bé poden comptar
lo que s'en trau.
És molt que ferm açò cregau,
que la dolor delit tornau
bon abit fet.
Là donchs se mostra ser perfet
com la raó ha tot constret
lo sensual.
Yo sé lo bé, mas faç lo mal,
perquè l'entench en general
no 'n singular.
Lo mal he volgut praticar
sabut e sentit e molt clar,
y el bé 'n confús.
No per bon seny he perdut l'ús,
mas per lo temps m'és dat reffús.
Estich axí
qu'en nulla part yo 'm veig camí:
mes obres no guarden ull fi.
Viu só e mort:
los delits passats me recort.
Açò 'm roman qui 'm fa report
d'algun pensar,
no res qu'em puixa delitar,
car en res no puch aturar
lo pensament,
e qui no'nten no és volent,

e valgram més mal eligent
qu'estar torbat
no habent res delliberat
per la juhí la voluntat,
d'on romanch va
qu'en fi alguna cor no'm va.
És lo pejor estat qu'està
l'om en tal cas.
No sé al món que hom trobas
semblant a mi e qu'el cercas
en los dos mons.
Yo si despullat d'aquells dons
que vells e jovens e minyons
han per dret lur,
cascú té fi per ell a dur
en aquell loch hont li procur
l'apetit seu,
en nulla part me port al meu
car ço que 'marà m'és greu
e res no veig
de tot quan faç no sia leig.
Mas no n'am tan que yo u pledeig
forçat o vull,
car ço que alt a tost a al ull
yo m'enterromp, puix no y acull
lo que fer dech.
Fulles e flors vull d'un fust sech
e no vull dir que bé 'n conech
e part ignor
bé si meresch un agre plor.
Ço fa un virtuós cor,
mas yo 'm reprench,
car mon pensament no estench
e guinyant aquell no estrench
en algun fi,
ço és en Déu, puix vol a mi
leixant lo món pobre e mesquí,
puix ell no'm vol,
no'm fa per ces que fer no sol.

Yo li perdó passant mon dol
ab cor no clar,
car no puch ab mi acabar
ab cor sancer de perdonar,
e mal no'm fa
com regonech açò com va
la dolor que dins mi està
me tol poder,
que no ús de mon poch saber.
Com passa açò no y és mester
dir-ho pus larch:
la passió nos fa embar (ch),
que ço qu'és dolç nos par amarch
e pel revés:
nostre juhí pren menys ho més
segons lo voler serà stes
en bé o mal:
encara fa lo que menys val,
que fa la cosa ser no tal
com és en ver
aquella que ab lo saber
conegués ans qu'el gran voler
vos carregas,
perquè no's pot fer hom obras
ab passió que no's torbas
nostre juhí,
aytant és flach més que mesquí
d'aquell qui és semblant a mi
e altres molts.

Altra obra

A mi acorda un dictat,
per nom «contemptus» nomenat,
avisant los homens del món
qu'en les coses que en ell són
no esperem bona fi,
car són via e camí

de trobar perdició;
e remembra'm de la sahó,
quant legí 'l dictat aquest,
qu'em fonch legit manifest,
mas no 'ntenguí 'l significat.
Aprés, quant fuy hom per edat,
l'entenguí sens saborir.
Ara, més tart, començ sentir
lo bé e mal que y és entès.
Lo mal en les coses no és:
instrument són ab què hom fa:
per ço en elles mal no hà:
natura y ha mès bé molt gran.
A l'estimar és nostr' engan,
perquè 'n prenem d'elles extrem
e lo mig bé no conexem,
perqu'és amagat en loch fosch
e veig a tot-hom esser losch
per a poder-lo divisar.
Hom pot bé del mig disputar:
entendre 's pot, mas no sentir:
no 's conegut, mils se pot dir:
abasta 'l nom tan solament
e que l'obrant sia volent
virtut lo cor més qu'el cap vol.
Lo mig de la cosa 'l que sol
obrar virtut qu'es diu moral,
és punt tan subtil que no y val
vista de home previst,
e vol que hom no sia trist
volent per lo mig caminar
e tant com s'i pot acostar;
car no és en ell lo punt saber.
Perçò alguns han més poder
que altres per als forans fets,
més basta que sien discrets,
los homens, per voler la fi;
e si no 'ncontren lo camí,
dins lur voler l'abit està;

e si 'l saber no y fallirà,
son abit no 'n reb lesió,
car son voler e la rahó
a la virtut no han fallit.
Volent fer bé, no sens delit
l'acte de virtut se compleix;
e si 'l saber hi deffalleix,
no 's culpa de la voluntat,
hon aquest bé tot és causat
e lo saber serveix a l'ull.
Perçò d'aquest bé parlar vull
e dels dos altres parlaré,
e per linatges vos partré,
segons d'ells és ya menció
d'un curt gran delectació;
qu'aprés de l'obra 's mostra fi
lo bé delitable per sí.
És pus comú e general,
totant a l'hom e l'animal,
lo profitós esper esguart;
e per aquest hom aprèn art.
Mas tot retorna en delit,
car si res fa l'om per profit
açò és per a delitar,
perquè 'm vull dispondre parlar
dels actes més particulars
qu'els homens han familiars
per sens més poder conseguir.
Derrerament de tot vull dir
de bé honest de tot procés,
e serà poch segons ell és;
mas segons mi, serà 'lgun tant.
Tants són e tals qui 'm van davant
parlants de tal material,
e majorment en general,
qu'em cové dir dels singulars
e com mils sabré dir dels clars,
mas no en tant que fastig torn,
e menys de pendre altre born.

De tot lo bé faré un munt:
en aprés lo mestre desjunt
partint aquell per moltes parts,
e no 'm caldrà consell ne arts,
car yo qui u sent par ne puch.
No és algú tant desestruch
que no puixa dir lo que sent.
Ço que jutja l'enteniment
no necessari, no és clar.
Lo seny no pot hom enganar
de ço que sent de bé o mal.
E primer dir en general
qu'el bé mundà tan com és bell,
és leig lo mal qui 's met prop d'ell,
esperant qu'es meta 'n son loch;
d'on tinch per foll e no per joch
tot-hom qui 's vol treballs donar
per un apparent bé trobar,
car, volent bé, vol tot son mal;
e tan en error capital
si pensa, que mesclats no són.
Axí com l'abella 's confon
com pus fort vol donar son pich,
se mostras contra enemich
qui en excés un tal bé vol,
cercant aquell en part se dol;
e conseguit dolor atteny;
e si aquest és hom de seny,
veu aquell bé molt poch durant.
No té 'l perill tostemps davant;
més si per cas lo pensa y vé,
al menys ho creu si no'n sab bé,
que aquell bé tost perdre 's pot.
No coneix tant que veja 'l clot
hon prestament serà caygut.
Per abit sab, més no 's astut,
o, per mils dir, no és prudent;
car lo delit qui l'és present,
pel motiu de la passió,

si enfosqueix tant la raó
que no'l jaqueix clar dicernir
ne'l bé'n singular appetir
e no's de franch arbitre tolt
hoc tant difficil que no's solt
lo bé honest poder amar.
Ell porà bé vers ell anar,
mas cor tirat buyt de saber
tostemps és solt lo franch voler
a fer deffora'l que li plau;
mas si al appetit desplau
no pot fer qu'en plaer li torn,
menys que no faça un gran born
faent-li perdre l'abit pres,
puix és en lo sensual mès,
lo qual no's de raó forçat.
Bé pot esser per temps ginyat,
mas no sobrat en un instant,
e porà ser tan rebellant.
Cap delit més ja l'obrarà,
los actes ell bé complirà,
tot quant pertany a la raó;
mas no's tolrà de passió
ne serà'b ella clar rebent;
e, no'ntenent, és no volent.
Voler li fall tant com saber:
no sab tot-hom qual és primer
d'aquests en l'obra de virtut;
car si l'entendr' és decebut,
lo voler és mal ordenat;
e si'l voler és mal reglat,
l'enteniment no jutja bé.
D'açò pus larch no parlaré:
lo gran philosoph vos acús
qui n'ha tocat, e no dessús:
tot larch en l'etica ho diu
en lo sisè temps hà qu'em viu:
yo n'acort bé com hi està.
Tornant al punt, hom no farà

que, de lonch temps abituat
per algun vici delitat,
aquells jaquescan un instant.
Déu ho pot fer, qui és tirant
lo cor de l'home 'n un moment;
mas no 's pot fer naturalment
sens perdre hom de temps espay.
Tot-hom deuria haver esglay
en algun delit carregar,
car molt és dur aquell leixar,
e ço qu'és menys no té 'l saber.
E donchs bé 's foll qui son poder
vol metre 'n cercar tal delit:
en fermetat molt deffallit
e dolor és la sua fi,
per bé qu'en tots haja 'lgun fi
exeptat lo de la virtut.
Mas entre 'ls mals és mal pus brut,
entre los béns és maior bé.
Delits vol hom que mal no u ve,
e pot aquells bén elegir
en aquells, puix no y vol sentir
sinó deport en recrear
e no vullan aquells pensar
sinó ser via per l'onest.
Mas axí 's causa 'l mal aquest,
que, puix l'onest no 's principal,
l'om per natura 's animal
que requer dels béns lo millor,
e, si 'n l'onest no 's trobe mor,
dels falsos ha esser vassall.
Mas entre quells és entre vall
de valor, segons oyreu,
e d'açò gran exempl' aureu,
dels folls qui són encadenats,
qu'essent de follia sobrats
prengueren falsa opinió;
e, tant com és luny de raó,
és foll qui 'n ella posa fi.

L'hom qui tras honor té camí
e vol esser molt affamat,
per dues vies és orat
volent aquelles en excés;
e per cercar-las al revers
d'on les poria encontrar,
e qui riquesa vol buscar,
ja per açò no erra pas.
Mas per ser foll qu'imaginas
trobar son desijat repòs,
e que tinga son compte clos
que per sos diners ser'amat,
bé 's porà fer que sia honrrat.
Dementre esperen que farà
regonegut, si res no 'n fa,
sens mal fer serà mal volgut.
Cascú deu ser apercebut
que hon no és discreció
regeix la sola passió,
la qual va orba menys de fre
que 'n lo mig loch no va ne ve;
e si l'encontra, no y roman.
Molts homens són qui bé faran
no sabents lo perquè ne com.
Açò no cau en savi hom,
mas no sab lo que fa
en aquells delits qu'el cor va,
axí com lo toch e lo gust.
L'om és de carn e no de fust,
perquè 's forçat que s'i delit
e tol en enuig e despit,
gran és lur delectació,
perquè té molt fre la raó
que aquests puxa bé domar.
L'oyr, lo veure e l'odorar
no han gran força de per sí,
e no és gran delit lur fi
si lo toch fi no u preveu.
E serà molt si tant enteneu

lur fi al seny inferior,
car lo delit e la dolor
que porten pels senys forans
e imaginacions grans
d'on mal e bé se 'n consegueix.
Lo toch e 'l gust clar se pareix,
que són senys portants delit gran.
Aquests delits que homens han
del sensual han de sortir.
Altres sab hom forçats d'exir
de la pensa tant solament.
En aquest res lo cor no sent,
perquè són luny de corporals.
Aquests són delits animals,
los quals parteixen de compost,
e no fa poch qui sab dir tost
quin és aquell voler qu'els vol
e perquè tant fort los col,
puix naturals no li són,
e tant res no prea 'l món
com honor e diners e fama.
Sobre aquesta flaca rama
tot-hom fa sos tempraments.
Lo cors no 'n soffir sentiments,
car no són de l'apprensió
deffora 'ls senys, e qu'em perdó.
No sent per sí, mas com a junt,
tot-hom qui saborí a punt
que tal delit és lo pijor;
que pus tot passa en dolor
e de natura és pus luny,
lo seu delit té fòra e puny.
Qui 'n joc de daus met tot son bé
e qui 'n amor de donas té
lo seu entendre y voluntat,
en un instant és trastornat
lestament de aquests abdós,
e de cert és més perillós
que estament altre algú.

Val e no y val ser importú,
e lo mestre no y sab res.
Tots los que natura mès
luny d'est, com a reprovats,
qui en tal se són delitats
en raó són deffallits.
Aprés los metré en escrits
en l'orde qu'els delits met.
Per esser foll perfet,
hom qui 'n la mar sa vida fa,
jurant que jamés s'i veurà
quant se veu prop de la mort,
passat lo cars no ha deport
altre 'n lo món qu'és navegar.
E que 'ns parrà si deu passar
per hom foll lo gran caçador:
no pot ser menys de gran error
per defalts de enteniments
no hà senyals d'om entenent.
L'om qui molt se adelita
causa dóna de sospita
d'esser tingut per hom pech.
Quant hi pens de mi renech
del qu'en passi en secret
e lo publich lo que n'he fet.
Gens ne fan lo testimoni:
bé seria estremoni
per tancar l'ull dels vehents.
Yo vull dir mal de les gents
qui meten sa esperança
en la cosa qu'és fermança,
no curant del principal.
Açò és al món gran mal,
segons clarament veureu,
e de cert ab mi sereu.
Faent-se part en lo juhí,
qualsevol via o camí
per alguna fi anar
no deuria re 'turar

l'esperança de algú.
Tot cavaller en comú
poch li val temptar lo cors,
ne dret estar sobre spredors
d'un fort cavall e bé regir,
si 'ls afers d'armes vol fugir:
tot quant ha fet és casi va.
Algú és qui bé junyirà
e luitarà vestit e nuu
que jamés vestí arnès cruu;
ne altre per armes a fer.
E tals fets no són en ver
per contentar-se d'aquells,
mas per passar a pus bells
si qu'és fundat son offici,
e trob un terrible vici
aturar-se l'om aquí.
Molt poch se val metge açí
medecina studiat
si no's dispost sanitat
menistrar a l'hom malalt:
e aquell qui en puig alt
a l'estrem muntar emprèn
no fa res si no s'estén
a passar del mig avant.
Molt deu fer hom recelant
que del que fa la fi guart
e que no s'atur en part
qu'el treball sia perdut,
y en lo que fa sia astut
que guart la fi e la via:
si és bona, Déu la guia;
si mala, dich-li foll.
No sab com se rompa 'l coll
mas veu la vià per hon va.
De l'honest bé, res no sabrà:
lo fals bé sab e com hi van.
La fi qu'en vol és ple d'engan,
però bé y va pel carrer dret.

Sol una fi és qui promet
lo gran repòs de l'apetit:
los altres no més són delit
segons la valor d'om e lur,
e l'om és pec qui no's procur
los fins segons discreció;
e sens valent disposició
ses fins no valdran un pujès,
car volrà coses de no res
y en loch tal metrà tot son bé.
De tres linatges a nòs ve
delit e bé qu'ens pot venir:
del bé honest no'm cur res dir
fins que los dos sien tractats,
de profitós tan tost com nats
som ab gran luyta requerim
cas de fer aquell prenim
movent-nos a la mamella,
car natura 'ns aparella
ço per què la vida crexem
mas no sabent lo perquè u fem;
no 'l volem com a profitós
per çò natura 'l dóna a nòs
que sab lo com e lo perquè;
lo delitós sens esguart ve
car puix havent tastat l'allet,
de fet l'apetit és costret
voler aquella sens esguart.
Tot quant hom fa per algun art
o per alguna lectió,
se fa per sol' afecció
d'alguna fi perquè entén
e alguna fi moltes ne pren
per venir fi acabar
perquè 'l darrer se deu jutjar
per lo pus bell e lo millor;
e qui nau fonch construydor
per victoria conseguir
molt millor fi volch apetir

qu'el mercader per a guanyar,
y aquest millor qu'el qui robar
volgués ab ella dels amichs
e qui per guarda d'enemichs
en pla sab fer un fort castell
ab tot lo seu gran aparell
de molts officis hach mester,
e tant quant l'obra o requer
fins en esser acabada,
dins la gran fi és trobada
una fi d'altra més gran
e les que més prop li estan
són pus belles estimades,
e les que són apartades
d'aquella fi verdadera
són molt luny de la carrera
per conseguir lo repòs.
En tot altra fi no'l pos
yo tot sol l'afalliment,
hom o sent per sentiment
e la raó no y contradiu,
e cascun savi açò diu
ell és regla en tal fet
e son juhi és hom constret
e lo recors és sol a Déu,
en la terra no podeu
a millor jutge recorrer
e qui 'ls delits vol discorrer
e les fins d'on ells se prenen,
delits són que ans nos vénen
que la vida nos procura;
ella no passa fretura
d'honor fama e riquesa
ne ha voluntat encesa
de voler victori atenyer.
En altres no'ns cal empenyer
los quals són requests per viure,
altres que no vull escriure
e són los actes d'engendrar

per l'especia conservar,
que si no fos periria
en natura maestria
que l'animal proveheix
de delit, e açò pareix
en l'om animal comú.
Açò sab bé casi cascú
mas pels grossers ho diré.
En general tot-hom sab bé
que naturalment l'animal
sab bo lo dolç e l'amarch mal
e quan ha sòn li plau dormir;
de la specia yo vull dir
que tal cosa plau al ca
que lo bou no fugirà;
de l'individu 'n só pensant
que Joan una tal cosa vol
que Martí de sí la tol,
molt és açò manifest,
altre delit és desonest
per sol costum reprovat,
que lonch temps serà causat
e a natura molt desplau.
Açò crech bé sapiau
car l'altra natura fa costum;
gran seria lo volum
per lonch exemplificar.
Natura molt se vol mostrar
cruel, aspra, fort e dura,
que tal complexió 'ns procùra
faent-nos semblants als bruts,
axí com fa molts sorts e muts
e difformes molt estranys;
de aquests no passen anys
qu'entre nosaltres vejam,
és veritat que si obram
e conseguim algun delit
aquell és molt pus deffallit
que de natura és pus luny;

lo que raó tirant s'ajuny
e natura lo acull,
no en tant com lo veure l'ull
car necessari no li és.
Quant és reglat no és reprès
mas a tot-hom prou li faça
ell falaga, mas ab maça,
dóna colp que trenca 'l front
tantost al primer affront,
perquè n'ell tot bé fenesca,
lo primer bocí és bresca,
lo més voler és més que fel.
Davant ell està un gros vel
que a pochs se dexa veure,
terrenal Déu se fa creure.
Per l'om sabent e lo millor,
aquest és l'idol de honor
e de fama leig guanyada,
per aquest vida penada
passen los qui bé n'esperen,
e jamés altre 'n saberen
si no 'l bé aquell qu'en surt
no coneixent si han de furt
tot lo bé per hon les han;
e per mal saber ab engan
o per molt malvats mijans,
fer de malalt home sans
és la fi de tot hom metge;
l'especier no sab fetge
si és sans o entecat,
a ell no és comanat
si no dar materials.
Aquesta és la fi no als
e aquells bé conseguir,
e qui bé vol inquirir
erbolari 's diu qui 'ls cull,
sa fi tota s'i recull
e pus avant no s'estén.
Moltes fins vol qui amprèn

de haver honor e fama,
molts hi van ab coxa cama
mas no en justar riquesa,
e qui voluntat encesa
té per lo gust son fer,
axí del tot qu'el seny requer
l'enteniment malt reglat
e'l voler mal ordenat,
se ordenen males fins
a part de fòra e de dins
segons bones los aparen
tals per si altres que'n paren
per la major conseguir.
Tot hom pot bé per fi tenir
ço en que sa sparança met
e son voler no mostra set
en altre qu'en conseguesca;
sa darrera intenció,
la primera volició
en que hom met son voler,
allò és fi, puix és primer,
perquè totes coses obra,
e si aprés més hi sobra
altra intenció a pres,
l'altra no's fi mas via és
per aquella anadida.
Tantost és la fi jaguida
si la intenció's darrera
la darrer pres ab primera,
puix la primera's més atras
e serà via e pas
per conseguir la novella,
axí com lo qui s'aparella
a fer vida filosoffal
e vol puix l'apostolical
perquè li appar pus alta,
e d'aquest món se defalta
puix tan l'abelleix lo cel
de sí mateix hach bon zel

y en virtuts morals més fi;
aprés gira lo seu camí
en celestial virtut,
tot axí com l'om astut
e de vils parents e amichs.
Qui's vol metre en fer-se richs
per avançar sos parents
e girant sos pensaments
pujar volch en senyoria,
d'una fi en altra tench via
per muntar en pus alt loch
on sentrà molt glaç e foch,
y en tot quant per muntar farà.
E qui diners ajustarà
per satisfer altre desig,
de grosser passa mols lo mig,
qui de avar li metrà nom
de la fi pren sobrenom,
puix en aquella s'atura
e per la fi més s'acura
en les coses que y anà,
e de aquell no s'amprà
sinó per un passament;
e qui met son pensament
en les dònes y esperança,
e per ço diners avança,
bé pot ser dit luxuriós;
durant lo temps que n'és ginyós
lo fi li és tostemps davant
e per ses vies és obrant,
mas la fi està dins ell
e de fòra's mostra la pell
per la fi aconseguir.
E per ço veu hom fallir
lo juhí de moltes gents
jutjant los fets aparents,
los quals hom veu mas no'l perquè.
Aquell qui'l fa quina fi té
se... tan son amagat si,

si bona o mala és la fi
la intenció la jutjarà.
Poques fins hom ampendrà
havents les vies sens dolor,
al desijar tot és dolçor,
al posseyr dupte no y fall;
no és mester que ab escandall
hom vulla saber aquest fons,
axí veu hom reys e peons
en esta mar ser offegats;
los primers són trastornats
e lo darrer passa primer,
e per açò no és mester
que y pens lo qui vol navegar,
mas que vulla los ulls clucar
affermant lo compte de tots,
donant rialles e sanglots
mas alegria no han ya,
car de falç bé ya no serà
content lo seu posseydor,
car veu-lo molt prest perdedor
e dins ell molt terrible affany.
No 'n diré pus car dins un any
cascuna lengua dirà poch,
e donchs lunyem-nos de tal joch,
que tot lo guany és dolorós
e lo cercar molt affanós.
Al posseyr de tot s'en treu
perquè axí cloure poreu
que lo delit d'aquell fals bé,
no's ver delit, açò sent bé,
molt hom qui'n passa e no'n sab;
e no penseu jamés acab
de saber l'apassionat
l'estament hon està posat,
car no escapa d'ignorant,
lo fals delit qui'l va davant
acompanyat de la dolor,
mescla lo dolç ab l'amargor;

e bon delit mesclat no és
ab la dolor, ne 'l prea res,
qui aquell puc ha bé sentit.
Mas l'ome de virtut fallit
aquest delit li apar estrany,
e no creuria dins un any
que sia res, puix que no'l sent;
no té senyal si' aparent
que tal delit se puix aver,
ell no sent res sinó'l plaer
que li presenta'l delit mal,
lo qual li torna'n natural;
e dins en la dolor se viu
e de aquella no s'esquiu
puix altre bé no coneix.
E clarament, açò pareix
en los conversants malament,
car de cert viuen en turment,
delit en ells e dolor cau
e si bé feyen, no'ls escau,
ans no volrien que Déu fes
que llur mal abit se perdés
per aquell bo de la virtut
lo qual és fi e fort escut;
perquè no tem dolor lo pas
e qui'l se vist no'l treballas,
ans lo treball li dóna cor
que no l'atteny de poc dolor,
e ço que permet ell atteny
e tant pot fer que no s'estreny
que venim a molt prop de Déu,
e pot hom dir «açò és meu».
Los altres béns de altres són
car són de natura e del món,
e lo saber és casi fum.
Sol aquell bé qu'és en costum
de tenir dompdat l'apetit
a la raó estret subdit,
pot esser dit propri de l'hom;

no'l pot haver sinó lo prom,
e de aquell deu esser entès,
car per saber en gran excés
sens lo voler bé arreglat
tal hom sabent e malvat,
e valgra més que fos grosser
car no haguera tant poder;
d'exir en obra de mal fer
saber indifferent se met,
car no termena l'om a bé
lo bé que per natura ve;
si sdevé en l'ome mal
no porà ser sinó tal,
com lo qui pot d'aquell usar,
e la color qu'el volrà dar
pendrà com drap del tintorer.
Semblant és lo nostre voler
que tot quant li porta lo juhí,
anar farà per lo camí
d'on pendrà nom de mal o bo,
tot quant que la fortuna do
e quant a donat e darà,
serà segons ne usarà
l'om ab l'arbitre ministrant.
No vull dir pus d'ací avant
per no ser dit feixuch per lonch;
perçò lo meu parlar estronch.

L'esmentat manuscrit de París també conté aquestes dugues obres.

El qu'hem descrit se conserva relligat am tapes de fusta cobertes de pell vermella, filets i cordons d'or, cantoneres i centres de bronzo treballat, i tanques de bronzo i vellut vermell.

II

M. 58. — *Fol.; paper; ff. 195. — Any 1546*

Obras poéticas de Mosén Ausías March, corregidas de los yerros de imprenta por D. Luís Carroz de Villaragut. Año 1546. Con un diccionario de las voces más difíciles en lemosín.

Així està classificat aquêt llibre en el cataleg dels MSS. de la Biblioteca.

Es conserva en magnific estat, escrit en lletra clara, am clxxxxviii folis, dels quals 195 son utils. Comença per l'index dels cants continguts en el volum, segueix el vocabulari i després el proleg. Ho dono tot a continuació:

A

Axí com cell — a cartes i
Axí com cell qui desitja ii
Amor se dol. iii

Alguns passats. iiii
A mal estrany. v
Ab tal dolor. vi
Ab vos me pot. vii
Alt e amor viii
Algú no pot. viii
Axí com cell qui's veu. viiii
Als fats coman. x
Aquelles mans. xi
Aquesta és xv
Aquell atteny. xvii
Axí com cell qui parteix. xviii
Ab molta rahó. xxiii

B

Bé'm maravell. xviiii
Bé'm ve'n recort. xx

C

Cert és de mi xxi
Clamar no's deu xxiii
Cobrir no pusch. xxv
Cervo ferit. xxxii
Cell qui d'altruy. xxxiii
Coratge meu. xxxiiii
Clar és e molt. xxxv
Callen aquells. xxxvi
Colguen les gents. xxxvii

D

Dòna si us am. xxxviii

E

Entre amor so posat. xxxviiii
En aquell temps xxxxii

Entre'ls ulls. lxxxxiii

F

Fantasiant amor. xlvi

H

Hoits, hoits. xlvii
Hon és lo lloch. xlviii

J

Ja tots mos cants. li
Ja de amor lii
Ja no esper. liii
Junt és lo temps liiii

L

Lo tot és poch. lv
La mia por lxv
Lo jorn ha por. lxvi
Leixe la sort. lxvii
Los ignorants. lxviii
Lo temps és tal. lxx
Lexant apart lxxi
Lo viscahí lxxii
Lo cinquèn peu lxxiii
La vida's breu. lxxviiii
La so attès lxxxiii
La gran dolor. clxxxix

M

Mon bon senyor. clxxxxii
Ma voluntat. lxxxiiii
Molts homens oig lxxxv
Molt he tardat. lxxxvi

Mal venturós lxxxvii
Mes voluntats. lxxxviii
Mentre d'amor. lxxxviiii
Malament viu lxxxxi
Maleyt lo jorn. lxxxxii
Molt me par bé clxxxx

N

No so gosat. lxxxxiiii
No'm pren axí. lxxxxv
No sech lo temps. lxxxxv
No pens algú lxxxxvi
No pot mostrar lxxxxvii
No guart avant lxxxxviii
No'm clam d'algú. lxxxxviiii
No's maravell cii
No cal duptar. ciii

O

O quant és foll. ciiii
O mort qui est. cvi
O fort dolor. cvii
O vos mesquins cviii
Oydes vostres rahons lxxxxiii
Or som en temps. xxxxviiii

P

Per molt amat. cviiii
Puix que sens tu. cx
Pujar no pot cxv
Pren-m'en axí. cxvi
Perquè m'és tolt. cxvii
Por de pijor. cxviii
Paor no'm sent cxviiii
Puix me trob sol. cxx
Per lo camí. cxxiii

Puix me penit. cxxxi
Pensant en vos cxxxiii

Esta obra, per no esser de Ausias March, les cartes hon era scrita son llevades del present libre.

Q

Qui de per si cxxv
Quant plau a Déu cxxxi
Que val delit cxxxv
Qui serà quell. cxxxvii
Qui si no foll cxxxviiii
Qui no és trist. cxxxx
Qui m'a calgut. cxxxxi
Quins tan segurs. cxxxxiii
Qui'm mostrarà cxxxxiiii
Qui'm tornarà. cxxxxvi
Qui serà quell. cxxxxvii
Qual serà quell cxxxxviiii

R

Retinga'm Déu. cliiii

S

Si com aquell clvi
Sia cascú. clvii
Si bé mostrau. clviii
Sobres dolor clviiii
Sens lo desig clx
Si com rictat clxi
Si deu del cos clxiii
Si com un rey. clxiiii
Si pres grans mals clxv
Si com hom rich. clxvi
Si col malalt clxvii
Si per null temps. clxviii
Si'n algun temps. clxviiii

Si col malalt clxxxx
Si com lo taur. lxxviii
Si'm demanau. lxxviii

T

Tot entenent clxxii
Tal som com cell. clxxviii
Tots los desigs clxxviiii
Tant he amat clxxx
Tot metge pren clxxxi
Tant he amat clxxxii
Tant en amor. clxxxiii
Tot llaurador. lxxxxiii

V

Volgra ser nat. clxxxiiii
Vos qui sabeu. clxxxv
Veles e vents clxxxvi

Y

Yo crit lo bé clxxxvii

Declaració de paraules lemosines escures

A

Avol — mal
Alt — contentament o cosa alta
Adulaments — plors dolorosos
Abús — desorde
Arma — anima
Abandonar — derenclir
Afeblit — debil
Abtesa — abilitat
Abuyra — sobrehix

Aulesa — alteza o superbia
Abciach — dia de festa simple
Altruy — altri
Ayre — yra o enojarse
Ahuir — ventura
Alensa — aposenta
Astre — planetta
Anap — vas o copa

B

Bomba — vanagloria o pompa
Born — fermetat o navegar voltejant
Brant — stoch
Benhauirat — benaventurat
Bran —

C

Cenyr — aiustar
Cuna — breç
Churcat — tardat o pensat
Cuyt — pens
Cell o cella — aquell o aquella
Conquerir — conquistar
Carch — carrech
Cavorca — covarca
Cusca — coxa
Cech — cego
Cobejar — cobdiciar
Çuna — çassí

D

Dayçò — de açò
Degast — guastat
De pregon — de present
Dur — portar o fermetat
Dictats — rahons o dits

Degra — devia
Desastruga — desastrada
Dos — envés o esquena
Dellay — de part de llà o del altre món
Diabsiach — dia de festa simple
Drut — druter, cert horde de religiosos en França que's deyan druters, que feyen molt estreta vida.

E

Estremar — apartar
Emboltes — embaraçades
Estable — ferma
Endure — passe fretura
Envolpa — embolica
Embasa — umplir
Exorch — impotent, contret o affollat
Embronch — cosa torta
Esculls — pedres esvaradices
Esbayment — spasmament
Esclús — bandejat
Esbert — esperimentat
Evadir — avançar o prevenir
Exella — sospèn o relleva

F

Fenyer — burlar
Feny — burle
Foure — bayna
Foll — orat
Feble — femení

I

Iussanes — inferiors

G

Grat — contentament o gracies o agrair
Giny — industria
Gest — obres o cara o fets
Glots — golosos insaçiables

L

Lig — lley
Lays — devises o hobres enamorades
Llanguyment — desmay o defallir
Lay — se llavors
Lonyan — appartat
Ladonchs — en aquell cas
Lur — d'aquell
Letel — riu dels inferiors
Leys — aquella o ella
Lenta — freda o prompta o temprada

M

Mils — millor
Membrar — recordar
Meriu — merexeu
Marcit — mustiu
Marsit — pres o furtat
Mal ahuyrat — malfadat
Malastruch — defectiu
Mancell — laç o ligament
Mesquí — freturesador
Mon rris — mes rialles
Mercener — misericordiós
Mirent — merexent
Mariment — tremoló o arissament

N

Nici — foll o dement

O

Obs — mester
Orrubte — prompte
Ociu — mata
Oy — yra o avoriçió
Orb — sego

P

Pech — grosser
Pauruch — temerós
Pus — més
Prohoms — homens honrats
Punçell — verge
Punyen — treballen
Palpebres — pestanyes
Prim — primer o principal
Ponya — poder o degut
Puigs — muntanyes o altures
Preu — estimar

R

Rou — rosega
Regle — dret
Renart — rabosa
Rost — pendent
Retut — tornat
Ranch — esgarat
Resclús — amagat
Rictat — riquea

S

Sobres — demasiat
Si col — axí com
Sema — cosa falta
Setge — siti

Sadollar — fartar
Sats — prou
Sem — lesió
Soffir — comportar o presentar
Sojorn — descans
Sech — segueix
Segle — món
Seglar — porch salvatge
Sabollir — sotarrar o acabucar

T

Tastart — attrevit o gossat
Trufant — burlant
Tebeu — ni calt ni fret
Timpes — vertents o costeres o altures
Tudeu — amagueu
Torlre — levar o apartar
Trop — demasiat
Trigam — tardam
Trob — trobe

V

Venço — vençiment
Volpell — vergonyós o envergonyit
Vay — barranch
Vermens — cuchs
Vaylet — blanchet

Prolech

Ab la molta affectió y estremada voluntat que la noble dòna Angela Borja y de Carroç de Vilaragut té a les maravelloses obres del gran poeta y stremat cavaller Mossèn Ausias March, enamorada y encesa ardentment en aquellas, desijant saber la descendencia y origen natural de aquell

y hon era nat e criat una persona tan exemplar y de maravellós e angelich ingeni, art, saber, gratia y stil de trobar, eloqüencia y audacia de parlar y scriure en vers obres tan profundes y plenes de tot saber y doctrina, y per tenir un libre de verdadera scripció, essent informada que yo, don Luys Carroç de Vilaragut, batle general per la Ces.ª M.d del Emp.or e Rey nre. señor en lo regne de Valencia, hauria vist molt e inquirit axí en saber la descendencia y linatge del dit Mossèn Ausias March com encara en tenir la verdadera y original scripció de les obres de aquell, havent legit, vist y regonegut molts libres antichs scrits de mà per los contemporals ab lo dit auctor, veriffıcant e comprobant los uns ab los altres y ab les dos impresions fetes en Barcelona per manament del Ill.e Admirant de Napols don Ferrando de Cardona, la una a XXII de Dehembre any M.D.xxxxiii, y l'altre en lo mateix dia y mes, any M.D.xxxxv. Vistes les errors e inadvertencias dels impressors, les quals corrompen la ex.cia y sentencies de les dites obres, feta diligencia per molts anys en tot lo que és estat a mi possible, axí per complir los manaments y satisfer a la voluntat de lassusdita dama y S.ra pera que de son desig fos complidament satisfeta, com perquè de tal auctor restas perpetua memoria y verdadera scripció y de la sua origen y descendencia se tingués complida noticia, recolligint ab tot compliment les sues excellents y melliflues obres, les quals en valor y estima, art, stil y eloqüencia sobrepujen als immortals poetes Dant y Petrarcha y a l'eloqüent Joan de Mena y a tots los altres antipassats, en tant aventatge que no se scriu ni's troba que ans ni aprés de aquell algú haja escrit en vers obres morals ab tant vius exemples y naturals comparacions com lo dit Mossèn Ausias March, en honra y memoria del qual ab tota veritat he

attès y sabut que fonch cavaller valencià, nat y criat en la ciutat de Valencia, de origen y descendencia dels Marchs, cavallers cathalans de antica y honrosa proles, fill de Mossèn Pere March y de Elionor Ripoll, e casà ab Joana Escorna, dama valenciana de antich e honrat linatge, e fonch señor dels lochs de Beniarjó y Pardines e altres circumvehins, y señor de dos cases en lo carrer del gloriós Sanct Thomas en la ciutat de Valencia, la *una de les quals és huy del noble don Ramon Ladro, señor de Castalla* (1), y l'altra del noble don Miquel de Moncada, les quals estan la una devant de l'altra. Los quals lochs e cases hagué y heretà de son pare Mossèn Pere March, lo qual fon governador general de totes les terres del bon Duch de Gandia nomenat Alonso, comte de Ribagorça e de Denia e señor de la baronia de Arenas e condestable del realme de Aragó, per manament e servey del qual edificà lo monestir del gloriós Sent Hierony de Gandia, y en senyal de tan senyalat servey dexà les sues armes esculpides com huy en dia stan en lo sobredit monestir. Fonch lo dit cavaller Mossèn Ausias March valerós de sa persona y contemporal ab lo rey don Alonso, rey de Aragó, conquistador del realme de Napols, que començà a regnar en lo any M.CCCCxvi fins a l'any M.CCCClxvii (2) y molt afectat servidor de dòna Teresa Bou, dama valentiana, tan gentil com virtuosa, honesta e savia, com les obres fetes en son servey e lahor mostren, en serviti de la qual en vida e aprés mort de aquella escrigué la major part del present libre, per les obres del qual veuran les

(1) Lo qual consta e de aquell ab acte rebut per en Pau Rosell, notari, a XI de Octubre any M.CCCCli. *(nota marginal en el manuscrit).*

(2) Segons consta ab dos actes de la batlia general de Valencia *(nota marginal en el manuscrit).*

més acabades e perfectes amors honestos que may ningun enamorat cavaller ha sentit ni escrit. Y perquè pensant lohar aquell la mia lengua y flach estil no offena la sua valor y estima, soplique a la dessusdita dama y señora mia prenga carrech en alabança de aquell y de les sues obres dir lo que yo no sé, ni gose y no consenta que ninguna persona se atreveixca corregir ni emendar ninguna cosa en lo present libre, per quant seria borrar la original escripció del mateix auctor, y reba est senyalat servey ab aquella voluntat y amor que a l'auctor de aquell té y l'envia est affectat servidor al servici de la qu'en mereix molts majors. Escrit en Valencia per Hierony Figueres lo primer dia de Maig any M.D.xxxxvi.

Una part d'aquêt *Prolech* ha sigut publicada per M. Amédée Pagès.

Libre de les estremades obres del molt magnifich e virtuós cavaller Mossèn Ausias March, valencià.

Segueixen els cants que s'han enumerat en l'index. En el foli xxiii se llegeix la *Demanda a Joan Moreno* qu'he insertat en l'article anterior.

En el foli liiii hi hà el cant que comença «Ja no esper que sia amat», que vaig publicar en el meu opuscul *Manuscritos catalanes de la biblioteca de S. M.* Aquí van les variants d'aquêt manuscrit, servint-me de model el de la biblioteca de S. M.:

E.ª 1.ª, vers 8: ço qu'en lo gest no gos mostrar
» 2.ª, » 3: heus fes venir en temps y a cort

E.ª	2.ª,	vers	4: qual vol...
»	»	»	7: dieu...
»	3.ª,	»	1: Sobre de vós és tot cargat
»	»	»	2: mas fets semblant no fer recort
»	»	»	3: de la mercè que lo carch tort
»	»	»	8: en lo gran carch aparençar
»	4.ª,	»	6: ans me resclou...
»	5.ª,	»	1: No pusch recollir lo desgrat
»	»	»	7: per no poder-mi hevadir
»	»	»	8: on passions...

BIBLIOGRAFIA. — A la que d'Ausies March vaig publicar en la plana 31 de *Manuscritos catalanes de la Biblioteca de S. M.* s'hi hàn d'afegir les notes següents:

— *Les obres del valerós cavaller y elegantissim poeta Ausias March. Ara novament ab molta diligencia revistes y ordenades segons les edicions més antigues. Barcelona, Giró, 1888* [*...a despeses de N'Antoni Bulbena...*]. Està molt lluny d'esser una edició definitiva: conté les meteixes errades i obscuritats de l'edició Bornat (1560), en vista de la qual és feta, i no de cap manuscrit. Disposició, la d'en Briz.

— *Documents inédits relatifs à la vie d'Auzias March, par Amédée Pagès.* Romania, Paris, 1888, pag. 186. — Preciosa collecció de documents, entre els quals el testament i l'inventari dels béns del poeta, acompanyada de bones observacions. A travers d'aquest estudi la vida d'Ausias apareix molt diferent de lo que les seves obres fan presumir.

III

A. 113. — *Fol.; pergamí; ff. 126.—Sigle XIV*

Comença am l'obra següent en llatí:

In nomine domini. Incipit liber pronosticorum futuri seculi sanctissimo ac per ceteris familiarissimo mich domino Idalio barchinonensis sedis episcopo, Juliano Kathedre tholetane sedis episcopus...

Un altro titul diu am nota:

S. Juliani episcopi Tolet. Prognosticorum futuri seculi ad Idatium Barchinonense.

Altra nota:

S. Julianus electus fuit anno 680.

Sobre el bisbe Idalio o Idatio vegi's Aymerich, *Nomina et acta episcoporum barcinonen-*

sîum. (Barcelona, 1760), pag. 262, i Torres Amat, *Diccion. Escrit. Catal.*, pag. 314.

En el foli 52 se llegeix l'epigraf següent:

In Nomine Domini Incipit liber Dialogorum beati Gregorij Pape-Romensi. Incipit liber primus.

I

Desde el foli 122 fins a la fi del manuscrit, i ocupant 4 folis, hi hą el següent tractat català:

Aquestes són les virtuts de l'aygua-ardent. Primerament de conservament de cabeyls, que no tornen blanchs, ço és, canuts. Als cabeyls muylaras sovén ab l'ayga-ardent en l'arayl. Conserva'ls de canes e multiplica'ls, e les canes fan trenes. Més rossos, i'ls poyls qui's façen al cap o altres vermes. Arecien poyls e tot linatge de vermes. De fleuma grossa e viscosa. Consumex fleuma grossa e viscosa. Fleuma és dita fervor o calor d'estomach. De casina en lo cap. Si lo cap serà casinós, ço és, royós o plen de sarna, e la corona serà sovent untada d'aquela ayga, nedeya'l e destrovex l'escasina, ço és, sarna. De tiya del cap. Si alcú serà tiyós e sovén se muylarà son cap d'aquela ayga, cura'l perfeytament de la tinya...

Segueix després atribuint moltes altres virtuts a l'*ayguardent* i explica la manera de fer-lo.

De belea de carn en conservament. — Malaltia de fredor. — Apoplexia, qui és opilament de

servel. — De letargia, qu'és mortificament de membres. — De cadarn e tot liyatge de reumas. —Menia capazion, ço és, malaltia qu'esdevé hom orat o fol, ço és, perdiment de sen.— A dolor e a trencament e a colp.— E ċarn de ploma a coure. — Hom que fos untat d'ayga-ardent. Si nuyla persona morta ere posada en la dita ayga per un die natural, qui són XXIIII ores, ço és, per .I. die e .I. nuyt, estaria tots temps que no's corumpria, axí con si era blasmat. — De speçies o altra cosa que sia mesa en la dita ayga per salut. — De vi que fos torbat.

Moltes altres virtuts ha la dita ayga, les quals cascun savi se porà aesmar segons la sua saviesa en medicina. — De quartanes. — Per humors sobreflues. — Dels alambichs. L'alambich en que hom fa aquesta ayga fa hom mig de bon vi fort senes ayga, e destillan hom la sisena part de bona ayga per beure si'l vi és bé e senes ayga e ben vermeyl, e d'aquel vi matex que romà en l'alembich fa hom altra ayga menys fort que la primera. E fan hom la meyns meytat que de la primera si hom se volrà, segons que hom la vuyle fer fort o simpla, e aquela segona és bona als huyls e a la cara. E puys feytes les dues aygues, gita hom lo vi de l'alembich e met-n'i hom d'altre si'n vol pus fer de l'ayga. Mas si hom volrà destillar altra vegada l'ayga bona que primera serà feyta, torn-la en l'alembich sens altre vi, e destilla altra vegada si pus fort la volrà e pus afinada, e deu miruar *(minvar?)* l'altra part que romanga en l'alembich que no destille pus. E si la volrà destiłłar la tercera vegada, deu miruar la dehena part, ço és, que la dehena part deu romanir en l'alembich. E axí com és destillada sis vegades, és molt fort e molt afinada, e aquela fa coure carn de galina o d'altre auçel, axí com ia desús és dit. — De l'ayga-ardent a fer. La manera de l'ayga-ardent a fer no la

poria hom perfeytament mostrar si no ho veya ab huyl. L'alembich és fet en aquesta forma deiós aseyalada e ayeps: .I. portadora plena d'ayga freda per la qual passe un canó voltat en .vi. vies e és de lautó, e l'alembich de coure estanyat de dins. La bonea de l'ayga conex hom ab .I. poch de drap de li que hom muyle en l'ayga que entre de l'alembich en l'ampoleta, e si 'l dit drap creme acostat al foc, l'ayga és bona e axí aseyale hom a vegades; e quant veu hom qu'el drap muylat en ela no vol cremar, leva'n hora l'ampola e trau-ne hom aquela ayga, e puys torne-la-y l'ampola altra vegada o altra ampola... l'ayga e aquela és la segona ayga que no vol cremar si hom no vol fer, e aquela és bona als huyls e a la cara, per ço com és pus simpla. L'altra de l'alembich e del canó e de l'ampola clou hom e emvirona ab pasta pura de froment, per ço que l'ayga no's puga esbabrar ne la força perdre, que sia pus forts e pus virtuosa. — Per fredor. Aquesta ayga és bona maraveylosament a dònes que sien de fredor e que s'en laven là lurs huyls e la cara per la vista a aver pus bela e la cara.

Laus tibi — sic xpiste qui libet explicit iste...

2

El foli 123 v.° devia aver servit de borrador per algun ritual eclesiastic. A l'escriure l'amanuens el tractat de les *Virtuts de l'aygardent,* va saltar aquesta fulla, ont hi avia escrita la següent composició catalana am notes de cant pla, per continuar la seva feina en el foli 124 v.°.

Com que la composició és en vers i no continuo la musica, la presento aquí de ma-

nera qu'es pugui apreciar aquella baix el punt de vista literari:

> Quan ay lo món consirat
> tot l'als és nient mas Déu
> e com bé'n són apensat
> lo comyat és forment greu.
> E car nos èm de greus peccats
> carregats, si'ns en guerem
> podrà'ns esser perdonats,
> car senyor tal avem
> cuy plad mercè plus que platz
> e axí n'és acustumat.

Segueix fòra del pentagrama lo que poso a continuació:

> Aytal senyor devem tembre e honrar
> qui per nòs tots se volc tant humyliar,
> can tramès l'angel per la dòna saludar
> e'l plac en ela entrar:
> quan ço fo fayt per nosaltres e salvar-se en [la crotz
> Lo seu sang volc escampar,
> e aprés la seu' mort, al terç yorn ressucitar
> qu'ens pogués tots desliurar.
> Al quatrè dia volc el cel pujar,
> e'l cinquatè sent espult enuisar,
> per zo qui s'emflamés e poguessen preicar
> la fe per nòs a salvar.
> Aprés la fi del món venrà per jutyar
> los bons e'ls mals segons lur just cobrar,
> gosar dó e trobar,
> car axí covè a far
> per dreta a salvar.

Am notes de cant pla:

Hon preyarem tots ensems lo Creador
qu'ens dó s'amor e'ns guard de mal e d'error.

Se repeteixen els dèu versos del principi i s'acaba amb aquêt derrer pareat.

Manuscrit en bon estat; tituls vermells i lletres capitals vermelles i blaves alternades.

IV

M. 275. — *4.t; paper.* — *Sigles XV a XVII*

És un volum que conté obres de Johan de Mena i Fernando de Hixar. En el foli 345 v.º:

Los requiebros de Urgel

El. — A la vostra donzella com estau espitu-
[flada,
manat-nos parlar y guardat tot lo vostre.
Ella. — Arri, dexa'l dir.
El. — Donzella, com sou gentil
siau graciosa:
ja sabeu que tot só vostre.
Ella. — Déu me dó salut.
El. — Moltes vegades no'm puch portar
les sopes a la boca, que l'altre dia,
en casa de Antoni del balle,
menjant sopes grogues
cuydí caure en vergonya:
tan estava clafirat
e fòra de mi matex.

Ella. — Ay, quant safrà y no colore.
El. — Al fregî ho veureu.
Si vós teniu gana de casar-vos ab mi,
no'm voldria sinó qu'em diguesseu hoc,
que yo us prometto que més vos àm
que ha garra que m'aye.
Ella. — No us dich que no colore aquex safrà!
Ya sé yo que ha la cativa del balle
tiraven l'altre dia bones pastañades...

Fa tres columnes i després:

Ay amor, amor, amor,
quan serem los dos de un cor?
Prech-vos, amor, que m'o digau
qual és aquel que més amau...

Qu'ocupa dugues columnes i mitja.

Les villancets dels albades de Urgell

En aquest carrer mayor
vul començar mes albades:
plagués a Nostre Senyor
que demà fossen les poalles...

Fa vint-i-dós quartetes, i acaba:

Despedida

Adèu-siau, lo meu amor,
qu'el fret me passe lo gipó.

En Torres Amat *(Dic. Esc. Cat.)* fa esment de l'autor i de l'obra. No hem sapigut trobar altro rastre d'aquêt tal Urgell.

V

L. 170. — *8.u; paper; ff. 141* (salta del 112 al 139), *alguns en blanc. — Sigle XIV*

En lletra del sigle XVII se llegeix al principi:

Soy de Fran.co Marcuello de Daroca.

I

Comença lo llibre de regiment de senyors, que en altra manera és appellat Secret de secrets, ordenats per Aristotil al gran rey Alexandre.

Letre qui aquest llibre tresladà de arabich en latí, la qual tramès al bisbe de Tripol, la tenor de la qual és aquesta:

Al senyor molt excellent e en la creença de la religió christiana molt fervent, mon senyor en Grido Vero, de la ciutat de Valencia nadiu e de la gran ciutat de Tripol de Siria gloriós bisbe e prelat, Phelip lo menor dels seus clergues, si

mateix ab feel devoció a tots sos manaments profereix e presenta.

Senyor: aytant quant la lluna sobre les steles és pus lluent e lo raig del sol de la lluna pus clar e fulgent, aytant la claritat del vostre engeny e enteniment e la pregonesa de la vostra sciencia de sà mar e de llà mar als barbres e als llatins sobrepuja, e no és negú qui saviament en aquesta sentençia pogués contrestar ne contradir, car com lo donador de les gracies, del qual tots los béns vénen e proceexen, als seus amats singulars dòns e gracies de totes les sciençies aja infusos e donats, car en tu totes plegades les graçies dels sants són atrobades: en tu és atrobada la puritat de Noè, la feeltat de Abraam, la confiança de Ysach, la llarguesa de Jacob, la sofirença de Moysès, la fermetat de Josuè, la perfecció de Eliseu, la benignitat de Daviu, lo seny de Salamó, la paciençia de Jop, la castetat de Daniel, la parlaria de Ysayes, la perseverança de Geremies, ab totes les altres virtuts dels sants, en la tua planariament habiten. Tu encara en les sciençies est molt letrat, en llibres devinals e morals molt informat. E perçò digne cosa és que la vostra clemencia lo llibre de la present obra haja, en la qual casi de totes sciencies alguna cosa util e profitosa e sumariament contenguda.

Com, donchs, senyor, vós e yo fossem en Antioxia e aquesta preciosa perla de philosophia haguessem trobat, plagué a la vostra senyoria que la sobredita se tresladas de llengua arabicha en llatina.

Un altro paragraf i acaba.

Taula

Del prolech de un doctor en llaor de Aristotil.

Del prolech de Johan, que trasladà aquest llibre.
De la letra de Aristotil.
Dels reys e llurs maneres.
De llarguesa e d'avariçia e d'altres virtuts.
De la doctrina de Aristotil en vicis e virtuts.
De la intenció final que deuen haver los reys.

In llibro secundo

De la letra de Aristotil que tramès a Alexandre
De la savieza del rey.
De la religió del rey.
De la providencia del rey.
De l'honrament del rey.
De la continençia del rey.
De la costuma del rey.

Llibre terçer

De la justicia del rey.
De la final intenció.
De la castetat del rey.
Del solaç del rey.
De la discreció del rey.
De la reverençia del rey.
De la proesa del rey.

Llibre quart

De la semblança del rey.
De subvenció.
De misericordia.
De servament de fe.
De promusió de studi.
De guardia del cos.
De elegir la ora en sirimonia.

Llibre quint *(cinc capituls)*

El primer: De conservació de sanitat.

Llibre sizè *(sis capituls)*

El primer: Dels iiii temps de l'any.

Llibre setè *(cinc capituls)*

El primer: De la cognició dels iiii membres principals.

Llibre vuytè *(set capituls)*

El primer: De conexença de menjars.

Llibre novè *(dos capituls)*

El primer: De fer medeçines.

Llibre deè *(tres capituls)*

El primer: De sagnia. Propietats de erbas y plantas.

Llibre onzè *(dèu capituls)*

El primer: De coneixer las calitats dels homes.
El derrer: De les aspicies.

Al cap-de-vall d'aquest index n'hi hà un en castellà, escrit posteriorment, de diferents tractats que segueixen després.

Lo prolech de la llaor de Aristotil:

Déu tot poderós guart lo nostre Rey, gloria dels creents, e conferm lo seu realme de guardar e servar la sua ley divinal, e faça'l perdurar ab exaltament e llaor de tots béns.

Yo, seu servent, he cercat aquest llibre, lo qual és apellat Secret dels secrets, lo qual féu e componé Aristotil, fill de Nichomach de Macedonia, etc.

Lo prolech de Johan, qui traslladà aquest llibre:

Yo, Johan, fill de Patrici, gran torsimany de totes lengues, no lexí lloch ne temple en lo qual los antichs philosophs staven e abitaven que no cerquas, ni savi negú que yo cregués haver noticia de les scriptures antigues que yo no'l visitas, e tant e tant çerquí fins que venguí a l'ora-

cle del sol, lo qual edifichà e construy Sculapides, en lo qual atrobí un hom solitari en philosophia molt entenent, al qual me agenollí e preguí'l molt humilment que degués mostrar los llibres secrets de l'oracle, lo qual ho féu molt volenter. Entre los quals aquest desijat llibre atrobí, lo qual molt havia çerquat e per lo qual molt havia treballat, lo qual traslladí, de llengua caldea que era, en llengua arabicha, lo qual llibre comença a una letra la qual tramès lo qual philosof Aristotil al gran rey Alexandre sots la forma qui's segueix...

En el foli 55 acaba així el llibre d'Aristotil:

Acabat és lo llibre apellat De regiment de senyors, en altra guisa apellat Secret del secrets, ordonat per Aristotil al gran rey Alexandre.

Vegi's lo que diem al parlar del manuscrit següent.

2

Segueixen alguns noms de plantes.
En el foli 55 v.° comença:

Libre de experiments de Albert, tret dels llibres de philosofia.

La plana és molt esborrada, i falta desde aquí fins al foli 89.
Segons la taula, en castellà, devien contenir aquêts folis:

Siguen algunos libros de philosophia natural

y de grandes experiencias hechos por Alberto Magno. 56.

Et primo un tratado de la naturaleza y virtut de algunas yerbas. 56.

Item otro tratado de la virtut de algunas piedras. 61.

Item otro tratado de las propiedades de algunos animales. 81.

Item otro tratado de los planetas y de los signos. 85.

Item otro tratado del nacimiento de los niños. 87.

En el foli 89 diu :

Acabat és lo tractat dels xii signes.

Comença lo tractat de les viandes e dels beures, e primerament del forment...

I segueix després:

...del ordi, avena, mill, avena, arròs, fezols, lobins, llenties, faves, pezols, çiurons... *foli 91*.

De les fruytes, primo de les figues...

Després segueix:

...rayms, rayms penjats e panses, mores, prunes, sireres, pomes, peres, presechs, magranes, holives, nous e avellanes, ametles, festuchs e pinyons, codonys, ponsirs, cogombres, carabases, naps, pestenagues, sparechs, girjoles, ravens, alls, sebes e porros, lletugues, verdolagues, cols, spinachs, borraja, fenoll, juyiverst, blets e bledes.

Del menjar que és pres dels animals, primerament de la carn de porch... *foli 97 verso*.

I segueix:

...carn bovina, anyell, ovella e moltó, cabrit, cabra e boch, llebre, servo...

De les parts dels animals, primerament dels peus... servell, moll, ventre e membres que en ells són, llet, formatge, sanch, aucells, gallina, pollastres, gall, perdiu, guatles, colom, todons e tortres, pardals e altres aucells pochs, oques e anedes, hous, oli, vins, vinagre, aygues...

3

Foli 105, en lletra posterior i en castellà, al marge:

De lo que Aristóteles habló a la ora de su muerte disputando de las propiedades del alma humana, assí estando en el cuerpo como despues, y de la unidad de un Dios criador y governador.

Começa el text:

Fou en aquell temps un gran savi e molt famós entenent en tota sciençia que havia nom Aristotil.

Acaba en el foli 112 v.°:

Quant Aristotil açò hach parlat, començarenli les mans a tremolar, de les quals caygué lo pom que tenia, e tantost morí, sobre lo qual caygueren tots los savis plorant e cridant, e digueren en aquell Déu lo qual recull en la sua gloria les animes dels philosofs reculla la anima tua en los tresos de la sua gloria, axí com se pertany a anima de just e dreturer hom que tu est. Amen.

4

Manca del foli 112 al 139. En aquêt i els tres següents hi han escrites algunes receptes contra mals, fets per altra mà, i tot en negre, sense lletres capitals i ratlles titulars en vermell:

Empastre pera mal de costat o ronyons... Recep pera mal de morenes, cortana, pera fer aynó de quarce, pera fer rompre ferro per gros que sia.

VI

L. 2. — *Gran fol., paper; ff. 101, 1 de portada. — Any 1385*

Aquêt és un dels mss. catalans més notables de la Biblioteca i un dels quals més s'ha parlat. Una llista moderna en castellà enumera les principals obres que conté.

Aristóteles, Los secretos de los secretos, trad. al lemosín por Felipe Patrias, fol. 1.

Jaime I de Aragon, Libro de doctrina, V. Jafuda, fol. 31.

Ajedrez ó Escaques (libro sobre el juego de) en que se representan, fol. 45.

Jafuda, judío de Barcelona. Dichos y sentencias de filósofos sacados de libros árabes por orden de D. Jaime I de Aragon y trad. al lemosín, fol. 83.

I

Un fol. amb el titul «Secret de Secrets» i després en el fol. 1:

Libre intitulat Secret de secrets:

Deus tot poderós guart nostre Rey, que és gloria dels creents, e conferm lo seu regisme a rebre la lig e defendre la sua lig divina, e qual la farà exalçar a honor e laor dels bons, yo son servit e feyt lo manament que a mi era estat feyt en axí que yo he percaçat de haver lo libre de les bones costumes en lo regiment de la senyoria, lo qual libre és nomenat secret dels secrets, lo qual féu Aristotil de Maçedonia al dexeble seu Alexandre Emperador, fill de Felib Rey dels grechs, lo qual Alexandre és dit que havia dos corns, *etc.*, *etc.*

Del prolech a laor de Aristotil:

Noble maestre, rector de justicia, yo significh e manifest a la tua sciencia que yo he atrobats en terra persienchs qui són abundants de enteniments e han sobtil rahó e cuyden haver senyoria sobre les altres gents e conquerir regismes hon sapies que yo he en voluntat que tots los ocia e ço que vos na conexerets certificats vos n'e en nostres letres.

Respòs Alexandre: dich-te yo, Aristotil, *etc.*, *etc.*

Del prolech de Felip:

Felip Patria, entepretador e exponedor dels lenguatges e savi en sos dits, comença a dir: yo no he leyat loch ne temple en que los fianants hajan costumat lurs obres e lurs secrets que yo no haia visitats, *etc.*, *etc.*

Dels reys e de lurs natures.

. . . .

De larguea e escassedat.

De doctrina d'Aristotil.

De virtuts e vicis.

De la intenció final que deuen aver los Reys.

Dels mals que's seguexen per los desigs de la carn.

Noble Rey, refrena e lexa los desigs bestials, car son de corupció. Car los desigs de la carn

declinen la anima a desigar coses corrumpables en que no ha nuylla discreció, donchs tu deus saber que desig de delit corporal engendra carnal amor, e carnal amor engendra escasedat, e escasedat engendra desig de riquees, e desig de riquees toyl a hom que no ha vergonya, e quant s'esdevé al hom que no ha vergonya nodrexen en sí presumpció, e de presumpció ve infidelitat, ço és, no haver fe, e quant hom és sens fe nodrex en sí ladronia. E puys és ladre, no ha en preu nulla res, ni ell no és per negú preat, e pus que ve en despreu de tots ell roman en gran captivitat, lo qual lo amena a dapnatge e destrucció de la anima e del cos.

Açí comença lo segon libre: dels Reys e de lur reverencia.

. . . .

De mal de colons.

Los colons són la quarta part del cors, donchs com sobre fluytats són ajustades en aquells, aquests són los senyals que se'n seguexen; lo desig del menjar se'n escalfa e buanyes se'n fan e floroncos sobre los pentenyls e sobre los collons, donchs coves que sent açò prengue aquestes coses: axí fenoyl e los lurs rayls e les erbes en vi blanch de bona olor, e begua de aquell cada matí, e sia temprat ab aygua e ab mel, e abstinguas de massa menjar; e si per aventura ell menysprea açò, pot encorrer dolor de vexigua e de fetge e reteniment de orina e inflament de collons, e porà leugerament esdevenir en peril de pedra en la verga varonivol, *fol. 13.*

. . . .

Aquesta és la resposta que envià la mare d'Alexandre ha Aristotil quant hac legida la carta que Aristotil li avia tramesa, e manà scriure altra carta a ell, e dix axí la carta, *fol. 27 v.º*

Paraules de Salamó, les quals féu metre lo senyor en aquest libre, *fol. 28.*

Aquets són los ensenyaments que donà .i. savi a .i. seu dexeble que stava ab .i. Rey de justicia et era molt son privat, et castigà-lo, *fol. 29.*

Ací pot hom entendre e conexer les ores del any quant pugen ni baxen, *fol. 29 v.°*

Ffinito libro Referamus gratias Christo.

Anno domini millessimo ccc° lxxxv°, *fol. 30 v.°*

2

Aquets són los .x. manaments de la lig, los quals tot crestià e tota crestiana deu saber e observar, e, si no u fa, al regne de Déu no pot venir.....

A la fi:

Qui aquests manaments observà, paraís per per tots temps guanyat aurà.

3

Ací comença lo prolech del libre de doctrina, e diu:

Dedi cor meum ut scirem prudenciam atque doctrinam erroresque ut stulticiam. Salamó diu aquestes paraules en .i. libre que és dit Eclesiastes, e l'enteniment d'aquela paraula és aquest: yo done mon cor que sabes prudencia, ço és, saviea provada e que sabes doctrina e errors e follia, car no ho volc saber per sí ne per son saber, ans ho volc apendre per doctrina dels altres, car entendre volc errors e follia per si aguardar, car d'aquestes coses no sab hom guardar si no les entén.

E yo, Rey en Jacme d'Aragó, esforçe'm de fer e d'apendre per a mi aquestes coses que són precioses que Salomó volc per assí, e done mon

cor per saber aquestes coses endemanant, e trobe paraules bones de filosofs antichs, e plac-me ab ells. E jatsia açò que compliment de tots bons consells troba hom en theologia, les bones paraules e'ls bons consells que digueren a nos que som crestians no tenen dan més que fan prou en saber ells e en demanar elles.

Cor ço diu Seneca: soleo transire in aliena castra non tanquam transfuga set tanquam explorator.

Diu que yo si vull pasar per osts estranyes, no axí com a feridor d'elles, mas per saber que y fan, axí yo y tot vull pasar de theologia als bons dits dels philosofs no desemparant lo saber d'ella, mas per saber ells que dixeren. En aytant com bé e veritat dixeren del esperit sant o hagueren, car tota veritat qu'es vulla la digua des sperit sant la ha, segons que diu .I. sant home: verum a quocumque dicator a spiritu santo est.

E per açò yo trobe moltes bones paraules e metí-les en est libre; e vull-les espondre a profit de mi e d'aquells qui les volran entendre.

Altro proleg:

Dues coses són en aquest món perquè hom pot viure honradament..... *(a la fi).* Per açò consellam a aquells que són savis que aquest libre aprenguen e retinguen, e aquells que no són savis que sovén e menut studien en el, per çò que si fallir volien que'l libre qu'els en reprengua e que aprenguen castich de les males d'aquest món que no y puguen venir: per ço metem nos nom a aquest libre de doctrina.

Ací comença lo libre de doctrina:

Los philosofs són entesos savis, *etc.*, e contaren los bons eximplis que dehia cascú quant venien cascú en lurs escoles.

En lo sagell de Socrates havia escrit: tot-hom a qui sa voluntat venç, sovén cau en vergonya e en fallença, *etc.*, *etc.*

Ajustament de .iiii. philosofs.

De Joannici de Ysach.

Ajustament de .v. philosofs per parlar de sapiencia.

Ajustament de .vii. philosofs de les grex, que dixeren: digam alguna sapiencia que sia ensenyament e per aquells que venran aprés nos.

Ajustament de .x. philosofs en .1. esgleya en dia de una festa, e cada hu d'ells tenien sos dexebles a si, puys com agueren feyta lur oració e lur sacrifici asigueren-se tots, e dix lo primer.

Ajustament de .xiii. philosofs dels grechs en un claustra dels Reys, e al cap de la claustra les seyles dels Reys morts els Reys morts en elles, cubertes ab draps molt preats els caps e les ores de les manegues feytes ab aur, axí com si fosen en les seyles lurs carns ben feytes, e luents, puys asegueren-se los philosofs en la claustra de manera que staven... als Reys, e dixeren los huns als altres: digam alguna cosa de la sapiencia, que serà ensenyament de predicació en aquells que ho houran.

Aquest és ajustament de .iiii. philosofs que s'ajustaven en temps de Luesa, Rey dels grechs, e dixeren: diga cada hu de nos tal paraula que sia bona.

Un dexeble de Socrates volc anar d'una terra en altra, al qual dien que fo Plató, pus pregà a Socrates que li donas castigaments.

Carta a Aristotil.

E dix Joanici aquell qui trislatà aquest libre:

No lexí temple en tots los temples, etc. *(Vegi's libre dels Secrets de Aristotil).*

Resposta... *(Secrets).*

Lo primer tractat dels Reys... *(Secrets).*

Aquest és lo segon tractat del stat dels Reys com deu esser en sí... *(Secrets).*

Eximple de Socrates.

Oració per l'anima salvar.

Termena aquêt llibre amb alguns consells, i aquêt és el derrer.

Tres coses són perilloses a fer: beure cuxech per a sagar, anar per mar per a guanyar, e descobrir secret a fembra.

Qual cosa di a ton amich que no'l ages a pregar, que cal com sia ton enemich.

Ffinito libro referamus gracias Christo.

Amen.

Deo gracias.

4

Altra obra traducció del frare Jacobus de Cesolis.

Comença lo prolech en lo libre sobre lo joch dels escachs, de les costumes e oficis dels nobles.

Per prechs de molts frares de nostre orde e de diverses seglàs ja ha temps passat amonestat molt request n'agué que transcrivís lo joch del solaç dels escachs, ço és, l'ensenyança del Regiment de les costumes de la batalla del humanal linatge; e com yo aquell joch al poble publicament hagués preycat e la materia hagués plaguda a molts nobles per honor e dignitat lur, curí scriure aquell amonestant aquells que si empremtaven les formes en lurs penses, aquell la batalla e la virtut del joch porien de cor leugerament retenir. On yo stablí aquest libell de les costumes dels homens e dels oficis dels nobles, si a ells plau intitular, e per ço que pus ordenadament proceesca en ell, ans de aquella obra, sapies tu, legidor, que yo he posat capitols per ço que les coses qui en ell s'enseguexen pus plenariament sien declarades oir, per .iiii. tractats lo damunt dits legidor trobarà aquesta

obra esser departida. Lo primer tractat és de la causa e rahó del trobament de aquest joch. Lo segon tractat és sots qual Rey fon atrobat aquest joch. Lo tercer tractat, qui fo aquell qui trobà aquest joch. Lo quart tractat és de .iii. maneres o rahós per què fon trobat aquest joch dels escachs.

Comença aquest libre qui és intitulat de les costumes e oficis dels nobles sobre'l joch dels scachs. Lo capitol primer, sots qual Rey aquest joch és atrobat.

Lo capitol de triplicable rahó de trobament d'est joch.

Lo capitol segon, qui fo aquell qui trobà aquest joch.

Comença lo segon tractat de les formes dels scachs dels nobles.

Lo capitol primer, de la forma del Rey.

Lo capitol segon, de la forma de la regina e de les sues costumes.

Lo capitol .iii., de la forma del juhí dels orphils qui són asessós del Rey.

Lo capitol quart, de la forma e del ofici dels cavallers.

Lo .v. capitol, de la forma e ofici dels rochs qui són veguers del Rey.

Comença lo tercer tractat de les formes dels scachs dels pobles.

Lo primer capitol, de laurahó.

Lo capitol .ii., de les obres dels ferrés.

Lo capitol tercer, del laurahor, dels notaris o dels pelicés o d'altres.

Lo capitol quart, de mercaders e de drapers e de telers e dels cambradors.

Lo .v. capitol, dels metges e dels speciayres e dels cirurgians.

Lo capitol .vi., davant l'orphil dels traginers e dels hostajats e dels hostalers.

Lo capitol .vii., de les guardes e de les ciutats

e dels oficials del comú d'aquelles ciutats, e encara dels peatgers e leuders.

Lo capitol .viii., dels ribals e dels deguastadors, juguadors e dels correus.

Comença lo quart tractat.

Lo capitol primer, del scaquer en general.

Lo segon capitol, del moviment e del enament del Rey e de la natura d'aquell.

Lo capitol tercer, del moviment e del enament de la rehina.

Lo capitol .iiii., del moviment et anament dels orphils.

Lo capitol .v., del moviment et anament dels cavalers.

Lo capitol .vi., del moviment et anament dels rochs.

Lo capitol .vii., del moviment et anament de tots los pobles.

Lo capitol .viii., de la epilogació e ajustament de tot lo libre en breus paraules.

Amen.

Ffinito libro referamus gracias Christo.

Ací acaba lo libre intitulat de les costumes dels oficis dels nobles sobre lo joch del escachs. Deo gracias.

5

Com lo molt alt e molt noble e molt poderós senyor en Jacme, per la gracia de Déu Rey d'Aragó e de Sicilia e de Malorcha e de Valencia e compte de Barcelona, fos curós de cercar, saber e tractar, e aquell més que negun altre senyor per lo gran enteniment e per lo gran compliment de tot bé que en ell és, e per ço que sab entén que'l saber és hu dels majors bens que Déu a donat a la gent, specialment a cells qui amen, lo qual és senyal de la calor del cor e dels bons

capteniments, ab lo qual conseguex hom honrament e gran profit al cors e a la anima, axí com diu lo savi no és nenguna cosa de major profit que'l saber, que si vol son senyor guanyà aquest segle, guanya'l, e si vol guanyar l'altre au poder.

Per tāls aja manat a mi, Jafuda, juheu de Barcelona, fill de n'Astruch de Bonsenyor ça enrere que yo degués ajustar e ordenar paraules de savis e de filosoffs e traure de libres erabichs, e aquells tornar escriure en romanç, per ço com los dits libres parlen de aquestes coses prou bastantment que altres, e de les dites paraules aja manat a mi fer un libre, e jatsesia açò que a mi sia gran carrech per lo poch saber que en mi és; emperò, fiant-me en la gracia de Déu e en la mercè del senyor Rey, volent complir lo manament del dit senyor Rey humilment axí com se pertany, tornar les dites paraules de arabich en romanç axí com davayl és contengut en aquests capitols:

De tembre Déu, de reys e de princeps.
De mayordomens, de jutges e altres oficials.
De escrivans e de bells parles.
De bon nodriment.
De mestres savis e escolans.
De seyn.
De metges.
Del segle.
De bo e de mal.
De humilitat, misericordia e perdó.
De ergul e altivesch.
De vergonya.
De dir bé e de veritat.
De dir mal, de veritat, de parlar.
De callar.
De tenir secret.
De consell.
De monçoneguer.

De atendre promesió.
De demanar.
De franquesa e de que és franch de poch.
De avaricia.
De enveja.
De mal volença.
De pares e fills e germans.
De amadors e amichs.
De enemichs.
De fembres.
De bon astre.
De dasastre.
De ansia e ira.
De compliment de volentat.
De guardar l'aver.
De dir mal de pobrea.
De loar e atorgar benifet e retre guardó.
De soferir.
De seguretat e reguart.
De mercaders.
De ladres.
De peguea e oradura.
De loar jovent.
De dir mal de jovent e de fadrins.
De cans.
De sanitat e malaltia.
De vida.
De mort.
De loar la mort.
De anima.
De servidós e macips.
De vestidures.
De usar dels feyts cominalment.
De tort e sobres.
De present e servey.
De provar les coses.
De avols homens e vicis.
De nit e de dia.
De nau.

De sol e luna e cel e pluja.
De aucell e mosca.
De leó e lop e ca e mul.
De arbres e de erbes.
De loar e dir bé d'om.
De castichs e altres coses.
De diverses maneres.

Comença l'obra en el fol. 83 i acaba en el 98:

Qui no pot gran mal sostenir, no pot a gran honor venir.

Ffinito libro referamus gracias Christo.

Icte liber fuit perfectus die jovis decima tercia die julii anno anno octuagessimi quinti.

Jacobus vocatur qui escripsit benedicatur. Amen.

Deo gracias.

6

Fol. 98 verso:

Translat de una letra per monsenyer sent Bernat tramesa an Ramon de Castell Ambròs, cavaller de Lombardia, sobre lo regiment de sa casa e de la cosa familiar, la qual letra és estada tralladada de latí en romans.

Al graciós e benaventurat cavaller en Ramon, senyor de castell Ambròs, yo en Bernat.....

Acaba en el fol. 101:

Ffinida és la letra tramessa per Sent Bernat sobre la manera de governar la cosa familiar. Amen.

BIBLIOGRAFIA. — La major part de les obres contingudes en els dos mss. qu'acabem de descriure am la numeració V i VI tenen massa punts de contacte per no ser revisades en conjunt. Totes plegades formen una esplendida mostra de lo qu'era en l'Edat Mitja la literatura cientifica.

El recull qu'amb el titul *Secret de secrets* ocupa la primera obra en cada un dels dos mss. esmentats, és equivocadament atribuïda a Aristotil. Entre les varies traduccions franceses que totes suposen un original grèc o arabic, n'hi hà una de Jofroi de Watreford i de Gervais Copale; les castellanes solen dur el nom de *Poridad de poridades*. Però, qui serà l'autor de les versions catalanes? El primer ms. parla d'un tal Felip, clergue, que, a precs de Grido Vero, bisbe de Tripol, i trobant-se a Antioquia, la trasladà de llengua arabica en llatina. En l'exemplar del ms. VI també hi hà un proleg degut a un tal Felip Patria, «entepretador e exponedor dels lenguatges e savi en sos dits». Però les meteixes paraules atribuïdes a Felip Patria, ho són a un Joanici de Isach, «aquell qui treslatà aquest libre» en el *Libre de Doctrina* de don Jaume I, i a un Johan, fill de Patrici, que diu aver «traslladat el llibre de llengua caldea en arabica», en la versió continguda en el ms. V.

No és el sol cas en que's troba junt amb versió d'originals aristotelics o d'obres atribuides al filosop grec, algun tractat d'Albert el Many, autor tan enamorat de les doctrines d'Aristotil que fins en va fer parafrasis i illus-

tracions, adoptant els meteixos tituls pels seus tractats que'ls de les obres aristoteliques (P. Toynbee, *Dante's obligations to Albertus Magnus,* en la *Romania,* n.º 95).

Per lo que's refereix als *Secret de secrets,* al *Libre de doctrina* i a les *Sentencies morals de Jafuda,* se poden consultar: A. Helfferich, *Raymund Lull und die Anfänge der Catalonischen Litteratur* (Berlin, 1858), pags. 51 a 62; Tourtoulon, *Don Jaime I el Conquistador,* trad. castellana (Valencia, 1873), vol. II, pags. 357 a 362 i apendix, on se copien els dos prolegs del *Libre de doctrina* del rei en Jaume, trets del meteix ms. que senyalem nosaltros, VI-3; i A. Morel-Fatio, *Katalanische Litteratur* (Strassburg, 1893), en el *Grundriss der Romanischen Philologie,* pagina 107, on cita altres estudis del *Jahrbuch für romanishen Litteratur.*

El llibre compilat per Jafuda Bonsenyor ha sigut més sortós que'l de D. Jaume I, ja que en poc temps se n'han publicat dugues edicions:

—*Sentencies morals, per Jafuda, juheu de Barcelona (segle XIII). Trasllat del codex L. 2 de la Bibliot. Nacional de Madrid, per Joseph Balari y Jovany* (Barcelona, 1889). Extret de la *Revista Catalana.*

—*Jahuda Bonsenyor. Llibre de paraules e dits de savis e filosofs; Los proverbis de Salomó, Lo libre de Cató, fets estampar complets per primera vegada, ab un prolech y documents, per en Gabriel Llabrés y Quintana* (Palma de Mallorca, 1889).

Sobre el tractat moral del *Joc de Escacs*, de

Jaume Cessulis o Cessoles, que tantes copies de traduccions antigues se'n conserven en català, i que en varies llengues europees se va traslladar, consulti's J. Brunet y Bellet, *El Ajedrez. Investigaciones sobre su origen* (Barcelona, 1891), pags. 280 i següents.

En la catedral de Girona's conserva un ms. català de l'obra de Cessoles. Per les variants que'l separen del nostre, s'evidencia que'ls dos mss. són dugues versions diferentes del llatí. Vegin-se els troços que'n publica F. Vinyas en la *Revista de Gerona,* 1879, n.º III.

L'epistola de Sant Bernat de Clairvaux al cavaller Ramon de Castell Ambròs, va ser publicada, treta d'un altro ms., en el vol. II de les *Memorias de la Academia de Buenas Letras de Barcelona* (Barcelona, 1868), pag. 281. Vegi's també el meu fascicle *Manuscritos Catalanes de la Biblioteca de S. M.*

VII

B. 15.—*Gran fol., pergamí; ff. 154, 1 de proleg i 4 de taula. —Sigle XIV.*

És una traducció en prosa i extractada del *Breviari d'amor,* de Matfre Ermengau, de Beziers. El proleg és lo unic que s'ha deixat en vers i en el llenguatge de l'original, fòra algunes variants qu'acusen la nacionalitat catalana del copista:

Comença lo Breviari d'amor Matffres, e ensenya als amadors e trobadors e els trobadors als aymadors.

En nom de Déu, nostre senyor,
ques és font e payres d'amor
e és sens comensamen,
e sens fi serà hizamen,
e l'Escriptura per aysò
l'apella e Alpha e ho,
que és en vera unitat
e en persones trinitat;
Matffres Ermenjaus de Bezeys,
senyor en leys e d'amor serveys,

e no solament d'amor,
mas de tot fizel amador,
en l'any que som sens falensa
comtava de la naixensa
de Jhesuchrist mil e cc
lxxxviii sens mays sens menys,
de mentre que als no'n fazia
comenset lo primer dia
de primavera sus l'albor
aquest Breviari d'amor,
per declarar las figuras
del arbre d'amor obscuras,
lo qual ell mezeis compilet,
així com Deus loy ministret.
Assò és lo prolech.
Gens no'm play osiós estar,
ni riquesa en hom avar,
ni saviesa en hom mut,
ni saber c'om té re scondut...

Acaba aquêt proleg amb els dos versos següents:

E de rompre'l liam d'amor,
lo qual guardon ma li pluzor.

Després, ocupant quatre folis sense numerar, ve:

Asò són les rubriques del Breviari d'amor.

En el foli I comença l'obra:

Lo maestre prega nostre senyor que li do gracia de li adir e de la obra acomplir. Amen.
Perçò cascun lo seyn el enteniment e la subtilitat el engeyn ha en preu de la Trinitat santa que és solament .I. ver Déu en que és tot poder,

lo qual dóna als inffants rahó e paraula e liberalment sa gracia...

Acaba l'obra en el foli 154:

Donchs ves tot jorn per lo dret camí sens que no't torces gens, e com te escalabanques lo peu per peccat, torna al camí encontinent per contrició e per offessió verdadera, en aytal manera vendras per aital camí a la gloria de Paradís on estan e habiten los sants, e hauras ab ells enssemps gloria e benauyrança sens fi, ab aquell que viu e regna sus en lo cel per infinita secula seculorum. Amen.

Ffinito libro sit laus et gloria Christo. Amen.

Aquêt ms. és hermós, am tituls vermells i gran nombre de figures al camafeu i de quadros sinoptics.

Vegi's *Le Breviari d'amor de Matfre Ermengaud, suivi de sa lettre à sa sœur, publié par la Societé Archéologique, Scientifique et Littéraire de Béziers. Introduction et Glossaire, par Gabriel Azaïs* (Beziers, 1862), 2 volums.

VIII

V. 172.—*4.^{t}, paper; ff. 326.—Sigles XV i XVI*

Collecció de cartes, principalment lletres de combat, deseiximents i duels, algunes d'elles en castellà. L'obra està truncada al principi i a l'acabament.

IX-X

Q. 132-133. — *4.ᵗ gran, paper; 2 vols.: el 1.ʳ, ff. 280; el 2.ⁿ, ff. 315. — Sigle XVIII*

A cada full se repeteix una orla impresa gravada a l'acer. Els escuts són a tot color requerit.

Trobes de Mossèn Jaume Febrer, cavaller, en que tracta dels Linyatges y Scuts de Armes dels que assistiren al Senyor Rey en Jaume en la Conquista de la Ciutat y Regne de Valencia y foren heretats en ella per sa Nobleza y Valor.

Index de les Families, Comtats y Reynats.

Dedicatoria: Senyor Infant excelent per feros memoria, *etc.*

En el foli 10:

Al Lector. Totes les coses tenen en lo món son temps, *etc.*

En el foli 15 diu en castellà: *La obra que se sigue estaba duplicada en la selecta libreria*

del erudito D.ⁿ Joseph Vicente del Olmo, etc. Mossèn Francisco Pascual Chiva diu aver-la copiada ell meteix, i diu també qu'en la Biblioteca de Vicente Ximeno *que se està imprimiendo* s'hi parlarà d'aquêt llibre.

En el foli 16 comença el «Prolech» en vers, i així meteix segueix tota l'obra, amb un escut a cada plana.

BIBLIOGRAFIA. — *Trobes de Mossèn Jaume Febrer que tracten dels conquistadors de Valencia. Valencia, Imprenta del Diario, 1796.* — Un vol. en 4.t de XXIV-296 pags. i 14 lamines d'escuts. El ms. qu'hem descrit sembla aver servit d'original an aquesta impressió.

— *Trobas de Mosén Jaime Febrer que tratan de los conquistadores de Valencia. Nueva edición, hecha con presencia de la primera y de un Ms. antiguo, é ilustrada con notas por D. Joaquín María Bover. — Palma, Impr. de Pedro José Gelabert, 1848.*—Un vol. en 4.t de 312 pags. am 14 lamines d'escuts, els retratos de Jaume I i de Febrer.

Alguns autors han duptat de l'autenticitat d'aquestes «Trobes», qual llenguatge, tal com han arribat fins a nosaltros, en cap manera 's pot suposar del sigle XIII. En Milà i Fontanals (*Obras completas,* 1895, vol. VI, pag. 423) diu qu'aquestes trobes degueren ser fraguades en el sigle XVI amb un objecte eraldic. Entre altres estudis, consulti's la revista de Denia-Valencia *El Archivo,* que publicava D. Roc Chabàs, vol. VI, pag. 356, i vol. VII, pag. 330.

XI

X. 155.—*4.t, paper; ff. 240.—Any 1401*

Ací comença o titols al molt hi excellent libre que és apellat Valeri Maximo.

L'index ocupa dos folis. Com tot lo restant del llibre, és a dos corondells.

Letra de mestre Anthoni Canals tramesa o dirigida al Cardenal de Valencia.

Al molt reverent pare en Christ e senyor meu molt alt Senyor en Jacme, per la Providencia divina de la sancta Esglesia Romana cardinal bisbe de Sabina e administrador del bisbat de Valencia, ffrare Anthoni Canalls, del ordre dels ffrares preycadors, per vostra altea licenciat en theologia e fet lector de la Seu de Valencia, humil servidor insigne de tan venerable paternitat, *etc., etc.*

Prohemi de Valeri. Per socorrer e ajudar al treball dels homes, *etc., etc.*

Invocació de Valeri. O! cessar emperador, *etcetera, etc.*

Titol de religió, que vol dir servitut e honor feta a Déu.

Hi hà aquí una nota posterior que diu *Casi tot és fals en la traducció.*

Alguns fulls que mancaven han sigut completats am lletra del sigle XVI.

A la fi del ms.:

Iste liber expletus fuit per manus Raymundus Januarii mercatores habitatoris ville seu castri de Costantino Diocesis Terachonensis die mercurii quarta mensis Madii Anno a nativitate domini Milesimo CCCC primo et fuit perfectus in civitate Barchinone.

Aquesta traducció dels *Factorum dictorumque memorabilium* és feta en bell llenguatge i segueix bastant d'aprop el text de Valeri Maxim.

En 1395, el Cardenal de Valencia, a qui Canals va dedicar la traducció, oferí un exemplar en pergamí als Concellers de Barcelona en agraïment de la bona acullida que li avien fet durant sa estada a la ciutat. Els consellers en varen fer treure tot seguit una copia, també en pergamí, que com a ms. miniaturat és una joia. L'obra devia agradar, perquè el Valeri era un autor molt a proposit per les corrents literaries de l'epoca, i dels dos exemplars qu'encare's guarden a l'Arxiu Municipal se'n devien treure algunes de les varies copies qu'encare's conserven, i una

d'elles la de que'ns hem ocupat, feta, com diu l'*explicit,* per Ramon Janer, que en 1401 se'n va anar de Constantí a Barcelona per executar-la.

En aquesta meteixa Biblioteca Nacional de Madrid se conserva, am la signatura Bb. 30, una versió castellana de la traducció d'en Canals.

XII

F. 112.—*4.t, paper; ff. 140.—Sigle XIV.*

Precedeix el ms., en full apart, una declaració del comte de Guimerà, de 19 de Maig de 1621, en la que diu que'l llibre conté una traducció al català de la *Historia de los Griegos y Troyanos, cuyos autores fueron Dittes y Dares*, que havia pertenescut al secretari Sescomes, i que ja hi faltaven, com are, els tres folis primers.

Tal com està are l'exemplar, comença:

...per iii jorns, a la qual vench gran multitut de barons e de cavellers, e el tercer dia appellat a sí Jason. En presencia de la dita cort, ell li dix per aytal manera: *etc.*

En el foli 5, segon corondell:

Açí és acabat lo primer libre e comença lo segon, que parla dels Grechs que arribaren a les pertinencies de Troya e del rey Laumedonta,

que indignament féu partir Jason e Hercules d'aquell loch on eren arribats.

Com a mostra d'estil copiaré el primer paragraf del llibre setè:

És acabat lo VI.è libre, comença lo VII.è de Paris, que anà en Grecia e se'n amenà Helena.

Temps era lavors que'l sol entrava en aquell cercle que és dit Vades, e Peleyades havia acabat son cos. E com fos en lo senyal de Taur aquell mes de maig, havia ornats les planicies dels camps de diverses flors; e los arbres verdejants de noveyles fuyles en fecunditat de flors prometien breument donar molts fruyts. En lo qual temps Paris e Deifobo, tornats de les parts de Pannonia, amenaren ab si iiii milia cavallers molt nobles en exercici d'armes, *etc.*

En el foli 137 v.º, segon corondell, comença el derrer capitul:

Ací és acabat lo XXXIIII libre e comença lo XXXV.è e darrer libre, en lo qual se recompte la mort de Ulixes.

Que termena:

E Pirro ocís Pantasilea, lo rey Priam e sa filla Polixena; Diomedes ocís lo rey Antipo, lo rey Exterion, lo rey Prothonon e lo rey Obtomeno.

Ffinito libro sit laus et gloria Christo. Amen.

Qui scripsit scribebat semper cum Domino vivat. Amen.

Vivat in eternum qui dat michi tale falernum. Amen.

D. Josep Ametller, en la *Revista de Gerona* (1888, num. 2), dóna noticia d'un altre ms. d'aquesta meteixa versió catalana, que conté el proleg que manca en el de Madrid. Per aquêt proleg se veu que'l català és traducció de l'obra arreglada en llatí en el sigle XIII per Guido delle Colonne de Messina: «jo St. (?) de Columpnes, avocat en la ciutat de Messina, en aquest present libra he transcrit so que fo escrit per dos auchtors, és saber, Diçis, grech; Dares, frigià, qui foren presents en les batalles de Troya». L'obra de Guido delle Colonne no era inspirada directament de les de Dyctis i Dares, sinó qu'és quasi una traducció, sense dir-ho, del poema francès *Le Roman de Troie*, escrit en 1160 per Benoit de Saint More (G. Paris: *La litterature française au Moyen Age* (Paris, 1890), pag. 76).

En M. Milà y Fontanals, en una nota a sa *Notice sur trois manuscrits* (V. *Obras completas*, vol. III, pag. 477), diu que D. Pau Gil y Gil, de Çaragoça, en posseeix un altre ms.: «ací acaben las historias troyanas, les quals tornà de latí en romans Jacme Conesa, prothonotari del senyor rey d'Aragó».

En Jacme Conesa va rebre una recompensa del rei Pere III *del Punyalet* per aquesta traducció.

XIII

Vv. 27. — *4.^t^, paper; ff. 132. — Sigle XV*

Seguexen-se los prohemis de les tragedies de Senecha, e són dites tragedies perçò com contenen dictats plorosos de crueltats de reys he de grans princeps, les quals tragedies són dèu en nombre.

La primera tragedia conté la gran furor de Ercules, la qual pres en lo sacrifici que féu de Licus, qui perseguia sa muller. E per ço que aquesta tragedia sia pus facilment entesa, *etc.*

La segona tragedia de Senecha és de Tiestes e Atreu, d'ella devem en loch d'argument, *etc.*

La tercera tragedia és de Thebaris, en la qual devem presupondre en loch d'argument, *etc.*

La quarta tragedia és de Ipolit, *etc.*

La quinta tragedia és de Œdipus, *etc.*

La sisena tragedia és dita Trohas, *etc.*

La setena tragedia és de Medea, *etc.*

La huytena tragedia és de Agamenon, *etc.*

La novena tragedia és de Octavia, *etc.*

La deena tragedia és darera he és de Ercules, *etcetera.*

Ací comença lo prohemi de la segona tragedia de Tiestes e Atreu. Segueix-se la segona tragedia, la qual és intitulada de Tiestes e Atreu e és contenguda en la següent historia: *etc.*

Com a mostra d'istil i per a que's vegi com segueix el traductor Vilaragut l'original de Seneca, copio els següents paragrafs del quart acte de *Thyestes.*

Ací comença lo quart acte, en lo qual parlen los déus he lo misatger que denuncia la mort dels fills de Tiestes e primer lo misatger.

Ay, las! ¿Qui serà aquell qui'm portà en lo món soptosament, embollicant-me dins un nuvol escur he tenebrós en tal forma que yo no veiga tan gran malvestat? ¡O casa de Pelopo e de Tantalus molt envergonyada!

Corus

Digues, misatger, quines novelles portes.

Misatger

¿Quina és aquesta regió de terres prop los pobles dits Spartans, de la qual són exits dos jermans axí cruels com Atreu e Tiestes? Seria per ventura Chorentus aquesta mala terra, la qual pren dues partides dins la mar? ¿Seria per ventura la terra dita Istria, a la qual fogint los Alans, pobles així anomenats, poblaren la dita terra? ¿E seria la terra dita Ircania, la qual està sots les neus de Mongibell? ¿E per ventura seria la terra de Scitia, los habitadors de la qual mengen de la carn dels homens he beuen lur sanch?

Corus

Parla, he manifesta'ns quin és aquest loch. Si per ventura aquesta nostra Ciutat és participant en algun orrible crim he cruel, revela'ns quin mal és aquest.

Etc., etc.

En el foli 36 v.º hi hà la tragedia *Troades*, en el 73 comença *Medea*, en el 108 *Hippolytus*. Després d'aquesta hi hà una explicació del traductor, qu'acaba:

Nostre Senyor sia beneyt he loat he glorificat eternalment. Amen. Ffinit.

Després segueixen breument extractades en el foli 123 *Hercules furens*, en el 124 v.º *Phœnissæ*, en el 126 *Ædipus*, i en el 129 *Agamemnon*.

Deo gracias. Ffinito.

Parla d'aquest exemplar Rubió y Lluch en *El Renacimiento clásico en la literatura catalana* (Barcelona, 1889), i suposa que les versions castellanes del teatre de Seneca que's guarden en aquesta Biblioteca, i de les que dóna noticia en Gallardo, han sigut fetes, no del llatí, sinó d'aquesta traducció catalana d'Antoni Vilaragut. Vegi's també el meu fascicle *MSS. Catalanes de la Biblioteca de S. M.*, pag. 33.

XIV

P. 4. — *Fol., 2 fulls pergamí × 6 paper; ff. 252. — Sigle XV*

FRANCESC EXIMENIÇ: CRESTIÁ, LLIBRE PRIMER

En nom del Salvador Jhesu Christ comencen les rubriques sobre lo prolech en lo libre apellat lo primer del Cristià, lo qual prolech conté V capitols contenent ço que ensenyen les següents rubriques.

En el foli 10, amb una grossa i bonica C de *Cristiana religió,* diu així:

Comença la primera part del libre appellat primer del cristià, en lo qual és tentat e ensenyat què és cristiana religió, donant son fonament per què fon ordenada e de hon és exida radicalment e devallada, *etc.*

Acaba el llibre:

Ací feneix lo present libre, appellat lo primer del Cristià, en lo qual és tractat què és religió

cristiana, e com e de qui hà son comensament e son esser, e quines són ses grans e altes divinitats.

E comensa aprés tantost lo segon libre, en lo qual serà tractat com lo cristià per diverses linatges de temptacions cau de la dignitat de cristianisme e dels dons a ell dats és vençut per temptació.

XV

P. 5.—*Fol., paper; ff. 163.—Sigle XV*

FRANCESC EXIMENIÇ: CRESTIÁ, LLIBRE SEGON

Prolech sobre lo segon libre del Cristià, qui tracte de temptació segons la forma qui's contenen les rubriques següents.

En el foli 8 comença amb el

Capitol CCXXXIX, qui posa sumariament tot ço qui's cové en aquest libre segon.

I acaba el ms.:

e aquest pus prop següent libre serà appellat lo terç, segons l'orde a ell dat en lo començament del primer. E aquí veurem larguament què és colpa e peccat e vici e ses circunstancies, començant a tractar aquí primerament què és mal.

Creiem qu'aquêt és l'unic exemplar conegut del segon llibre del Crestià.

XVI

P. 6.—*Fol., 2 fulls pergamí×8 paper; ff. 267. 1417?*

FRANCESC EXIMENIÇ: CRESTIÁ, PRIMERA PART DEL LLIBRE TERÇ

En un full una nota dient que'l llibre va ser comprat pels frares de Sant Geroni de Valldebron a Barcelona per 60 florins i 2 de correduries en l'any 1417.

Plana orlada.

Prolech sobre lo terç del Crestià.

En el primer foli de l'obra, molt interessant miniatura representant lo que diuen les tres inscripcions següents: en el centre *Primogenit en la obra del Crestià,* a la dreta *Ciutadans e populars de la ciutat de Barcelona,* i a l'esquerra *Conseyllers e regidors de la ciutat de Barcelona.*

Acaba el llibre:

e axí com la lenya secca nodreix lo foch, axí gola e perea nodrexen luxuria.

XVII

P. 7. — *Fol., paper; ff. 136 + 4 d'index.*
Sigle XV

FRANCESC EXIMENIÇ: CRESTIÁ, SEGONA PART DEL LLIBRE TERÇ

Rubricha del prolech sobre la segona part del Terç libre de la obra del Crestià.

En el foli 1 v.°:

Ací comença lo Tractat de luxuria d'aquest libre Terç appellat Cristià. E aquest és la Segona part del terç libre.

Acaba el ms. en el cap. DCCCiiii:

e perdut en cors e en anima.

XVIII

P. 8. — *Fol., paper; ff. 127.* — *Sigle XV*

FRANCESC EXIMENIÇ: CRESTIÁ, TERCERA PART DEL LLIBRE TERÇ

Falta part de l'index i del començament d'aquesta tercera part del terç llibre.

Lo capitol DCCCC, qui posa remey als peccats d'algunes especials temptacions.

Acaba amb el

Capitol Mlx, qui posa finament a tot aquest terç libre appellat Cristià.
In fine.
Ací són acabats aquests XII tractats d'aquest terç libre qui pertany al libre appellat Cristià, los quals XII tractats tracten e ensenyen en suma general de tots los peccats mortals e venials e originals e de lurs circunstancies e sequeles.

XIX

P. 9. — *Fol., paper; ff. 199.* — *Sigle XV*

FRANCESC EXIMENIÇ: LLIBRE DE LES DÒNES

A la molt alta e molt honorabla senyora dòna Sanxa, comtessa de Prades, lo seu humil servidor en Jesu Christ, senyor dels senyors, frare Francesch Eximeneç, del orde de frares menors.

En el foli 13:

Capitol primer, que Jesu Christ per gloria sua e eximpli nostre ha fetes pujar infantes e dònes a la perfecció angelical.

Acaba el llibre:

Ffinito libro sit laus gloria J. C.

XX

P. 10. — *Fol., paper; ff. 277. — 1478*

Altre exemplar de la meteixa obra de Francesc Eximeniç, vulgarment anomenada *Carro de les dònes.* Comença:

A la molt alta e molt honorabla senyora mia la senyora dòna Sanxa Ximenes d'Arenós, comtessa de Prades, *etc.*

Després de la dedicatoria segueix la taula i el primer capitul, amb una orla a mig fer. Aquest exemplar va ser acabat de copiar a Barcelona divendres IV de Febrer de 1478. A la fi:

Ffinito libro sit laus gloria Christo. Qui scripsit scribat semper cum domino vivat.

XXI

P. 92. — *4.^{t}, paper; ff. 9 d'index + 218.*
Sigle XIV

FRANCESC EXIMENIÇ: VIDA DE JESUCRIST

Ací comença lo huytè libre de la vida de J. C., qui tracta de la sua preicació e celestial doctrina e provada per immanables mirades, e com stech perseguit ne quant durà sa preicació.

Acaba el ms.:

...secula seculorum. Amen.
Ffinito libro sit laus et gloria Christo.

XXII

P. 119.—*8.u, 2 fulls pergamí×4 paper; ff. 148.—1416?*

FRANCESC EXIMENIÇ:
SALTERI O COLLECCIÓ D'ORACIONS
traduit del llatí al català per Guillem Fontana

A la molt honorabla e molt sabia madona Agnès, muller prop del molt honorable e de gran saviesa Ramon Çavall, ciutadà de Barcelona, conseller e maestre racional del senyor Rey d'Aragó. En Guillem Fontana, scrivent, ab aquella major honor e reverencia que's pertany ni pot, se recomana molt en sa gracia e oracions.

Comensa lo prolech del present libra.

Al molt reverent pare en Christ e senyor lo senyor en Berenguer, per la gloria de Déu bisbe de Taragona, frare Francesch Eximeniç, *etc.*

Acaba l'obra:

...és en l'esdevenidor per gloria. Amen.

XXIII

P. 131.—*8.u, paper; ff. 151.—Sigle XV*

FRANCESC EXIMENIÇ: TRACTAT DE LA PASSIÓ

Comensa un tractat de la Passió a manera de sermó.

L'exemplar és incomplert, i acaba am la

Quinta consideració: De la sepultura de Jesús.

Que termena am les següents paraules:

en la vida sua e seguit e servit en totes les peregrinacions sues e del món so...

XXIV

P. 11. — *4.t, 2 fulls pergamí* × *6 paper;*
ff. 207. — 1398

FRANCESC EXIMENIÇ: LLIBRE DELS ANGELS

Capitol primer, qui proposa curt e en general la altea de la angelical natura, *etc.*

En el foli CCXXV v.º:

...per la sua clemencia. Amen.
Qui scripsit escribat cum semper domino vivat. Amen. Ffon acabat la vespra de monsenyor senct Berthomeu a XXVI de agost en l'any de la nativitat de N. S. M.CCC.XC.VIII. Deo gracias.

En el foli CCXXVI diu:

Com en tota aquesta present vida hom sia posat en temptació, *etc.*

Y acaba en el foli següent:

...ne goig entre'ls enemichs.

XXV

B. 94. — *4.t, paper; ff. 213 + 11 de taula.*
Sigle XV

Altre exemplar de l'obra anterior:

Assí comensa lo libre dels Angels e comensa lo primer capitoll, que proposa la altesa de la angelical natura, *etc.*

Al molt honorable e molt savi mossèn Pere d'Artés, mestre racional del molt alt princep senyor Don Johan, per la gracia de Déu rey d'Aragó.

Assí comensa lo libre dels angels.

Angelical natura és tan alta e tan maravellosa, *etc.*

Acaba el llibre:

Ffinito libro sit laus et gloria Christo. Amen.

XXVI

B. 95. — *4.t, 2 fulls pergamí × 8 paper; ff. 306. — Any 1431*

Un altre exemplar de l'obra anterior:

Ací comença la taula del libre dels Angels, compost per lo reverent pare en Christ patriarcha Mestre Francesch Eximeniz... a requesta e supplicació del honorable Mossèn Pere d'Artés, cavaller e racional del molt alt senyor Don Johan d'Aragó, lavors regnant.

Acaba el ms.:

Iste liber fuit expletus per manu Anthoni Marti scriptoris cives Valencie dies mercuri vicesima septima mensis Magi Anno M.CCCC. XXXI.

BIBLIOGRAFIA. — Els tretze ultims mss. contenen, com s'ha vist, algunes de les moltes obres de Fr. Francesc Eximeniç, fra menor, bisbe de Girona i d'Elna, patriarca d'Alexandria, un dels autors que millor lloc mereix en l'historia literaria de Catalunya. No sent aquí lloc prou a proposit per a estudiar sa rellevant figura, invitaré, per are, al lector, a que consulti el treball de n'Emili Grahit sobre Eximeniç i ses obres insertat en diversos numeros de *La Renaixensa*, any III. Molts són els autors que fan menció d'Eximeniç, i llarga i inutil fóra continuar-ne la llista. Un estudi resumint bastants datos, si bé no exempt de faltes, és el que li dedica Mgr. Josep Tolrà de Bordas en *L'Ordre de Saint-François d'Assise en Roussillon*, pags. 73 i següents (Perpinyà, 1884).

Poso aquí una llisteta de les edicions, no de totes les obres d'Eximeniç, sinó solament d'aquelles qual original ms. existeix en la Biblioteca de que'ns ocupem.

— Primer llibre del Crestiá. *En nom del salvador nostre Jesu Christ començen les rubriques sobre lo prolech en lo libre appellat Crestià*... Acaba: *Feneix lo primer libre del volum appellat Crestià, ordenat e compost per lo molt reverent mestre Francesch Ximeniç, mestre en sancta theologia, frare menor, digne patriarcha alexandrí del orde del gloriós Sanct Francesch. En lo qual dit primer libre se tracta o és tractat què és religió crestiana: e com e d'on pren fonament: e quines són les sues altes excellencies e grans dignitats. Lo qual dit primer libre, a suació, consell e instancia del molt*

reverend mestre mossèn Johan Ruys de Corella, mestre en sancta theologia, zelant la salut de les animes, és estat tret e empremptat del dit libre apellat Crestià: lo qual és en la libreria del monestir de frares menors de la insigne ciutat de Valencia, per lo humil empremptador Lambert Palmart, alemany. E fonch e és stat complit o acabat en la dita ciutat de Valencia lo XXVIIII dia de Giner Any M.cccc.lxxxiii.

El P. Méndez la descriu: v. *Tipografía Española*, edició Hidalgo (Madrid, 1861).

—Llibre terç del Cristiá. En Grahit, en l'esmentat estudi de *La Renaixensa*, any III, pag. 197, en publica alguns troços trets del ms. de Barcelona. D. Josep Balari va publicar en 1889, en la Biblioteca de la *Revista Catalana*, les *Regles de bona criança en menjar, beure y servir a taula, tretes de lo terç del Crestià del P. M. Fr. Francesch Eximenis,* per lo que també's va servir del ms. de l'Universitat de Barcelona. A. Morel-Fatio observa *(Katalanische Litteratur,* pag. 99) qu'aquestes regles són quasi les meteixes publicades en 1868 amb el titul *Babees Book* per la Early English Text Society.

—Llibre de les dones. *En nom de nostre senyor Jesuchrist comença lo libre vulgarment appellat de les dònes, ordenat e compilat per lo reverent mestre Francesch Eximenis, mestre en sagrada theologia, del orde de fra menors. Dirigit a la molt noble senyora dòna Sanxa d'Arenós*, *comtesa de Prades*... A la fi del llibre: *Acabat fou lo present libre, vulgarment dit de les dònes, en la noble ciutat de Barçelona, per mestre Johan Rosembach, alamany, a*

instancia del discret en Johan Bernat, notari scrivà de la cort del oficial del reverend senyor bisbe de Barcelona, en l'any de la nativitat de nostre senyor Jesuchrist Mil CCCC.LXXXXV, a vuyt dies del mes de Maig. Foli.

B. J. Gallardo, en el seu *Ensayo de una biblioteca de libros raros y curiosos,* i en el volum IV (Madrid, 1889), num. 4.412, parla d'un ms. del sigle XV que conté la traducció castellana. Aquesta's va imprimir a Valladolid per Juan de Villaquiran, acabant-se a 29 de Juliol de 1542. Descriu llargament aquesta edició Gallardo en la obra esmentada, numero 4.411, i també Salvà en sa *Biblioteca*, en el num. 3.896.

—VIDA DE JESUCHRIST. Torres Amat diu qu'aquesta obra s'avia imprès a Valencia en 1484 i en 1495; però no's coneixen aquestes edicions. En el sigle XV va ser traduida la obra al francès i al castellà. En aquesta llengua se'n va imprimir el primer llibre en 1496 a Granada pels impressors Meynard Ungut i Johan de Nuremberg, per manament i a despeses de Fray Fernando de Talavera, primer arquebisbe de Granada, qui l'avia corretgit i augmentat. A proposit d'aquesta edició diu en Salvà que «es tal vez el libro más magnífico y bello que se publicó en Europa en el siglo XV».

—LLIBRE DELS ANGELS.—*Ací comença lo libre dels angels, ordonat per lo reverend mestre Francesch Eximenis, del orde dels frares menors, mestre en sacra Theologia, e segueixse lo capitol primer, que posa curt e en general la altesa de la angelical natura.* Acaba el

llibre: *A laor de nostre senyor Déu e de la gloriossíssima mare sua finí la impressió del present libre dels angels per lo reverend mestre Johan Rosembach de Haydelberg, alamany, en la elegant ciutat de Barcelona, a XXI de Juny any de nostre senyor M.CCCC.LXXXX quatre.* Foli.

Ab lo nom de nostre senyor Déu e de la gloriosa verge madòna sancta Maria comensen ací les rubriques o capitols del libre appellat dels angels segons que's seguexen. Acaba el llibre: *A lahor de nostre senyor Déu e de la gloriosissima verge Maria mare sua finí la impressió del present libre dels angels per Pere Miquel, en la elegant ciutat de Barcelona, a iiii de setembre any de nostre senyor M.CCCC.LXXXXIIII.* Foli.

Aquesta obra també's va tralladar al francès en el sigle XV. A la Biblioteca Nacional de París se'n conserven nou mss. Això sol és una bona mostra de la gran circulació que va arribar a tenir. En 1434 va ser traduida al castellà baix els auspicis de Fr. Miquel de Cuenca i Fr. Gonzalo de Cordoba (v. A. Morel-Fatio, *Katalanische Litteratur*, pag. 100).

De tres edicions castellanes se té noticia: una feta a Burgos per industria de Fadrique de Basilea, alemany, *quinze dias del mes de Octubre año... de mill e quatro cientos e noventa años* (1490); un'altra del meteix lloc i impressor, feta *a treynta dias de mayo año del senyor de mill e quinientos e diez e seys años* (1516); finalment, se va imprimir a Alcalà de Henares, *nuevamente emendada e corregida de muchos*

errores que antes tenia, a 28 de Janer de 1527, per Miguel de Eguia. Alguns diuen que d'aquesta obra hi hà impressió de Ginebra de 1478.

XXVII

Q. 147.—*Foli menor, 2 fs. pergami × 6 paper; ff. 197.—Sigle XV*

Ordinacions de la casa real d'Aragó, fetes per En Pere III de les Cerimonies en 1344, escrites a dugues columnes en superba lletra am capitals i delicades miniatures al principi de cada part. Manquen els folis 10 a 12, qu'és el començament, i del 194 al 197.

Rubriques de les Ordinacions de casa del Senyor Rey.

Aquestes Ordinacions varen ser publicades en el vol. V de la *Colección de documentos inéditos del Archivo general de la Corona de Aragón* (Barcelona, 1858).

En el present ms. la *primera part,* amb el *proemi,* correspon al foli 12, que, com hem dit, manca. Acabades les quatre parts de que consta l'obra, ve, com en l'edició impresa:

De la Declaració feta sobre totes les dites Ordinacions,

en el foli 98, i després diu:

Ací feneixen les ordinacions fetes per lo molt alt Senyor en Pere terç, Rey d'Aragó, sobre lo regiment de tots los officials de la sua cort.
De la coronació del Rey, *en el foli 99*.
De la coronació de la Reyna, *foli 110*.

Fins aquí és lo que contenia l'exemplar que va servir de model per l'impressió esmentada.

El nostro ms. conté, ademés, els documents que segueixen:

Rubrica de les ordinacions dels drets dels officials.
Addicions e declaracions fetes e ordenades per diverses Reys d'Aragó sobre les ordinacions de tots los officials de la cort, e primerament les fetes per lo senyor Rey en Pere terç, *foli 114*.
Del Rey en Joan.
Ordinació feta per lo Senyor Rey don Joan, en la qual los officials de casa del dit Senyor deuen viure e honestament conservar en aquella, *foli 148*.

Aquesta ordinació va publicar-se en el vol. VI de la meteixa *Col. de doc. inéd. del Archivo de la Corona de Aragón* amb el num. 122; però aquêt ms. conté, ademés dels publicats, el següent capitul:

Que no sia fet compte a officials de casa del Senyor Rey qui tinga offici reyal local.

Del meteix rei en Joan I hi hàn les següents, qu'ignoro que s'hagin publicat:

Ordinació feta per lo dit Senyor Rey sobre la Prioritat dels officials de casa sua, *foli 149.*

Pragmatica que'l Senyor Rey don Joan féu stant Duch de la declaració per lo Rey en Pere, pare seu, ab sa letra a ell feta sobre la Prioritat dels officis de sa casa, *foli 149.*

Del rei en Martí hi han les dugues disposicions que continuo:

Ordinació feta per lo Senyor Rey en Martí sobre les quitacions e vestirs de tots los officials de la sua cort e de les besties que deuen tenir en son servey, *foli 160.*

Ordinació feta per lo dit Senyor Rey en favor d'aquells officials que passaren e'l serviren en Sicilia, *foli 172.*

Del rey en Ferran I:

Ordinacions fetes per lo Senyor Rey en Ferrando sobre lo viure dels officials de sa casa, *foli 181.*

Qu'els officials de casa del Senyor Rey cascun any sien tenguts de confessar e combregar.

Ordinació feta sobre l'offici del Mostaçaf.

D'Alfons IV *el Savi*:

Levament fet per lo Senyor Rey don Alfons quart dels officials de casa del dit Senyor, així de cavall com de peu, de llur quitació, provisió, vestir e drets, pagats en diners, als quals és fet compte de un any, *foli 182.*

Levament fet per lo soccors de Regne de Sardenya, *foli 190*.

Tots los negocis dejús scrits se acostumen exercir no per ordinació, mas per estil de la Cort del Senyor Rey.

Estil de cort antiquat en la cort de tots los Reys d'Aragó predecessors del Rey Alfonso quart en la transportació dels officials.

Aquêt capitul, en el foli 196 (que manca), tanca l'exemplar.

XXVIII

E. 21. — *Fol., paper; ff. 133.* — *Sigle XVII*

Altro exemplar de la meteixa obra, amb algunes variants i acabant amb el cerimonial de la coronació de la Regina.

En una plana solta diu:

Ordenanzas hechas por el Rey D.n Pedro de Aragon para el Régimen de los Oficiales de su Casa, Corte y Capilla y las festividades que se celebran.

Segueixen tres folis de taula i comença:

Ordinacions fetes per lo Senyor en Pere, Rey d'Aragó, sobre lo regiment de tots los oficials de la sua cort, *etc.*

És una copia feta a principis del sigle XVII pel notari de Çaragoça Miquel de Segovia, treta de *un libro en papel scripto,* y per Jeroni Linaza, que diu a la fe d'errades qu'ho va fer *lo mejor que pude,* i acompanya aquesta declaració am son signe notarial.

XXIX

T. 234. — *4.t; paper. — 1613*

És un llibre la major part en castellà, qu'és un aplec de noticies historiques sobre el comtat de Ribagorza, i entremig d'una serie de cartes d'Esteve de Corbera sobre els nou barons de la Fama, en la pag. 114, hi hà una copia del proemi i primer capitul de les Ordinacions de'n Pere, feta a Barcelona a 24 d'Octubre de 1613 per Miquel Joan Amat, notari.

❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

XXX

D. 158. — *4.t, paper; ff. 143. — Sigles XIV i XVII*

En el foli 1, el titul gastat i refet am tinta negra:

Ordinacions fetes per lo molt alt S.or en Pere Terç, Rey de Aragó, sobre lo regiment de tots los Officials de la sua cort, *etc.*

En hermós caracter am blau i vermell ve el proemi:

A memoria eternal en dreta dispensació de regiment se pertany, *etc.*

El derrer article que hi hà de lletra del sigle XIV és:

De la ordinació de la capeyla,

que acaba:

...en la presencia d'aquells les carreguts acordades aportar.

Desde el foli 87 endevant tot és lletra del sigle XVII, contenint les ordinacions següents:

Ordinació feta per lo molt alt e molt excellent princep e senyor en Pęre terç, Rey de Aragó, de la manera com los Reys d'Aragó se faran consagrar e ells metexs se coronaran, *foli 107*.

Aquests són los drets que'l conestable deu haver e rebre per son offici, *foli 137*.

Regis Alfonsi quarti.

Levament fet dels officials de casa del senyor rey, així de cavall com de peu, de lur quitació, provisió, vestir e drets pagats en diners, als quals és fet compte de un any, segons que's segueix.

En 4 parts i termena:

Suman totes les dites despeses ccxxxxiiii milia lxxxxii florins.

XXXI

D. 188.—*8.^{u}, paper; ff. 106.—Sigle XVII*

✠

Taula dels furs y actes de corts fets y otorgats per la S. C. R. M.^{t} de el Rey Dn Phelip en les Corts Generals per aquell celebrades en la Vila de Monçó en lo any 1626.

En el foli 19:

Repertori y abecedari dels furs y actes de Cort del any 1645 segons estan manuscrits en poder del Secretari dels tres estaments del Regne, Don Joseph Ortí.

XXXII

G. 180. — 8.ᵘ, paper; ff. 66, 1 de portada i 4 de proemi. — Any 1620

I

Illustracions dels comtats de Rosselló, Çerdaña y Conflent. De Francesc Comte, notari de la vila de Illa. Dirigidas al molt Illustre y Reverendissim Señor Joan Terés, bisbe de Elna, del consell de sa Magestat y elet pera bisbe de Tortosa. (Escut am tres tapins.) Ex Biblioteca Stephani de Corbera, Año 1620.

Al lector:

Són tan pocs los que en Cataluña se aplican a honrar sa patria, escrivint las cosas d'ella, que qualsevol diligencia tocant an açò se deu estimar en molt. Aquesta rahó me ha obligat a tenir esta Geographia de Francesc Comte, encara que ab estil tant escabrós. No està acabada, que la mort atallà la vida y los intents del autor en lo millor de sos anys y designes. Restaren sos borradors en poder de Don Bernat de Pinós, cavaller digne de summa veneració per sa

virtut, nobleza y curiositat. D'ells ne tragué lo Doctor Hieroni Pujades una copia, que és la que a mi me ha servit de original. Hay algunes faltes y errors prou notables, que ni Pujades les volgué tocar, ni yo tinc pera que posar la mà en hazienda agena. Ab tot, los discursos estan ben treballats; mostren la erudició y bones lletres de qui'ls escrigué y la afició y puntualitat ab que procurave averiguar las antigüetats. Si's fossen acabats conforme la traça que portaven quan se començaren. nos agueran dexat molt gran noticia de las de Cataluña. Estimen-se sos bons desixs, y a mi lo cuydado de tenir-los entre mos papers. Vale. Esteva de Corbera.

La copia de que parla en Corbera la va fer Pujades en 1603, i va començar a publicar-se com a fulletí de *La Veu del Montserrat*, de Vich, en 1879, quedant fa temps interrompuda. A continuació de lo aquí transcrit, el ms. que examinem no discrepa del seu original sinó en algunes paraules mal ortografiades, culpa quasi sempre de lo poc versat que'n Corbera devia estar en escriure sa propria llengua. Considerant d'inferior merit la copia que'ns ocupa a la que va veure la llum a Vich, no continuaré cap mostra del seu contingut. L'impressió és va suspendre al començar el capitul IV de la segona part, que comprèn quinze capituls, sent l'epigraf del derrer en el MS. de Corbera:

Cap. 15, ab lo qual se diu del que féu Caco en Italia, y de la sua mort, de Hercules de Thebas, del Rey Erithreo, y del Rey Gorgoris, y del Rey Abides, y moltes coses que's seguiren en llur temps.

Comprèn aquesta copia 66 folis. Els folis 67 al 83 (ultim) els ocupa un discurs en castellà en el que's pretén provar que'ls Coponios romans són els antecessors dels Copons de Catalunya.

BIBLIOGRAFIA. — [Folletí de *La Veu del Montserrat.*— Secció historial]. —*Il-lustracions dels comtats de Rosselló, Cerdanya y Conflent, de Francesch Comte, Notari de la vila de Illa (Rosselló). Obra inedita del segle XVI, que, tenint a la vista un tresllat fet de mà del cronista Pujades, publica ab algunes anotacions Mossèn Jaume Collell, prebere, Mestre en Gay Saber. — Vich, MDCCCLXXIX. Estampa de Ramon Anglada y Pujals.* — Se publicaren fins 48 pagines, i es va suspendre com ja hem dit, sense que cap de les anunciades anotacions acompanyi el text.

XXXIII

T. 254.—*8.u, paper*; *ff. 80 + 5 de taula. Sigle XVII*

Breu relació de la Germania de Valencia. Treta de son original, escrit de la mà del molt Il-lustre Guillem Ramon, català generós, lo qual lo començà a escriure en la ciutat de Valencia a 20 de agost del any 1519.

1.—En lo més de Juliol del any 1519, havent fama de turchs per la mar, los officials Reals, ab los de la ciutad, per manament del catolich Rey don Fernando, treballaren que los pobles se adreçassen pera guardar la ciutad y lo Regne; y estant en açò sobrevingué pestilencia en la ciutat y Regne de Valencia, per on fou forçat anarsen de la ciutat los officials Reals y tots los cavallers y senyors y molta part del poble; y los que estaven, que foren los menestrals, continuaren en fer lo dit manament, començant ajustarse los officis dels perayres primer que ningú dels altres, y de fet tingueren parlament ab los altres officis pera veure la forma y manera que se hauria de tenir en fer lo dit manament pera guardar la ciutat y Regne.

Termena en el paragraf:

148. Aprés ne foren penjats alguns dels que restaven presos en diversos dias. E també foren presos alguns agermanats dels més nomenats que en lo discurs de aquest libre he nomenat, y foren a son temps sentensiats y fets quarts, y alguns caps de aquells foren posats en alguns cantós a parts publiques de la ciutat per memoria per al temps esdevenidor.

XXXIV

T. 200.—*4.t, paper; ff. 41.—Sigle XVII*

Aquêt ms., provinent de la biblioteca del comte de Guimerà, conté, ademés d'una obra referent a Daroca, la següent:

Lista dels concellers de la ciutat de Barcelona, començant desde l'any 1249 fins lo present any de 1625. Com los anys abans de dit any 1249 la nominació de dits Concellers se feya per sa Magestat, y axí no's troba en Casa de la Ciutat noticia certa dels noms de aquells, y la ultima per sa Magestat feta fou en lo dit any de 1249, e aprés se feren per nominacions en la matexa Cassa de la Ciutat, ço con qui los qui acababen llur carrech consular anomenaven per lo any seguen, y açò se servà fins lo any 1498, e aprés per privilegi particular s'és feta per extractió.

XXXV

Ee. 101.—*8.*u, *pergamí; ff.* 9.—*XVI.*

Dels nou folis, n'ocupa vuit, am lletra gotica i tituls vermells, la

Constitucio contra judeos facta,

que comença:

Nos, en Ferrando, per la gracia de Déu rey de Aragó, de Sicilia, de Valencia, de Mallorca, de Cerdenya e de Corcega, conte de Barsalona, duch dé Athenes e de Neopatria, e encara conthe de Rosselló e de Cerdanya. Per ci ayssò que an mansuetut e caritat los demés e en segua de la tenebrosa cecitat judayca, *etc.*

Acaba:

Dada en Valencia a vint y tres jorns de jull. de l'an de la nativitat de nostre senyor Mil qua-

trecents e quinze del rialme nostre quart. Rex Ferdinandus.

Autorisa la copia del document el notari Gil Velasques.

XXXVI

F. 67.—*Fol. men., paper; ff. 149.*
Sigle XVII

És una copia de la cronica del rei en Jaume. Els primers 45 folis són manuscrits, i després en vénen 22 d'impresos en tipos gotics, que comprenen la part referent a la conquista de Valencia i són trets d'un exemplar de l'*Aureum opus*. Després hi hà 73 folis manuscrits, amb els quals s'acaba la cronica, i, per ultim, 9 que contenen el testament del rey en Jaume.

Aquet és lo comensament del prolech sobre el libre que feu el rey en Jacme, per la gracia de Déu Rei de Aragó, de Mallorca e de Valencia, *etc.* Recomta monsenyor san Jacme, *etc.*

Acaba amb un curt paragraf en llatí, copiat d'un original datat de Barcelona 1380 sobre la guerra entre Pere III *del Punyalet* i Pere *el Cruel* de Castella.

XXXVII

G. 160.—*4.ᵗ, paper; ff. 234.—Sigle XIV*

I

En el foli 1:

En l'any de Mcciiii fo presa Costantinoble.

Segueix una cronologia qu'omple dos folis i mig, qu'acaba amb aquesta efemeride:

En l'any de Mcccxxxiiii fo gran carestia en Barcelona, que la cortera de forment valc l lliures, e la quartera del hordi xxxv lliures, e durà de nadal tro a juny qui vench aprés. E aquest any matex fo gran mortaldat de gent e malalties. Item aquest any matex fo gran guerra de catalans e de genovesos en la mar, e y perderen de cascuna de les parts molt navili e gents en moltes maneres, axí com a avant hoyrets.

2

En el foli 3:

Aquest libre mostra veritat del primer comte e de tots los altres que són venguts aprés d'ell, e del hordenament de tots los contes qui són en Catalunya, e'ls noms e'ls temps d'aquells qui ho an tengut, los uns aprés los altres. E'l regisme de Aragó com vench ne com fo ajustat ab lo comdat de Barcelona, e dels fets recaptosos e grans e nobleses qui són estats fets per comtes e per reys en lur temps.

Comença parlant del comte Guifre d'Arrià, i termena en el foli 13:

Ara avets hoit los comdats en qual manera vengueren ne en qual manera los comdats tots de Barcelona e de Busoldó e de Cerdanya e de Rosselló, ne com lo condat de Barcelona fo ajustat ab lo Regisme d'Aragó, axí com largament hoirets en lo dit libre del molt alt senyor Rey en Pere, Rey d'Aragó e compte de Barcelona, lo qual fo molt prous e molt poderós e molt espert e coratjós de anar sobre moros, axí com hoirets en lo dit libre.

3

En el segon corondell del meteix foli:

Ací comencen les Rubriques del molt al en Pere, rey d'Aragó e comte de Barcelona, *etc.*, *etc.*
Del prolech del libre. Com lo comte de Barce-

lona exellà en Guillem Ramon de Muncada de sa terra e com en Guillem Ramon de Muncada se'n anà davant lo Rey d'Aragó.

Lo que aquí està com a proleg, figura com a capitul primer en les edicions de la cronica de Desclot. En el foli 23 comença aquí veritablement la Cronica:

En nom de nostre senyor Deus e de madona Santa Maria començа lo libre del rey en Pere, lo qual compòs e hordenà en Bernat Desclot, dictà e scriví.

Ací comença lo libre del Rey en Pere, d'en Bernat Desclot, que dictà e escriví lo dit Bernat Desclot del Rey d'Aragó de alguns fets qui són esdevenguts en Spanya, axí com del bon comte de Barcelona, qui avia una germana, *etc.*, *etc.*

Fineix tot el ms.:

Tant ne fo plangut que sols no poria esser dit lo dol ne'l desconfort que romas en la terra. Deo gracias.

Iste liber est scriptus, qui scripsit sit benedictus.

En lletra molt posterior:

Aquest libre és de'n Miquel Salvà.

BIBLIOGRAFIA. — *Bernard d'Esclot. Chronique de Pierre III (II) et expedition française de 1285. Texte catalan inédit.* — Va ser publicat per primera vegada el text català de Desclot tret del ms. de la Bibl. de París, per J. A. C. Buchon, en un volum junt am la

traducció de la cronica de'n Muntaner i les obres de dos autors anonims, un de grec i un de sicilià, amb el titul *Chroniques étrangères relatives aux expéditions françaises pendant le XIII siècle* (París, 1875), i formant part de la collecció *Panthéon littéraire.*

—*Cronica del rey en Pere e dels seus antecessors passats, per Bernat Desclot, ab un prefaci sobre els cronistes catalans per Joseph Coroleu.* (Barcelona, *La Renaixensa*, 1885). Forma part de la collecció anomenada *Arxiu historich.* En comptes de treure el text d'algun dels mss. que de l'original se conserven a Barcelona, se va reproduir el de l'edició de'n Buchon, que prou errades tenia, i encare se n'hi varen afegir.

—*Historia de la conquista de Mallorca. Crónicas inéditas de Marsilio y de Desclot en su texto lemosín, vertida la primera al castellano y adicionada con numerosas notas y documentos por D. José María Quadrado* (Palma, 1850). Publica una part d'un bon text.

—*Historia de Cataluña, compuesta por Bernardo Desclot, cavallero catalan, de las empresas hechas en sus tiempos por los Reyes de Aragon hasta la muerte de don Pedro el grande, tercero deste nombre, Rey de Aragon y de Sicilia, conde de Barcelona. Traducida de su antigua lengua catalana en romance castellano por Raphael Cervera, ciudadano honrado de Barcelona y receptor del officio de maestre Racional de la casa y Corte del Rey nuestro señor de la corona de Aragon... Año 1616. En Barcelona.*

D'aquesta traducció espanyola se'n va fer

un extracte am l'intent de fer propaganda en contra la França revolucionaria en aquesta forma: *Relacion histórica de la famosa invasion del exército y armada de Francia en Cataluña en 1285; y de la valerosa resistencia de los Catalanes, Aragoneses y Valencianos, con su Rey Don Pedro, hicieron a los enemigos en el Rosellon y el Ampurdan por tierra y por mar. Trasladada literalmente de la Historia de sus tiempos que escribió Bernardo Desclot, caballero Catalan, testigo de vista de los memorables sucesos de aquella feliz campaña* (Madrid, 1793).

Del Desclot n'hi hà també una traducció italiana deguda a Filippo Moisè, publicada a Florença en 1844 junt am la de la cronica de Muntaner, amb el titul *Cronache Catalane del secolo XIII e XIV.*

❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

XXXVIII

P. 13.—*Gran fol., paper; ff. 314.—Any 1332*

I

Primer la taula general, qu'ocupa set folis, i després una plana orlada amb una E capital.

Lo prolech que en Ramon Muntaner féu.

En nom de nostre senyor ver Deus Jhesu Christ e de la sua beneyta mare madona Sancta Maria, de tots los seus beneyts sancts e sanctes. Amen.

Acaba la cronica:

Axí placia a Déu. Amen. Amen.

Qui aquest libre ha escrit de Déu beneyt sia e de la sua mara madona Sancta Maria e de tots los seus beneyts sancts e sanctes en guarda e'n comanda e ab la sua beneyta companyia ara e per tots temps. Amen. Amen.

Iste liber fuit scriptus et splicitus die veneris qui fuit tercio Kalendas September anno domini Millesimo ccc trigesimo secundo.

Aquesta data té una importancia especial per ajudar a fixar el temps en que en Muntaner va acabar la cronica. Per una errada en l'edició de Barcelona de 1562 que s'ha anat perpetuant en les successives, i amb intenció en la de'n Bofarull, han cregut alguns que la data en que en Muntaner va començar l'obra (vegi's el seu proleg) era la de 1335. No obstant, crec que tots els mss. porten 1325. ¿Hauria estat set anys en Muntaner en escriure-la, i la data de 1332, am tot l'*explicit* del nostro ms., és una copia d'un original de l'autor o indica el die en que s'acaba la copia? Estic bastant inclinat a lo primer.

BIBLIOGRAFIA.—La de'n Ramon Muntaner és la més coneguda de les grans croniques catalanes. No en manquen edicions, però encare se'n fa esperar una de bona. A continuació provaré de donar una idea de les impressions de l'original i de les traduccions.

—*Chronica o descripció dels fets e hazanyes del Inclyt Rey don Jaume primer, Rey Daragó, de Mallorques e de Valencia, compte de Barcelona e de Muntpesller, e de molts de sos descendens. Feta per lo magnifich en Ramon Muntaner, lo qual serví axí al dit Inclyt Rey don Jaume, com a sos fills, e descendents; e's trobà present a les coses contengudes en la present historia. Es llibre molt antich, e ab tota veritat scrit, e digne d'esser vist per aquells qui ab tota veritat desijen saber los fets de la coronna d'Aragó, e del regne de Sicilia. Ara novament stampat En Valencia, En casa de la Viuda de Joan Mey flandro, 1558.*

—*Chronica o descripció dels fets e hazanyes del inclit Rey Don Jaume primer, Rey Daragó, de Mallorques e de Valencia, compte de Barcelona e de Muntpesller, e de molts de sos descendents. Feta per lo Magnifich en Ramon Muntaner, lo qual serví axí al dit Inclyt Rey don Jaume, com a sos fills, e descendents, e's trobà present a les coses contengudes en la present historia. En Barcelona, en casa Jaume Cortey, Librater. Any 1562.*—A la fi del llibre diu: *Fonch stampada y ab molta diligencia revista la present Chronica dels Reys de Aragó, feta per Ramon Montaner, autor de vista, en la insigne ciutat de Barcelona, per Jaume Cortey, impressor, en l'any M.D.Lxii.*

—*Chronik des edlen En Ramon Muntaner. Herausgegeben von Dr. Karl Lanz. Stuttgart, gedruckt auf Kosten des literarischen Vereins, 1844.* Text català copiat de l'edició de Valencia.

—*Crónica catalana de Ramon Muntaner, texto original y traducción castellana acompañada de numerosas notas, por Antonio de Bofarull* (Barcelona 1860).

—*Cronica de'n Ramon Muntaner, ab un prefaci per Joseph Coroleu* (Barcelona, *La Renaixensa*, 1886).

—Enrico Cardona, en el seu estudi *Dell'antica Letteratura Catalana*, publicat a Napols en 1878, inserta els capituls referents al rei en Jaume I de la cronica de'n Muntaner, acompanyats de la traducció italiana.

Aquesta remarcable cronica ha sigut traduida a diverses llengues.

J. A. Buchon la va tralladar en francès *pour*

la première fois, avec notes et éclaircissements, a París, en 1827, en 2 vols. i formant part de la *Collection des Chroniques Nationales Françaises*. Aquesta traducció no era gaire passadora i la va retocar en una segona edicló en el *Pantheon littéraire*, de la que ja hem parlat tractant de la cronica de'n Desclot.

En italià la cronica de'n Muntaner va ser traduida, també junt am la de'n Desclot, per Filippo Moisè, a Florencia, en 1844, i fragmentariament, com ja hem vist, per Enrico Cardona.

La traducció alemana, feta pel meteix Dr. Lanz que va editar el text original, porta el titul: *Chronik des edlen En Ramon Muntaner... aus dem Catalanischen des vierzehnten Iahrhunderts übersegt von Dr. Fr. W. Lanz* (Leipzig, 1842). En dos vols.

En Torres Amat parla d'una traducció castellana impresa a Barcelona en 1595; però aqueixa edició ningú l'ha vista; i en quant al traductor a qui l'atribueix Caresmar, sembla ser-ho de la cronica de D. Jaume I i no de la de'n Muntaner; de totes maneres se conserva la traducció de Miguel Montade a la biblioteca Escurialense, i, a judicar pel titul que'n dóna A. Llacayo (*Códices del Escorial*, Madrid, 1878), sembla feta desde l'edició original de 1562: *Descripcion de los hechos de D. Jaime I de Aragon y de muchos de sus descendientes; historia traducida de la Cronica catalana de Ramon Muntaner al castellano por Miguel Montade. Codice de fines del siglo XVI.* La traducció a l'espanyol que tots coneixem és la de D. Anton Bofarull, que ja tenim esmentada.

2

Ocupen quaranta sis folis, entre escrits i alguns en blanc, am lletra posterior, una serie de cronologies que comencen per lo següent:

Lo present memorial és scrit a etterna memoria e per relatió dels antichs. E és cert que la provincia de Cathalunya afronta del loc de Çalses fins al riu de la Cenia, prop de Ulldecona, e de la mar fins al castell de Monçó. E en la dita provincia són dotze ciutats, dotze aygues navals, dotze comtes, dotze vescomtes.

Tot això s'enumera. Després, sota l'epigraf *Nomina et ordo regum christianorum,* seguejxen varies cronologies dels reis d'Aragó, catalegs de bisbes, i, entre altres:

De les consellaries de Barcelona e de moltes coses antigues.
Dels administradors de la taula del cambi e deposits de la ciutat de Barcelona.
Dels clavaris de la ciutat de Barcelona.
Dels sindichs a corts generals e particulars fets per la ciutat de Barcelona.
Dels batles de la ciutat de Barcelona.
Dels deputats e hoydors de comptes del general del principat de Cathalunya.

3

Am lletra vermella:

Ordinacions de Sancta cilia.

Aquestes ocupen quatre folis i comencen:

En nom de Déu aquestes són les ordinacions que'l senyor Rey en Jacme.....

I acaben així:

Ffinis.
Les presents ordinacions són stades translladades e de mot a mot provades de lur verdader original, lo qual és en la scrivania del honorable batle de Barcelona, per lo discret en Gaspar Canyiç, un dels scrivans de la dita cort, e per en Jacme Çafont, notari.

Si les ordinacions de'n Sanctacilia varen ser promulgades per Jaume II, segons tota probabilitat, ho degueren ser en llatí solament. La traducció catalana, segons ho indica el llenguatge, se va fer bastant més tard, durant la primera meitat del sigle XIV, si hem de creure aquêt ms.; i si's pogués esbrinar l'epoca en que varen exercir llurs funcions els dos traductors qu'esmenta el document, gaire bé podriem fixar l'any de la traducció.

Aquestes ordinacions s'han imprès moltes vegades perquè formen part de les Constitucions de Catalunya. L'Academia de Bones Lletres de Barcelona en va fer una edició publicada a cân Piferrer (sense any), a principis de sigle, publicant el text català tal com figura en les Constitucions, una inutil versió al català modern i una traducció espanyola.

També se n'han fet en tot temps edicions de caracter popular.

XXXIX

H. 165.—*16.ᵘ, paper; pagines 60.—1418*

En un full am portada hi ha escrit lo següent:

Memorias historiales de Cataluña. Dévense estimar porque ay en ellas algunas particularidades muy considerables para la Historia de la restauracion de Cataluña. No e podido saver su Autor. Fecha en Çaragoça a 1 de Março 1629.
Don Gaspar Galceran de Gurrea i Aragon.

Amb altra lletra del meteix temps que l'anterior:

Escribióse año 1418. Vide fol. 9.

Comença en la pag. 3:

Canoniques en quina manera se potblà Spanya ni de quines nacions.
Jafet fo lo menor fill de Noè e fo lo primer

hom qui pres aucela ab altre aucela e hac nom la quarta part del món, qu'és dita Europa, ço és, en tremuntana fins al estret de Jubaltar, e aquest Jafet hac vii fills.

En la pagina 9 diu:

E hac d'aquell temps que Ercules edificà les dites ciutats fins ara que tenim della nativitat de Jhesu Christ M.ccccxviii, iiMccciiii anys.

El ms. éș incomplert i acaba am les següents paraules:

...e lo Rey de França ja die que no podia fer, mas atorgà-li que si ell no podia conquerir-la...

XL

K. 159.—*8.u, paper; ff. 103.—1632*

Genealogias dels Comptes de Barcelona y Reys de Aragó abans e aprés de la unió. Treta en lo any Mil síscents dels libres del archiu de Ripoll per lo Illustre Sor. Jaume Ramon Vila, y en lo any 1632 copiadas per mi Diego Monfar y Sors.

En aquesta portada hi hà un escut de Catalunya, i después, en un full en blanc, el de la Diputació catalana.

Altra portada:

Genealogia Comitum Barcinone ad antiquissimus libris monasterii Rivipulli abstracta per ad modum Revern. Dnum. Jacobum Vila Presbiterum, mense Maio anno Millesimo Sexcentesimo.

Un altro escut de Catalunya, i segueix tot en llatí, amb algunes notes en català, fins al fol. 81 v.º, hon diu:

Finis hujus Genealogie.

En el foli 82:

Genealogia dels comtes de Barcelona e dels Reis de Aragó e de Navarra, feelment treta de altre libre antic del archiu de Ripoll per lo dit Senyor Jaume Ramon Vila, prevere, en lo mes de matg 1600, y per mi Diego Monfar y Sors, ciutadà, copiada lo any M.DC.xxxii.

En lo temps que los moros tenian lo principat de Catalunya e gran part de Spanya entrà en aquesta terra un gran capità venint de França, lo qual havia nom Otger Cathaló, ab lo qual vengueren en sa companya nou barons, les quals fyen companya de tres en tres, e foren aquestos que's seguexen ab lo orde y manera que van assí posats per numeros:

1. Moncada	4. Servera	7. Anglesola
2. Pinós	5. Cervelló	8. Ribelles
3. Mataplana	6. Alamany	9. Erill

Etc., etc.

Poso a continuació l'index dels capituls, amb el foli en que's troben.

Reys de Aragó e de Navarra. Del Rey Inygo Arista, 84.
Del Rey Garcia Inygo, 84 v.º
Del Rey Sancho Avarca, 84 v.º
Del Rey Gartia lo Tremolós, 85 v.º
Del Rey Sancho lo major, 85 v.º
De Ramiro Rey de Navarra, 86.
Del Rey Sancho segon, 86. v.º
Del Rey en Pere, 87.
Del Rey Amfós, 87 v.º
Lo Rey Ramiro lo frare, 88.
Comtes de Barcelona:
Del compte Guifre, 89.
Del Compte Guifre Pelós, 89.
Del compte Mir, 89 v.º

Del compte Guifre tercer, 90.
Del compte Borrell, 90 v.°
Lo compte Berenguer Borrell, 91.
Del compte Berenguer, 91.
Del compte Ramon Berenguer lo Vell, 91 v.°
Del compte Ramon Berenguer Cap de stopa, 92.
Del compte Ramon Berenguer tercer, 93.
Del compte Ramon Berenguer, Princep de Aragó, 93 v.°
Reys de Aragó e Comptes de Barcelona:
Del Rey Namfós lo Cast, 94 v.°
Del Rey en Pere lo Catolich, 95.
Del Rey en Jacme lo Conquistador, 96.
Del Rey en Pere dels Francesos, 97.
Del Rey Namfós lo larch, 98 v.°
Del Rey en Jacme lo justicier, 99 v.°
Del Rey Namfós lo benigne, 100 v.°
Lo Rey en Pere del Punyalet, 101.
Del Rey Joan primer, 103.

Acaba:

Die Sti. Gregorii 1632 transcribere complevi ego Didacus Monfar & Sors hunc librum.

Altre cop l'escut de les barres.

XLI

G. 211.—*8.u, paper; pagines 406 (la meitat en blanc).—1600*

Aquêt llibre és el que va servir d'original a l'anterior. És tot escrit de mà de l'erudit Jaume Ramon Vila, autor de varies obres importants sobre coses de Catalunya, totes inedites. Havia copiat molts documents i reunit gran nombre de noticies historiques. Els seus manuscrits se guardaven en el monestir de Sant Geroni de Valldebron, aprop de Barcelona. Allí va copiar aquêt llibre l'arxiver Monfar (l'autor de l'historia dels comtes d'Urgell), de quina copia hem parlat en l'article XL. Allí també va poguer examinar els estudis de'n Vila l'arquebisbe Marca, que, com ell meteix diu, a Valldebron va escriure la major part de sa *Marca hispanica*.

Aquêt ms. de'n Vila, que, com altres de Valldebron, ha vingut a raure an aquesta Biblioteca, conté les Genealogies en llatí i en

català que ja hem descrit a l'ocupar-nos de la copia de'n Monfar.

Després, en la pagina 364, hi hà además la següent:

Genealogia dels comptes de Barcelona y reis de Aragó, treta de altre libre antic del archiu de Ripoll,

que acaba amb el comte «Ramon Berenguer, princep de Aragó», en la pagina 406:

Explicit hec genealogia,

i hi hà un escut de Catalunya.

En aquesta meteixa Biblioteca, i am la signatura R. 91, se guarda un'altra copia del text llatí.

✱ ✱ ✱ ✱ ✱ ✱ ✱ ✱ ✱ ✱ ✱ ✱ ✱ ✱

XLII

G. 120.—*Fol. men., pergamí; ff. 64. Sigle XIV*

Aquêt notable llibre, tot en pergamí, escrit de lletra gotica, amb els tituls en tinta vermella i les lletres capitals vermelles i blaves alternades, està relligat am tapes de fusta recobertes de pell. Té el titul al verso del full primer, sense foliar, i am lletra gastada i refeta:

Aquest libre, intitulat de les Croniques dels Reys d'Aragó e Comtes de Barcelona, ha star, de manament del Sor. Rey, de perpetual memoria, dins lo Real Archiu situat en la Ciutat de Barcelona.

Al costat hi hà la següent nota, escrita de mà de l'arxiver Carbonell:

S'a attendre e legir cautament en lo principi e en lo subsegüent, hon és feta menció del primer

poblador de Hespanya, que no fo Tubal, fill de Japhet, net de Noè, ans los primers pobladors no tenen nom e foren aquells que hi vingueren aprés del Diluvi. Los segons pobladors foren los Grechs, que ab Hercule navagant hi vingueren e faeren aquí llurs habitacions ab los Hespanyols. Aprés la poblaren altres gents appellades Celtes, que, si plaurà a Déu, en la Chronica yo, P. Michael Carbonell, delliber fer ab auctors approvats ho diré extensament.

En el recto del foli següent comença la taula de tot el llibre, qu'ocupa dos folis sense numerar. La copio tota:

Rubriques del libre de les Croniques dels Reys d'Aragó e dels Comtes de Barcelona.

Lo titol del present libre. i
D'on vengren los Gots. i
Com prengueren Espanya e la poblaren. i
De les crueltats que los moros fahien als chrestians qui romangueren en la terra iii
Del hedificament de la esgleya de Sent Johan de la Penya iii
Del Rey don Garcia Enyeguez. . . . iiii
Del Rey don Fortuny Garcia iiii
Del comte Galindo iiii
Del Rey don Sanxo Garcia e de sos feyts. iiii
Del Rey don Exemen Garcia e de sos feyts e morí sens hereter v
Del Rey don Garcia Ennego e de sos feyts v
Del miracle com nasqué el Rey don Sanxo e com fo Rey, e de sos feyts . vi
Del Rey don Garcia e de sos feyts . . vii
Del Rey don Sanxo e de sos feyts. . . viii
Com finà que no hac comte en Aragó . ix

De la petició dels Regnes de Navarra e d'Aragó e del Rey don Remiro. . .	ix
Del Rey don Sanxo e de sos feyts. . .	x
Del Rey en Pere e de sos feyts, e de la presó d'Oscha	xiii
Del Rey don Alfonso e de sos feyts, e de la presó de Çaragoça e de Calatayú e de Daroqua	xv
Com los aragonesos tragueren del monestir a don Remiro monge	xviii
Com finà la generació masculina dels Reys d'Aragó	xxii
Del començament dels Comtes de Barcelona	xxiii
Del comte Guifre, e com vench a ell e a sos fills lo Comdat de Barcelona. .	xxiii
Del Comte don Mir.	xxiiii
Del Comte Guifre	xxiiii
Del Comte don Borrell	xxv
Del Comte don Ramon Borrell . . .	xxv
Del Comte don Berenguer	xxvi
Del Comte Ramon Berenguer e de sos feyts	xxvi
Del Comte don Ramon Berenguer . .	xxvii
Del Comte Ramon Berenguer com hac lo Comdat de Proença	xxviii
Del Comte en Ramon Berenguer e com lo Regne d'Aragó fou unit al Comdat de Barcelona	xxix
Del Rey don Alffonso e de sos feyts . .	xxx
Del Rey en Pere e de sos feyts. . . .	xxxii
Del Rey en Jacme e de sos feyts, e de la presó de Mallorqua e de Valencia.	xxxv
Del Rey en Pere e de sos feyts, e de la presó de Sicilia e del feyt dels franceses	xl
Del Rey don Alffonsso e de sos feyts. .	li
Del Rey en Jacme e de sos feyts, e de la pau dels ffranceses	liii

Del Rey N'Alffonsso lxii
L'any de la nativitat de nostre Senyor. i
L'any del comte de la Era xxxviii

En un foli de pergamí que sembla afegit hi hà la següent declaració:

Nos, don Gaspar Galçeran y Pinós, Conde de Guimerá, Vizconde de Evol y Alquerforadat por la graçia de Dios. Haçemos fe y verdadera relacion, que este libro manuscrito, en pergamino, intitulado Crónica de los Reyes de Aragon y Condes de Barçelona, le hallamos, entre las escrituras que se guardavan, en Guimerá, el qual estava como de presente está, enquadernado con cubiertas de Becerro, que por su antigüedad, no se conocia, de que color fué, el qual porque será fuerza, por estar mui desligada, i desecha la enquadernacion, haverlo de enquadernar de nuevo, que será imposible, que se conserve, en él, los signos, que en las espaldas de las tablas dél estan puestos, de Miguel Juan Carbonell, cuias addiciones de la margen deste libro, son de su mano. Y el signo tambien de Antonio Villadamor, el uno Archivero del Archivo de Barcelona, i despues Cronista, i el otro Notario, i tambien Cronista, nos ha parecido haçer, la presente Relacion para que, teniéndose dello noticia, se le dé el crédito y estimacion que merece, Escritura tan antigua y autorizada. En fe de lo qual la mandé hacer de mano agena y firmada de la mia en Frescano a catorçe dias del mes de Maio 1621

el Conde de Guimerá.

Aquesta enquadernació no va passar de projecte.

En el primer foli numerat comença així l'obra:

Croniques de totes les nacions qui's poblaren en Espanya. E aprés de totes les nacions qui y vengren tro al Rey Rodrigo, qui fon lo derrer Rey de la nació dels gots en Espanya e en aprés dels Reys d'Aragó e dels Comtes de Barcelona. Segons que havem legit en molts libres, lo primer hom qui's poblà en Espanya havia nom Tubal, del qual ixqué la generació dels Ybers, axí com açò dien Asidoro e Jeronim, e foren anomenats, per lo nom de Tubal, Cetubals.

Acaba en el foli 62 v.°:

Aquest Rey don Alfonso lexà hereu e sucehidor seu en lo Regne d'Aragó e en lo Comdat de Barcelona, en Pere, fill seu; e encara hereu del Comdat d'Urgell e del vezcomdat d'Ager l'altre fill don Jayme, los quals creà de la primera muller dòna Teresa. E despuys hereu los altres dos ffills que creà de la derrera muller, appelada dòna Alienor, és assaber, lo major, qui hac nom en Ferrando, del marquesat de Tortosa e de la Ciutat d'Albarrazí; e l'altre, appellat don Johan, dintre sa terra, emperò sens de neguna dignitat. E despuys, axí com a Rey Catholich, en edat de xxxvii anys reté sa anima a Deus en la Ciutat de Barcelona en dia de divendres, a hora de miga tercia, la vigilia de la conversació de sent Paul, que hom comtavem viiilx (sic) Kalendas ffebruarii en l'any de nostre senyor Mil ccc.xxxv. E fon soterrat en lo monestir dels ffrares menors de la ciutat de Leyda.

Després, amb altra escriptura, hi hà una mitja columna esborrada que comença amb aquestes paraules:

era moguda e suscitada jamés en temps d'aquet Rey...

Segueixen alguns fulls escrits poc interessants, i després sis en blanc. En una llenca de pergamí hi ha escrit:

Ad Barcinonem: Hieronymo Paulus Barcin. Iactitet Herculeam quamvis te vulgus Iberum Barcinon Pœno de Duce nomen habes.

Aquesta frase és de l'obra de Denís Geroni de Jorba sobre Barcelona, impresa en 1589.

En el full enganxat en les tapes de fusta hi hàn algunes notes de'n Carbonell i la firma d'Antoni Villadamor.

Aquet llibre és un exemplar, el millor que's coneix, del text català de la cronica coneguda amb el nom de *Sant Joan de la Penya*. Vegi's lo qu'en dic al final de l'article vinent.

XLIII

G. 17.—*Fol., paper; ff.* 207.—*Sigle XV*

És incomplert al principi. Hi falten quatre o sis folis que devien contenir l'index i alguns capituls de l'obra. Al començar el primer paragraf qu'are hi hà, se llegeix la següent nota en escriptura del sigle XVII:

A este autor no puede darse crédito porque todo lo que toca al principio es fábula y en lo demás supo poco de las cosas de Aragon y Catalunya.

L'obra comença així:

Quando Ercoles entró en Spana edificó villas y castillos, y specialmente edificó Balaguer. Eran las gentes de Urgell tan cruelles, que en ninguna manera no las podia domar ni traer a la su voluntat.

S'ocupa de l'historia de la branca masculina d'Aragó com la cronica dita de Sant Joan de

la Penya, i en el foli XXXV comença a parlar dels comtes de Barcelona.

Per a que millor se pugui comparar aquesta am la cronica dita de Sant Joan de la Penya, i sortint del quadro del meu estudi, copio un troç que's troba en el foli liiii:

Empero deveys saber que Gifre el tercero, fyo que fué de Olivan Cabreta, ya dicho conde de Sardanya, el qual Gifre tomó muger y uvo sinco fyos: el primero se lamó Remon Gifre, y el segundo Gifre y el tercero Berenguer Gifre, el quarto Guillem Gifre, el sinqueno Bernad Gifre; y el sobredicho Gifre, padre de todos estos, fizo el monasterio de Sant Martin en ama de Canigó, y aun lo dotó y despues eredó sus fyos sobredichos; y en la vida primeramente dió a su fyo Remon Gifre, que despues fué ese conde de Sardanya, y en Gifre fué arcobispo de Narbona, y Berenguer Gifre fué obispo de Gerona, y Gillem Gifre obispo d'Urgell, y Bernad Gifre conde de Berguedá; y el sobre dicho Gifre, padre de aquestos, vivió en el condado de Sardanya xxxvi anyos, y despues murió y fué soterrado honradamente en Sant Martin, sobre la muntanya de Canigó, y sto fué en el anyo de nostro senyor Jhesu Christa Mxxv.

En el foli clxxx el text deixa de ser en castellà, per ser català fins a la fi del llibre. És aquêt el primer paragraf del cambi de llengua:

E més seya lo dit rey Carles e los francesos oppremien e faeren moltes injuries e vilanies als nobles e cavallers e populars de Sicilia, despuncelants diverses virgens e jaent-se carnalment e for audiment ab les mulers e vidues de la terra de Sicilia, *etc.*

Després vénen els següents capituls:

Del Rey Alfonso, de sos fets e de la presó de Mallorques, *foli clxxxxii v.°*
Del Rey Jacme e de sos fets e de la pau que féu ab lo Rey de Ffrança, *foli clxxxxiv v°*
Del Rey Alfonso, *foli ccvii.*

Acaba en aquêt derrer capitul i foli, després de la mort d'Alfons III:

E puis fonch transladat al monestir de frares menors de la ciutat de Leyda a xvii dias de abril del any m.ccclxviiii, per son fill Rey en Pere.
Qui scripsit scribat semper cum domino vivat.

Derrera d'aquêt foli hi hà escrita una columna en castellà no referent a l'istoria, i després, am lletra del sigle XVII, diu:

Juan Francés, de Barcelona, fata en castellano.

En l'article corresponent a Joan Francesch, natural de Barcelona, diu Torres Amat *(Dic. Escr. Cat.)*: «Escribió por los años 1340, al principio del reinado de Alfonso 4.°, un libro que comienza con las siguientes palabras: *En nom de Nostre Senyor Jesucrist. Yo Francesch, natural de Barcelona, comens a dictar e ordenar aquesta obra, la qual és apellada: Llibre de les Nobleses dels Reys.* Formó en esta obra los retratos y describió la vida y hechos de los Reyes de España, de Aragon y de los príncipes de Cataluña desde el diluvio hasta Alfonso 4.°, obra inédita, cuyo original dice Esteban de Corbera que vió en el castillo

de Otulita (Oleta?), en casa del Sr. de Amer, que habitaba en las montañas del Conflent».

La circumstancia de tractar, la cronica del ms. qu'hem descrit amb el nombre XLIII, de lo que deia en Corbera, la d'acabar també en el regnat d'Alfons III (IV d'Aragó), i sobre tot la nota qu'una mà del sigle XVII hi va posar al final, me fan creure qu'aquesta sigui l'obra de Joan Francesch. El que va escriure aquesta nota ¿va aconseguir el ms. amb els fulls qu'are li manquen al principi, i en els que potser constava el nom de l'autor? ¿Coneixia potser l'original català de'n Francesch, i per xò va posar *Juan Francés, de Barcelona, fata en castellano*, és a dir, «obra de Joan Francesch, traduïda al castellà»?

Si aquesta és l'obra de Joan Francesch (cosa que no podem encare ben assegurar), confessem que poca feina hi va tenir l'autor, perquè va fer una obra molt semblant a la cronica dita de Sant Joan de la Penya, qual original català he descrit amb el nombre XLII. Comparin-se els pocs paragrafs que transcric de l'una i de l'altra i aviat se veurà qu'estem en presencia de dugues variants d'un meteix text.

La Diputació de Çaragoça, avent publicat en 1876 els textos llatí i aragonès de la Cronica anomenada de Sant Joan de la Penya, amb aquesta impressió a la vista i els troços que transcric en els numeros XLII i XLIII, se veurà que la del derrer nombre és exacte al text llatí, i la del primer igual al text que's diu aragonès. De manera que les meteixes diferencies separen els dos textos impresos

l'un enfront de l'altro per la Diputació de Çaragoça, qu'els que nosaltros marquem en els numeros XLII i XLIII.

Un altre fet hem d'observar: els manuscrits en que's conserva sencer o fragmentari el text català d'aquestes croniques són tots anteriors de més d'un sigle an els que's conserven del text llatí o castellà. Els dos exemplars de que acabem de parlar, i a més el de la Biblioteca del Seminari i el del *Llibre Vert* de l'Arxiu municipal de Barcelona, tots són dels sigles XIV i XV.

De que és anterior l'original català an els castellans, n'és una prova patent el ms. numero XLIII, que comença en castellà i segueix els derrers capituls en bon català, lo que suposa que'l qu'anava traduint tenia a la vista un text en la nostra llengua, i que, cansat de traduir, va trobar més senzill copiar. El text llatí també deu ser posterior al català.

Lo que sí devia ser en llatí forçosament era el material de que's va servir l'autor al compilar la cronica: genealogies d'Aragó abans de l'unió, que podien molt ben guardar-se al monestir de Sant Joan de la Penya; genealogies dels comtes de Barcelona que's guardaven a Ripoll.

En Zurita i altres historiadors d'Aragó esmenten l'antiga cronica que va fer un monjo del monestir aragonès; quasi tots els de Catalunya retrauen les *Canoniques dels Comtes de Barcelona e Reys d'Aragó;* tot ve a ser la meteixa obra, de la que no se'n pot dir encare l'ultima paraula.

XLIV

Dd. 191.—*4.t, paper; ff. 155.—Sigle XV*

És un bonic llibre escrit a dugues columnes, amb els tituls en tinta vermella, així com les inicials de cada capitul.

Esta és la taula del present Libre, lo quall és appallat les Conquestes d'Espanya, en lo qual libre resita larguament tots los actes fets per aquells gloriosos comtes de Barquanona, fet e hordenat per en Pere Thomich.

Al molt Reverent Senyor en Dalmau de Mur, per la gracia divina archabisbe de Seragoça, lo humil servidor vostre qui'm recoman en vostra gracia e mercè Pere Tumich. Senyor molt reverent: pus a la virtut divina a plegut de inquirir e dotar vostra senyoria de clara memoria, segons se mostra per obres manifestes... *etc.*

Acaba aquesta dedicatoria-proleg:

Fou fet lo dit memorial en la vila de Baguà, a x dies del mes de noembre del any de la nativitat de nostre senyor Jhesuchrist M.cccc.xxxviii.

La data de la perfecció de l'obra (1438) és en aquêt ms. igual qu'en el qu'esmenta Torres Amat *(Dic. Escr. Catal.,* article Tomich) com posseïnt el marquès de Capmany. En les edicions impreses, pot-ser per error de la primera, s'hi veu sempre escrit 1448.

Així com en les edicions consta el llibre de cinquanta capituls, aquêt ms. (com també el que cita Torres Amat) no consta sinó de quaranta set.

Després de la taula, el primer capitul, en el foli vii v.°, comença:

Lo primer capitoll tracta de la creació dell món e de les cosses que nostro senyor hy féu, e de la creaçió que féu del home e Eva, e com los tragué de paradís per lo peccat que cometeren.

I el derrer capitul, el 47, comença:

Mort lo Excellent Rey don Ferrando...

i acaba:

e tots ensemps accordaren de anar a la ciutat de Valencia, ho là hon lo rey era en aquell temps, e qu'ell suplicassen.

BIBLIOGRAFIA.—*Ací començen les histories e conquestes dels Reys de Aragó e comtes de Barcelona, compilades per lo honorable mossèn Pere Tomic, cavaller, les quals tramès al molt Reverend Archabisbe de Saragossa.* A la fi: *A laor e gloria de nostro senyor Déu e honor dels gloriosos Reys de Aragó, comtes de Barcelona, e de nostra nació catala-*

na, és stat stampat lo present libre en la noble ciutat de Barcelona per mi, mestre Johan Rosembach, Alamany, a iiii del mes de Juny Mil. cccc.lxxxxv. Foli.

—Alguns bibliografs (Torres Amat, Muñoz i Romero) parlen d'una altra edició feta pel meteix Joan Rosembach en 1519, però no la descriuen, ni may l'he poguda veure.

—*Historias e conquestas dels excellentissims e catholics reys de Aragó e de lurs antecessors los comtes de Barcelona, compilades per lo honorable historic Mossèn Pere Tomic, cavaller. Affegida la historia del excelentissim e catholich rey de Hespanya don Ferrando.* A la fi: *A laor e gloria de nostre senyor Déu Jesu Christ, qui és donador de victorias, e a immortalitat dels gloriosos Comtes de Barcelona e de lurs successors, los Reys de Aragó e Comtes de Barcelona, e a honor de nostra nació Cathalana, és corregida e ab privilegi per cinc anys estampada la present obra, regnant lo invicte Emperador dels Romans don Carles, y la serenissima Emperatriu dona Isabel, Catholics Reys de Hespanya; en la insigne e noble ciutat de Barcelona per Carles Amorós, Provençal, a xii de Març any de Mil D.xxxiiii.* Foli.

—D. Antoni Bulbena va fer reimprimir aquesta derrera edició en l'imprempta de *La Renaixensa*, en 1886.

—En aquesta Biblioteca Nacional se conserva am la signatura G. 151 una traducció castellana de l'obra de'n Tomic, feta per Joan Pere Pellicer.

XLV

G. 156.—*4.t, paper; pagines 617 + 5 de dedicatoria.—Sigle XVI*

Portada am molts dibuixos voltant un escut de Catalunya:

Chronica de la provincia de Cathelunya en la citerior Spanya, compilada per Francesch Tarapha, canonge de Barcelona. M.D.LIII.

Al serenissim y potentissim Princep de Spanya don Phelip de Austria, Segon de son nom, Francesch Tarapha, canonge de Barcelona, felicitat.

Quan salutifera y necessaria és la Historia, serenissim Princep, en quiscuna provincia en sa propria ydioma y vulgar lengua la esperiencia ho demostra, que per negligencia de Scriptors en la major part de aquell les coses de Immortal memoria com a mortes y suffogades stan y són ignorades axí per los litterats com per los indoctes. *Etc., etc.*

Cathelunya provincia en general.

Havent de narrar y scriure principalment de la provincia de Coltholania, Cathelunya al pre-

sent denominada, Laletania per los antichs Romans anomenada, com de aquella Tito Livio en diverses parts de les sues decades ne face menció, en special la Regió és en nostres temporades lo Comtat de Barcelona y en altres cognoms diverses Regions de aquella, com en lo discurs de la present Chronica se ferà narrativa. *Etc., etc.*

Després d'això comença la

Primera part de la Chronica de Catalunya,

i derrera el seu text ve la

Taula sive index de la de la primera part.

La segona part comença en la pagina 366 i acaba en la 592-3 am les següents frases:

E axí de dita Provincia foragitats quasi tots los Gotts per dits Mahometichs, restà ab aquells per alguns anys, com en lo discurs de la present Chronica y tercera part de aquesta Historia se veurà largua nerració, en special en les coses succehides en aquesta Provincia de Cathelunya, per so com en diverses guerres, batalles y encontres en diverses temporades són estats dits Moros expellits per los Christians y Reys Catholichs y altres Cavallers y capitans de diverses Ciutats y Regions fins en temps del Rey de Aragó y Quint de Castella e de Leó, comte de Barcelona, qui del realme de Granada expellí aquells en lo any de la Nativitat de Christo M.CCCCLXXXXII.

Segueix una llista de reis gots, i després la

Taula de la 2.ª part,

am lo qu'acaba el llibre. Hi manca, doncs, la tercera i ultima part.

Aquesta Cronica de Catalunya, de la que cap bibliograf ha parlat, que jo sapiga, no s'ha de confondre am les altres del meteix autor, *Cronica de cavallers catalans,* que també existia en aquesta biblioteca (qual original se conserva a la Biblioteca Vaticana i una de las copies a la Nacional de París), ni am la *Cronica d'Espanya* publicada en llatí a Ambers en 1553, traduïda al castellà per Alonso de Santa Cruz i impresa a Barcelona en 1562 per Claudi Bornat.

XLVI

Ee. 233 (abans Ee. 162).—*Fol. men., paper; ff. 224 + 2 en blanc al principi i 2 a la fi. Sigle XV.*

En aquesta biblioteca's guarda un altro manuscrit català que jo no vaig poder veure. És un llibre de cavalleries d'autor anonim, fins no fa gaire desconegut, digne company del *Tirant lo Blanch* de Joanot Martorell.

Se titula els *Amors de Curial e Guelfa*, i are s'està imprimint per l'Academia de Bones Lletres de Barcelona i no deurà trigar gaire temps a veure la llum.

Qui primer el va donar a coneixer va ser D. M. Milà y Fontanals en les seves *Notes sur trois manuscrits*, publicades en 1876 en la *Revue des langues romanes.* Aquest estudi s'ha insertat en el volum terç de les obres complertes. No fa descripció bibliografica, però dóna una idea de l'obra acompanyant-ne algun fragment.

Mercès a l'amable cooperació del quefe de la Secció de Manuscrits, D. A. Paz y Melia, puc afegir alguna noticia.

Amb un espai en blanc per l'inicial, comença el llibre en el fol. 1 am les paraules:

Quant és gran lo perill, quantes són les sollicituts e les congoxes a aquells qui's treballen en amor, *etc.*

El llibre 2.on comença en el fol. 49.

El llibre 3.er en el 145 v.º

Acaba l'obra en el foli 224 v.º am les paraules:

...lo princep abraça'l plorant de goig, dient: Nunc dimitis servum tuum domine secundum verbum tuum in pace. Explicit Deo gratias.

No hi hà divisió de capituls, sinó aparts a espais proporcionats.

A més dels dos del principi i del final, que fan de guardes, estan també en blanc els folis 50 i 173.

XLVII a LI

No vaig veure l'any 1887 cap dels manuscrits següents. Amb ells crec que ja queda quasi examinada la nombrosa collecció dels mss. catalans en aquell deposit.

En el paragraf IX-X he descrit un exemplar de les

Trobes de Mossen Jaume Ferrer.—N'hi hàn dos exemplars més. El que porta la signatura M. 157 és una copia feta fer per don Vicens Ximeno per al pare Burriel, am notes de tots dos erudits. Am la signatura M. 226 se guarda una altra copia del meteix nobiliari amb el proleg de mossèn Francisco Pascual Chiva.

Mestre Joan.—Receptes. El llibre porta are la sign. L. 73.

Lletres de desafiaments que diversos cavallers del regne de Valencia tingueren en el sigle XV. A més del qu'hem descrit en el paragraf VIII, n'hi hà un altro amb la sign. V. 205.

Consulat de mar, incomplert, sign. S. 199.

MANUSCRITS PERDUTS

Consten inscrits en el cataleg que regeix, però no's troben avui a la Biblioteca Nacional, els manuscrits següents:

CICERÓN. — Sus oficios, traducidos en lemosín por Fr. Nicolás Quils, en el siglo XIV.— Fol. vitela. — Bb. 101.

Filosofía (Antorcha de la), en lengua catalana.— Dd. 187.

TARAFA (Francisco).—Crónica de los caballeros catalanes, en lemosín.—K. 124.

APENDIX

Manuscrits en llengua no catalana

d'interès per la nostra nacionalitat

que's guarden en la Biblioteca Nacional de Madrid

Aquesta llista és extreta del Cataleg que regeix a la Biblioteca Nacional, format a principis de sigle, i que consta de tres volums en foli. Se va publicar en el tom II de l'*Ensayo de una Biblioteca española de libros raros y curiosos,* de B. J. Gallardo (Madrid, 1866); però en la copia se van deixar d'incloure alguns articles i en l'impressió hi van caure prous errades (p. e. *Tafalla* per *Tarafa),* que no hi són pas en l'original manuscrit de la Biblioteca.

Am tot i estar en mans de molts bibliofils l'obra de'n Gallardo, crec que pot ser interessant extreure aquí del Cataleg tot lo que puga ser d'utilitat per l'estudi de les coses de la nostra terra i lo qu'hagi brollat de la ploma d'un autor català.

No incloc en aquest extracte una serie d'impresos (fulles volants, pamflets) referents a les guerres de separació del sigle XVII,

que's guarden en aquella Biblioteca enquadernats junt am mss. de l'epoca, perquè la major part d'ells ja són coneguts dels qu'estudien l'istoria d'aquell periode de grans lluites.

Abencabacén ó Vallclara.—Donación por el conde D. Ramón, á la iglesia de Tortosa, de la baronía de Abencabacén.—Dd. 98.

Adiciones á la Biblioteca de escritores de Valencia.—Bb. 182.

Agripa (Enrique Cornelio de).—Traducción castellana del Arte cabalístico de Raimundo Lulio.—L. 53.

Alquimia.—Contra los alquimistas, ms. del año 1404, por Bernardo Struci, monje benedictino de Gerona.—R. 79.

Alió.—Genealogía de este apellido en el obispado de Urgel en Riba.—Z. 138.

Alós (Pedro).—Testimonio de que cierto patrón de galeras genovesas resistió admitir en ellas unos pasajeros sin embargo de tener pasaporte del virrey de Cataluña.—Cc. 41.

Agustín (Antonio).—Colección de inscripciones de varios pueblos de Cataluña.—Q. 87.

Aragón.—Actas de sus Cortes desde el año 1357 á 1414.—X. 233.

—Crónica de los reyes de Aragón y condes de Barcelona, en lenguaje aragonés, traducido del catalán. *(Es la cronica anomenada de Sant Joan de la Penya.)*—G. 119.

—Extracto de la crónica de sus reyes. *(Es un recull am lletra de varies mans i am moltes noticies bibliografiques referents a l'istoria d'Aragó. La primera nota és de la cronica*

del rey en Pere III, treta de Carbonell.)—Ff. 122.
—Fueros de Aragón, recopilados por mandato de D. Jaime.—S. 105.
ARMAS y blasones de varios linajes, particularmente de Cataluña.—K. 2.
ARAGÓN (Martín de), conde de Ribagorza.—Carta á J. de Mongay, su archivero, sobre unos papeles y memorias de Pedro Carbonell.—G. 94.
ARMENGAUDUS sive ARMENGOL (D. Joannes).—Episc. Barcinon. : Exposicio Psalmi XII, dicata Benedicto XIII. 4.° vitela.—Bb. 153.
ARNALDUS episc.—Dertusensis Constitutiones Synodales editœ anno 1274.—C. 77.
AUTO DE FE en Madrid en que fué quemado vivo el catalán Benito Ferrer.—H. 57.
AVICENA.—De viribus cordis, traducido de árabe en latín por el mtro. Arnaldo de Vilanova ó de Barcelona.—L. 34.
BAGES (Antich de).—Glosa á varios privilegios y á los fueros de Aragón.—D. 76.
BAÑOS DE VELASCO (Juan), cronista mayor de S. M.—Linajes de Aragón, Cataluña y Vizcaya.—Z. 79.
BARBERÁ (Josephus Ignatius).—Triumphus Valentinus Jacobi I, Aragonum Regis.—M. 32 y 43.
BARCELONA.—Antigüedades de esta ciudad, por el marqués de Mondéjar.—T. 95.
—Catálogo de sus condes *(provinent de Ripoll)*.—Dd. 40.
—Concilium Barchinonense.—Concilium aliud anno XIV. Recaredi Regis.—C. 81.
—Constituciones synodales de este obispado,

hechas por su obispo Francisco Ferrer, á 4 de mayo 1341. Constituciones synodales hechas por su obispo D. Bonifacio á 19 agosto 1345.—Dd. 140.

—Crónica antigua de sus condes. *(Es el text o traducció en aragonès de la cronica dita de Sant Joan de la Penya.)*—G. 119.

—Descripción de Barcelona por Jorba ó Iorba, traducida del latín al castellano por Juan Miquel de Rosers. *(Aquesta obra de Denís Jeroni de Jorba va ser publicada en llatí en vida de l'autor a Barcelona per Hubert Gotard en 1589.)*—G. 188.

—Descripción de la victoria que alcanzó Felipe IV en el sitio de Barcelona. Roales Omaña.—M. 1.

—Discurso sobre la parroquia de Sta. María del Mar, en Barcelona.—G. 210.

—Diseño iluminado del puerto de Barcelona. —K. 2.

—Fiestas que hizo esta ciudad á Felipe 4.º, año 1632.—H. 66.

—Genealogía de los condes de B., copiada por Jaime de Vila *(de Ripoll, text llatí)*.—R. 91.

—Historia de Barcelona *(en castellà)*.—Cc. 106.

—Indice de algunos instrumentos copiados en el archivo de Barcelona, remitido por Carlos Simón Pontero.—Dd. 145.

—Indice de los papeles que hai en su archivo. —V. 195.

—Justificación del privilegio que tienen sus Concelleres de cubrirse y sentarse delante del Rey.—E. 72.

—Noticias de su sitio, año 1651.—H. 84.
—Plan del repartimiento de murallas y baluartes hecho para defenderse contra Felipe 4.º, año 1640.—H. 73.
—Relación de su sitio, con un plano, 1651.—Cc. 60.
—Retratos iluminados de sus condes.—K. 2.
—Sitio de B. mandado por el duque de Berwick, 1714, y diario de lo ocurrido.—P. 143.
—Sucesos de Barcelona en 1704, con la venida de la escuadra holandesa y descubrimiento de una conspiración.—R. 19.
—Tratado de Josef Costa sobre S. Filoto y otros santos de esta ciudad.—G. 210.
—Vitæ Pontificum Barcinonensium.—F. 110.
Benedicto XIII.—Carta convocatoria para el concilio de Perpiñán, en 1.º de noviembre de 1408, dirigida al arzobispo de Toledo y demás prelados.—Dd. 138.
Bernardus (Fr.).—Episcopus Barcinonensis. Constitutiones synodales ædite anno 1345.—C. 60.
Berwick (Duque de).—Diario del sitio de Barcelona.—P. 145.
Boygues, Gomar, Rechs, Oller.-Genealogías de estos apellidos, año 1640.—Y. 141, 154.
Canals ó Canales (Fr. Antonio), ord. pred.—Su Valerio Máximo en lemosín, traducido en castellano por un anónimo del siglo XV.—Bb. 103.
—Lectura in Valerium incerti auctoris.—Letra del siglo XIV.—X. 108.
Carbonell (Pedro).—Escrituras y feudos del condado de Ribagorza, y noticias de sus condes.—D. 86.

Carlo-Magno.—Varios documentos pertenecientes á Cataluña.—K. 119.
Caresmar (P. D. Jaime).—Copia de varios apuntamientos para formar una Biblioteca de escritores catalanes y añadir varios artículos á la de D. Nicolás Antonio.—Uu. 36.
Careaga (Marqués de).—Soneto á Felipe IV cuando entró triunfante en Lérida.—H. 78.
Cataluña.—Algunos escudos genealógicos.—Z. 45.
—Algunos capítulos de ordenanzas políticas para los regimientos de las ciudades de Cataluña.—Cc. 76.
—Crónica y descripción de Cataluña. Papeles tocantes á las Cortes de Barcelona, año 1626.—G. 101, 102.
—Consuetudines ejus.—Ff. 134.
—Diarios, noticias y papeles de la guerra de Cataluña, año 1645 y 1646.—H. 79.
—Desengaños de la ceguedad catalana contra el Rey de España.—Cc. 88.
—Desengaños á los catalanes acerca de las alteraciones de 1638 á 1641.—T. 231.
—Diario de los sucesos de Cataluña y Barcelona desde 17 setiembre 1577 hasta 1628.—H. 37.
—Discurso sobre el perjuicio que el Papa causa á S. M. en no admitir las presentaciones de S. M. para los obispos de Cataluña.—R. 61.
—Guerras de Cataluña en 1639 y viaje de Felipe V á Barcelona, 1701.—G. 86.
—Guía de los caminos más principales de Cataluña, con un mapa iluminado.—R. 205.
—Historia natural del principado de Cataluña.—Ee. 87.

—Historia ó relaciones de su guerra en 1642; sus motines desde 1622.—H. 162, 163.
—Lista de los lugares de Cataluña.—G. 221.
—Manifiesto para las armas de Felipe IV en Cataluña y compendio de lo acaecido en Salsas.—S. 210.
—Manifiesto ó relación de su guerra de 1640. —G. 86.
—Memorial en que se representan las buenas prendas de los catalanes y los estragos y atrocidades que hicieron en el Principado los soldados de Felipe IV desde la guerra de 1640.—H. 164.
—Nobleza del principado de Cataluña, por D. Juan Baños de Velasco.—Y. 82.
—Nombres de varios jurisconsultos catalanes antiguos *(Pere Spirà, Pere Albert, Gilbert Folcardó, Pere Bisania, Arnal de Soler)* y tratado de los feudos eclesiásticos del obispado de Gerona.—R. 96.
—Noticias y cartas sobre su guerra en 1642. —H. 76.
—Noticia de cómo los obispados de Vique, Gerona y Urgel eran los que contribuían principalmente al levantamiento del Principado.—P. 50.
—Noticias y papeles de su guerra de 1654 y siguientes.—H. 86, 87, 88.
—Noticias y relaciones.—H. 99.
—Noticias de su guerra en tiempo de Juan de Austria y el Marqués de la Mortara.—Cc. 60.
—Noticias de su guerra en 1644; en 1688.—H. 78, 104.
—Noticia de su guerra é información en dere-

cho sobre la pragmática y edictos contra franceses 1638.—H. 72.

— Planos de varias plazas y castillos. — Cc. 16, 22.

— Respuestas jurídicas á las catalanas quexas y justificación de las armas católicas, por D. Josep Vinyales.—S. 161.

—Varias noticias, por fray J. Gaspar Roig y Jalpí.—G. 210.

—Varias inscripciones de Cataluña, recogidas por D. Antonio Agustín. *(N'hi hà solament algunes de la Tarraconense. Moltes cartes sobre altres assumptos en castellà, italià, llatí, etc., enviades a l'autor mentres era bisbe de Lleida.)*—Q. 87.

— *Sobre la guerra de Catalunya en el sigle XVII, abunden els documents interessants en els llibres que porten les signatures següents:* C. 45; Cc. 58; Ff. 9; H. 6, 7, 15, 29, 30, 31, 32, 35, 73, 74, 77, 80, 83, 84; I. 113; P. 39; Q. 87, S. 99, 216; X. 137.

Centelles (Luis).—Apuntamientos y materias químicas de Raimundo Lulio, Arnaldo de Villanueva y otros, año 1558.—T. 284.

Clemente VII, antipapa.—Cartas al rey Pedro de Aragón y noticias sobre el cisma.—Aa. 13.

Clemente VIII.—Bullæ XII de unione et exercione Prioratuum ord. S. Benedicti Claustralium, et ecclesiarum Collegiatarum in Principatus Catalauniæ, et in comitatis Ruscinionis, et Ceritania.—C. 87.

Coles y Lacárcel (D. Sebastián).—Cartas sobre subsidio y excusado de la provincia de Tarragona desde el año 1653 á 1694.—Ff. 78.

CONCILIUM RIVIPULLENSE.—Excerptas del códice de Ripoll.—Dd. 139.

CONFLENT (Descripción del condado de).—Aa. 111.

CORTES DE CATALUÑA en diferentes años.—S. 99.

CUENCA (Fr. Miguel de).—Traducción castellana de una parte del tratado «De Angelis» de Fr. Francisco Jiménez, año 1434. Fué monje bernardo.—Bb. 91.

DARMESTAD (Príncipe de).—Relación de su escuadra inglesa y holandesa, que el año de 1704 vino á Barcelona contra Felipe V, y descubrimiento de una conjuración dentro de la ciudad.—R. 19.

DARNIUS (conde de).—Guía de los caminos más principales de Cataluña, con un mapa iluminado del Principado.—4.º—R. 205.

DIMAS (Doctor).—Memoria de las obras de Raymundo Lulio que llegaron á su noticia. Q. 39.

DORMER (D. Diego Josef).—Cartas á D. Francisco Ibáñez, sobre la carretera de Valencia, navegación del Ebro, puerto de Vinaroz. —P. 41.

—Colección de memoriales al reino y consejo de Aragón sobre las diligencias de reconocer los archivos de Simancas, Barcelona y otros, para escribir sus anales.—Aa. 63.

EIMERICHUS sive EYMERICUS (Fr. Nicolas), ord. pred.—Tractatus contra præfigentes certum terminum finis mundi, anno 1395. —R. 97.

ESPAÑA.—Diferencias entre España y Francia en tiempo de Felipe IV y Luis XIV.—X. 84.

—Sucesos varios desde 1632 hasta 1640.—Cc. 180.
—Sucesos varios desde 1629 hasta 1637.—Cc. 47, 48, 49.
—Sucesos varios desde 1636 hasta 1641.—H. 38.
—Sucesos varios del año 1847.—H. 80.
—Sucesos varios desde 1648 hasta 1653.—Noticias geográficas, sacadas de Pomponio Mela, Estrabón y otros.—Fragmentos de varios cronicones, testamentos de reyes y privilegios de iglesias.—I. 116, 117, 120.
Estado.—Cartas varias en asuntos de Estado, escritas desde Francia al Conde-duque de Olivares.—E. 10.
Esteban (Fr. P.).—Relación del sitio y recuperación de Tortosa por el Marqués de la Mortara.—H. 83.
Eximeniz sive Ximenez (Fr. Francisco).—Ordinis minorum. Scala Dei.—Fol., letra del siglo XV.—B. 97.
—Pastorale ad Hugonem, Valentinum episcopum. Raymundi Lulii Apostrophe. Tractatus de mundi vanitativus.—B. 96.
Faci (Bartholomeus).—Historia del rey don Alfonso V ó *el Sabio*, de Aragón.—G. 105.
Felipe IV.—Relación de los principios de su reinado, hasta las revoluciones de Cataluña, con la vida del Conde-duque de Olivares.—E. 81.
Fernández de Heredia (D. Joaquín).—Colección de varios papeles de la guerra de Felipe IV en Cataluña.—H. 29, 30, 31, 32, 33.
Fernandina (Duque de).—Relación de la

victoria contra los turcos en el canal de Ibiza, año 1636.—P. 88.

Ferrer (Benito), catalán.—Auto de fe celebrado en Madrid, año 1624, en que fué quemado.—H. 57.

Ferrer (San Vicente).—Sermón de la pasión de Nuestro Señor Jesucristo. 4.º, letra del siglo XIV.—P. 130.

—Tractatus vitæ spiritualis.—P. 180.

—De suppositionibus logicis.—Fol., letra del siglo XIV.—L. 48.

Fornés (Fr. Francisco), ord. men.—Cataluña electora según derecho y justicia.—H. 77.

Gandía.—Descripción de esta ciudad, noticias de su fundación, universidad y colegio de jesuitas, por Martín Viciana.—Y. 62.

García de Santa María (Gonzalo), zaragozano.—Vida de D. Juan II de Aragón.—G. 157.

Gaufrido, primer obispo de Tortosa.—Constituciones sobre el gobierno de su iglesia.—Dd. 98.

Gentil (Libro del) ó de los tres sabios *(Ramon Lull)*.—Su asunto es persuadir á un gentil la existencia de Dios y sus perfecciones, por un judío, un cristiano y un moro; traducido de catalán en castellano por Gonzalo Sánchez de Uceda, en la era 1416, ó año 1378; letra siglo XV.—X. 145

Gerona.—Constitutiones, consuetudinesque diœcesis Gerundensis feudales et parochiales; delibatæ ex I. CC. Gilielmo Cavanilles, Didaco de Spirà, Petro Albert, Gisberto Folcardó, Petro Bisania et Arnaldo Soler. Fol., letra del siglo XV.—R. 96.

—Descripción del corregimiento de Gerona. 4.º—V. 65.
—Concilium Gerundense VIII episcoporum, habitum æra 555.—C. 81.
—Estragos que las tropas reales hicieron en Gerona, año 1631.—G. 101.
—Carta del obispo de Gerona al rey, año 1643, quejándose de los malos tratamientos que le hicieron los catalanes.—H. 77.
Graus.—Relación de las atrocidades que hizo en esta villa el Miñón con su cuadrilla de trescientos ladrones y lacayos catalanes y gascones, á 20 de octubre de 1587.—G. 76.
Hermangolins.–Inscriptiones tarraconensium monumentorum.—Q. 87.
Hilarius, papa.—Consultatio in synodo Romana (ubi canones urbicani editi fuerunt) circa epistolas Tarraconensium Episcoporum.—C. 81.
Hita (J. Francisco de), rey de armas.—Nobiliario de la Corona de Aragón.—Y. 61.
Ibáñez de Segovia (D. Gaspar).—Genealogía de la casa de Moncada.—K. 77.
Idiáquez (N.).—Carta original desde Belpuch al señor comendador mayor de León, refiriéndole el viaje de S. M. á Cataluña.—Cc. 76.
Inquisición.—Orden para que vayan á la guerra de Cataluña los familiares de Inquisición.—H. 74.
—de Mallorca.—Defensa de la jurisdicción temporal que los reyes de España le han concedido.—D. 167.
Jaime I de Aragón.–Testamentos en Perpiñán, año 1269, y en Mompeller, 1272.—T. 38.

—Su conquista de Valencia.—M. 32.

Juan II de Aragón.—Su historia, escrita en latín por Gonzalo García de Santa María, y traducida al castellano por él mismo. Fol., letra del siglo XV.—G. 157.

Justo, obispo de Urgel.—Carta á Sergio, obispo de Tarragona, dirigiéndole su Explicación de los Cánticos.—Dd. 105.

Lastanosa (Vincencio Juan).—Familias de Aragón, Cataluña, Castilla y Navarra.—K. 163.

Lérida.—Su concilio de ocho obispos, celebrado en la era 584.—C. 81.

—Memoria que se dió al Consejo de Aragón contra el obispo Serra, refiriendo su vida licenciosa y providencias que se tomaron.—H. 57.

—Planes de Lérida, su sitio y toma, año 1644.—H. 78, 79, 80.

Lesda.—Tributo real, cuyas inmunidades, por privilegio de D. Pedro IV de Aragón, no se debían entender con las décimas de la iglesia de Tortosa.—Dd. 98.

Lulio (Raimundo).—Arte del oído cabalístico, ó introducción para todas las ciencias, con los comentarios de Enrique Cornelio Agripa; traducido al castellano.—L. 53.

—Compendio de su Física y Lógica, en castellano.—L. 90.

—Filosofía de amor y proverbios.—L. 54.

—Tratado de la Memoria local.—Cc. 102.

—Meditaciones, ó el libro del amigo y del amado en castellano.—B. 105.

—Codicilo suyo, ó vademecum, traducido.—T. 284.

—Memoria de las obras suyas que llegaron á noticia del doctor Dimas.—Q. 39.
Mallorca, Valor y uso de la moneda de.—S. 86.
March (Ausías).—Sus poesías traducidas en latín, en verso, por Vicente Mariner.—Ff. 59.
Margarit (D. J.), obispo de Gerona.—Paralipomenon y sus apuntamientos.—Q. 9.
Mariner (Vicente).—Sus obras manuscritas originales.—Ff. 34 hasta 98.
Martí (Josef).—Escritores catalanes.—G. 225.
Martínez de Lobera (Fr. P.), agustino.—Anales de la Corona de Aragón, con la suma de la vida de sus reyes.—S. 95.
Mataró.—Su descripción, con un mapa de su corregimiento.—T. 82.
Milicia.—Escuela de Marte, ó instrucción de la tropa que había en Cataluña en tiempo de Felipe V, año 1717.—Aa. 174.
Mondéjar (Marqués de).—Historia de Barcelona antigua.—Cc. 106.
Montserrat.—Disertación de Pedro de Marca sobre el culto de Nuestra Señora de Montserrat. Copias por Barcia.—J. 179, 159.
—Fundación del monasterio de Monserrate en Madrid, por Felipe IV, año 1643.—H. 74.
Monstruo.—Descripción de un monstruo de siete cabezas que se halló en Cataluña, año 1654.—H. 86.
Monterey (Conde de), virrey y capitán general de Cataluña.—Varias providencias originales por los años de 1676.
Monzón.—Plan de la plaza y su descripción,

sacada de las cartas del Marqués de Castelnovo, hijo de D. Jerónimo Mascareñas. —Sitio y toma de esta villa, año 1643.—H. 77.

—Carta del Conde-duque de Olivares á don Luis Ferrer sobre las Cortes celebradas en esta villa. Otra de D. Cristóbal Crespí de Valdaura sobre lo mismo.—H. 8.

Moriscos.-Resoluciones de la Junta, año 1582, en orden á lo que convenía hacer contra ellos (original). Papel del obispo de Segorbe, año 1604, sobre los moriscos de Valencia (original).—Ff. 9.

—Parecer del estado de los moriscos de Valencia, é instrucción que se trataba de darles, por el obispo de Segorbe, D. Martín Salvatierra, año 1587.—Q. 98.

Moros.—De la instrucción que en Valencia se pensaba dar á los conversos en el siglo XVI. —Dd. 38.

Mortara (Marqués de).—Sitio y toma de Tortosa, año 1649.—H. 83.

Muro (Arnaldo de).—Materias jurídicas, teológicas y sermones: uno de San Juan Bautista, predicado en Perpiñán, año 1384.—X. 15.

Montesa (Orden de).—Papeles varios relativos á dicha orden. Son vidas de algunos caballeros, actas de elecciones desde 1537 á 1544, y pedazos de la historia de esta orden en lemosín y castellano.—Dd. 203.

Noailles (Duque de).—Papel sedicioso que con título de Ordenanza esparció por Cataluña, año 1689.—I. 113.

Núñez Delgadillo (Fr. Agustín).—Traduc-

ción castellana del Artificio Luliano.--L. 90.

Ocaña (Fr. Gregorio de), jerónimo.—Traducción castellana de la segunda parte de la Naturaleza angélica de Fr. Francisco Jiménez, año 1434.—Bb. 94.

Olivares (Conde-duque).—Su política y contrapolítica de Cataluña.—H. 73.

Pacho y Zúñiga (D. J.)—Relación de los sucesos de la guerra de Cataluña, año 1642.—H. 76.

Pargero (D. Gregorio), obispo de Gerona.—Cartas á S. M. sobre los excesos que hicieron las tropas en aquella ciudad, año 1631.—G. 101.

Pascual de Panno (D. Francisco).—Motines de Cataluña, causa y efectos desde el año 1622.—H. 163.

Pasquines en Valencia, año 1670, al parecer contra el conde de Melgar, tratándole de gallina.—S. 50.

Paulo (Jerónimo).—Descripción de los ríos y montañas de España (original, de letra de Jerónimo Blancas). De los antiguos obispados de España. Ciudades de España, según el itinerario de Antonino.—G. 178.

Pedro (D.), rey de Aragón.—Epítome de su historia.—G. 209.

—Juramento que hizo al papa Inocencio III, año 1204.—R. 79.

Pedro IV de Aragón.—Su codicilo, año 1383.—T. 38.

Pellicer de Osau y Tobar (D. Josef).—Rebelión de Cataluña; desengaño á sus motivos.—F. 44.

Pellicer y Tobar (D. Antonio).—Diario de la guerra de Cataluña, por los años 1640 á 1642.—H. 36 y 72.

Pellicer (Juan Pedro).—Traducción castellana de la Suma de las crónicas de Mosén Pere Tomich.—G. 151.

Perpiñán.—Entrada de los franceses, año 1542, y guerra que hizo contra ellos el Condestable.—G. 48.

—Relación de la pérdida de Perpiñán.—H. 15.

Pinós.—Relación histórica de los Maestros de los Templarios del linaje de Pinós.—T. 234.

Planos de Cataluña y Cerdania.—Cc. 16.

Poblet, Monasterio de.—Antigüedades suyas.—G. 215.

—Profecías halladas en su archivo.—M. 10.

—Su panteón real, y razón de las alhajas que recibió por donación de D. Pedro Antonio de Aragón y Cardona.—Q. 243.

Pontius, episcopus Barcinonensis.—Constitutiones synodales, editæ III idus Decembris, anno 1319.—C. 60.

Porter y Casanate (D. J. Josef).—Anales de Aragón, que contienen las guerras de Cataluña en tiempo de Felipe IV.—G. 96.

Prebendas.—Prohibición de los reyes de Aragón para que ningún extranjero las tuviese en su reino.—Dd. 94.

Puivecino (Felipe de).—Carta con un discurso sobre los Coponios romanos, ascendientes de los Copons de Cataluña.—G. 180.

Psalmos.—Exposición del psalmo XII por D. Juan Armengol, obispo de Barcelona en 1408.—Bb. 153.

Raymundus de Peñafort.—Moralis Summa. 8.°, vitela, letra del siglo XIV.—C. 156.

—Summa juris canonici, cum ejusdem auctoris notulis. Eadem Summa, graphice enarrata. Fol. vitela, letra del siglo XIV.—C. 38, 39.

—Eadem Summa. 8.°, vitela.—B. 165.

Ramiro II de Aragón.—Capitulaciones matrimoniales de su hija D.ª Petronila con don Ramón Berenguel.—J. 38.

—Carta en que da su hija por mujer al Conde de Barcelona, y el reino de Aragón en dote. —Cc. 69.

Reimundo (Vicente de San).—Noticias de la guerra del Rosellón, año 1640.—H. 73.

Richardi (Antonii).—Compendium secundi operis De arte graduandi medicinas compositas, dicatum Regi Aragoniæ D. Martino fundatori Universitatis Barcinonensis. Vitela, letra del siglo XV.—L. 68.

Ripoll.—Catálogo de los abades de Ripoll.—Dd. 40.

—Memorial de la villa de Ripoll al Rey, quejándose de un monje benedictino, abad del monasterio.—H. 7.

Roales y Omaña y Núñez (Francisco).—Descripción de la victoria de Felipe IV en el sitio de Barcelona.—M. 1.

Rocabertí Catalani (D. Diego).—Epítome histórico.—Aa. 167.

—Discursos genealógicos sobre la casa de los vizcondes de Rocabertí, 4.°—S. 218.

Roig y Jalpí (Fr. Juan Gaspar), franciscano. —Varias noticias del principado de Cataluña. Discurso de la parroquia de Nuestra

Señora del Mar de Barcelona. Impugnación del tratado de Josef Costa sobre San Filoto y otros diez y seis santos de Barcelona.—G. 110.

Rosellón.—Descripción del Rosellón y Cerdaña. Guerras entre España y Francia, año 1637.—H. 70.

—Guerras del Rosellón por los años 1640.—H. 73.

Rosers (J. Miguel de).—Traducción de la descripción de Barcelona, escrita en latín por Jorba ó Iorba.—G. 188.

Royer ó Roger (Miquel).—Carta á Carlos Soler sobre el gobierno del cardenal Richelieu.—Ee. 18.

Sabinde, Sabunde ó Sebunde (M. Reymundus).—Liber Naturæ, sive creaturarum.—R. 47.

Salazar (D. Miguel de).—Linajes de Aragón, Cataluña y Vizcaya.—Z. 79, 80.

Salvatierra (D. Martín de), obispo de Segorbe.—Parecer sobre los moriscos de Valencia, é instrucción que se trataba de darles, año 1587.—Q. 98; D. 111.

Sánchez de Uceda (Gonzalo), cordobés.—Traducción castellana de un libro intitulado El Gentil, escrito en catalán, año 1316. *(És de Ramon Lull.)*—X. 145.

Santa Coloma (conde de), virrey de Cataluña.—Relación de la muerte que le dieron los catalanes rebeldes.—H. 73.

Serrateix, Monasterio de Ntra. Sra. de.—Indice de los instrumentos que le pertenecen, remitido por D. Carlos Simon Pontero.—Dd. 145.

Sarriá (D. Bernardo).—Carta que escribió á D. Jaime II de Aragón, copiada de su original.—J. 284.

Scarroza (J. Francisco).—De visperis sicilianis.—B. 125.

Segorbe.— Representación de su obispo, año 1590, queriendo probar que los fueros de Aragón son injustos y tiránicos.—T. 116.

—Documentos.—Dd. 93.

Serra (N.), obispo que parece era de Lérida, año 1624.—Memorial contra su vida licenciosa, dado al Consejo de Aragón, y providencias del Rey y del Consejo.—H. 57.

Serrano, capitán.—Negociaciones con el Duque d'Epernon.—E. 42.

Sicilia.—Libro de las conquistas de Sicilia por los reyes de Aragón, escrito año 1413.—I. 78.

Spatafora y Rufo (D. Federico).—Relación de los motines y rebeliones de los catalanes.—H. 15.

Struzi (Fr. Bernardo), ordinis Sancti Benedicti Girundensis.—Tractatus contra alchimistas, anno 1404.—R. 79.

Synodales constitutiones Episcopatus Barcinonensis.—C. 60.

—Synodales de Tarragona, publicadas por el arzobispo D. Juan, año 1334.—Dd. 40.

Tabara (Marqués de).—Relación de su viaje desde Barcelona al puerto de Bonifacio.—H. 6.

Tarafa (Francisco).—Vitæ Pontificum Barcinonensium.—F. 110.

TARRACONENSES Episcopi.—Epistolæ ad Hilarium Papam.—C. 81.
TARRAGONA.—Descripción del corregimiento de Tarragona, con su mapa iluminado.—T. 81.
—Concilium Tarraconense, anno III Sisebuti Regis.—C. 81.
—Concilium Tarraconense X Episcoporum, æra 554.—Cc. 81.
—Concilium Tarraconense, an. 1329 sub Joannes Patriarcha Alexandrino.—C. 77.
—Catálogo de sus arzobispos, desde el año 1090 hasta 1355.—Dd. 40.
—Pretensión de su arzobispo, de derechos de metropolitano sobre la iglesia de Segorbe, contra la de Toledo.—Dd. 93.
—Papeles pertenecientes al levantamiento de Cataluña, año 1642, y fidelidad de Tarragona y Tortosa.—Aa. 109.
—Reconocimiento de todos los papeles y documentos que hay en su archivo.—Dd. 98.
TEJERO DE ROJAS (J. Francisco).—Nobiliario de Cataluña, Navarra y Aragón, 4.°—Z. 90.
TEMPLARIOS de la familia de Pinós.—T. 234.
TENA (D. Luis), obispo de Tortosa.—Commentaria in Jonam et Habacuch.—B. 27.
THOMÁS DE VILLANUEVA (Santo).—Representación original que el Brazo Eclesiástico y Militar de Valencia dirigieron á Carlos V suplicándole permitiese que continuase en su arzobispado, sin ir al Concilio de Trento, como el Emperador lo tenía ordenado.—Y. 103.

Tobar (D. Josep).—Relación de lo sucedido en el Rosellón, año 1640.—H. 73.

Tomich (Mosén Pedro).—Suma de las Crónicas de Aragón y Principado de Cataluña, traducidas del lemosín en castellano por J. Pedro Pellicer.—G. 151, 152, 153.

Torres (J. de).—Cartas familiares é históricas sobre las cosas de Cataluña, año 1632, escritas á D. Gaspar de Bonifaz, espía mayor de Felipe IV (original).—P. 39.

Tortosa.—Descripción y mapa del corregimiento de Tortosa.—T. 83.

—Defensa de la lealtad de Tortosa, año 1642.—Aa. 109.

—Defensa y toma de Tortosa en 1648.—H. 83.

—Compendio de la historia de su iglesia.—Dd. 98.

—Confirmación de todas las donaciones á esta iglesia hechas por Gregorio IX, etc.—Dd. 90.

—Indice de las gracias y donaciones reales hechas á esta iglesia desde el año 1121.—Dd. 98.

—Reliquias dadas á su iglesia por D.ª Margarita, mujer de D. Martín, rey de Aragón.—Dd. 98.

—Sinodales de Tortosa, hechas por su obispo Arnaldo.—Cc. 77.

Tostado (D. Alfonso).—Noticias para su vida, y de cómo se metió cartujo en Cataluña.—H. 97.

Trayguera.—Noticia de la situación y antigüedades de esta villa, en Cataluña.—Ff. 27.

VALDAURA (D. Cristóbal Crespí de).—Carta suya original.—H. 8.

VALENCIA.—Adiciones á la Biblioteca de escritores valencianos.—Bb. 182.

—Crónica de la ciudad de Valencia, por Martín Viciana, tomo segundo manuscrito, y el tercero impreso. Falta el primero.—Ff. 91, 92.

—Lista alfabética de los pueblos del reino de Valencia.—G. 101.

—Sumario de los reyes de Valencia desde el conquistador D. Jaime hasta Felipe III.—H. 35.

—Relación de sus obispos y arzobispos hasta 1599.—Dd. 42.

—Relación de los virreyes que ha habido desde el año 1251 hasta 1650.—H. 25.

—Aromatoriarum civitatis Valentiæ libellus.—L. 169.

—Gobierno de la inquisición de Valencia.—D. 146.

—Concilium Valentinum VI episcoporum, era 584.—C. 81.

—Concilio de Valencia, año 1248.—Dd. 47.

—Representaciones originales que el Brazo Eclesiástico y Militar de este reino dirigieron á Carlos V, año 1545, suplicando que no se ausentase al concilio de Trento D. Fr. Tomás de Villanueva, y decreto original del Rey.—Y. 103.

—Breve de Sixto V para que los beneficios de este reino no se confieran sino á naturales de él, ni ellos sean provistos en otros de España.—G. 76.

—Epistola autographa ad Summum Pontifi-

cem, ut regni hujus indigenæ cœteris preponantur in Collatione beneficiorum.—B. 25.

—Comentarios á los fueros de Valencia.—D. 150.

—Fueros, capítulos y actos de corte, hechos en Valencia, y autorizados por Felipe IV, año 1645.—T. 43.

—Servicios concedidos por los Estamentos.—H. 6.

—Respuesta de Felipe IV á un memorial de los Estamentos de Valencia en las Cortes de Monzón.—S. 136.

—Papeles tocantes á las Cortes de Monzón, año 1623. Papel sobre el gobierno político y acuerdos de su Estamento.—G. 102.

—Escudos iluminados de linajes de Valencia.—K. 193.

—Medios de llevar agua de riego á Valencia.—Cc. 98.

—Motín en 1663.—Caso de un niño resucitado en aquella ciudad.—G. 102.

—Pleito de su iglesia sobre diezmos y subsidios en el siglo XV contra los seglares llevaderos de ellos.—Z. 139.

—Competencia que hubo sobre su iglesia entre las metropolitanas de Toledo y Tarragona.—Dd. 47.

—Visita del colegio de Corpus Christi de Valencia, año 1659.—K. 10, 25.

—Dependencias de su virrey, año 1692.—Ff. 83.

—Soneto sobre los bandos de Valencia, en tiempo de Felipe V.—M. 201.

VALERIO MÁXIMO.—Sus obras, traducidas en castellano, según parece, del lemosín; letra del siglo XV.—X. 100.

—Dichos suyos, traducidos al castellano de la traducción lemosina de P. Canals ó Canales.—Bb. 30.

VALLES (Francisco).—Memorial pidiendo premios por haber tomado el castillo de Casteldasen.—H. 84.

VÉLEZ DE GUEVARA (D. Iñigo), conde de Oñate.—Voto sobre la rebelión de Cataluña, en 1640.—Q. 84.

VICENTE FERRER (San).—Tratado del Antichristo y del fin del mundo (en latín).—P. 142.

VICIANA (Martín de).—Crónica de la ciudad de Valencia, segundo tomo.—Ff. 91.

—Segunda parte, copia de la impresa.—K. 15.

—Aprobación de la segunda parte de su Crónica de Valencia.—Y. 62.

VIDAL DE NOYA (Francisco), preceptor del Rey Católico D. Fernando, año 1478.—Sermones varios.—J. 159.

—Carta de D. Fernando recomendando sus méritos para la vacante del obispado de Vich.—Cc. 77.

VILA (Jacob).—Genealogia Comitum Barcinonæs ex codice Monasterii Rivipulli descripta.—E. 2.

VILANOVA (Arnaldus de).—Tractatus medici. Antidotarium. Astrologia; letra del siglo XV. —L. 69.

—De vini confectionibus; letra del siglo XV. —Bb. 117.

—Traducción de los libros De viribus cordis

et Medicinæ remediis de Avicena. Aphorismi particulares.—L. 34.
—Traducción de varios libros de Aristóteles. —L. 34.
—Traducción castellana de algunos opúsculos suyos.—T. 284.
—Varias obras médicas; letra del siglo XIV. —L. 134.
—De Arthetica, et de virtutibus herbæ tunicæ.—A. 141.
—Lapis philosophorum qui dicitur fenix.—T. 284.
—Opusculum de effectibus qualitatum primarum.—L. 153.
—Speculum introductionum medicinalium. —L. 62.
—Super canone, Vita brevis, etc.—P. 15.
Villegas (D. Enrique).—Plan que recogió y firmó de la defensa de Barcelona contra Felipe IV.—H. 73.
Vilosa (Dr. Rafael).—Discurso sobre si, siendo oidor de Cataluña, podría ser procurador del Marqués de Aitona.—H. 53.
Vinaroz.—Papeles pertenecientes á este puerto, con motivo de la carretera de Valencia á Zaragoza.—P. 41.
Vinyals (Dr. D. Josef).—Jurídicas respuestas á las catalanas quejas, y purificación de las armas castellanas en el principado de Cataluña.—S. 161.
Vinyes (Felipe).—Respuesta á las pretensiones de Cataluña que motivaron su separación, año 1640.—E. 64.
Xátiva.—Varias inscripciones de esta ciudad. —Q. 87.

XIMÉNEZ (Fr. Francisco).—El Carro de las Dònas traducido en Castellano por un anónimo.—S. 32; Cc. 34.

—De Angelis.—Son dos partes, traducida la una en castellano por Fr. Miguel de Cuenca, y la otra por Fr. Gonzalo de Córdoba, en 1434.—Bb. 91, 92.

IBÁÑEZ DE SEGOVIA (D. Gaspar).—Antigüedades de Barcelona. (Es una carta á don Francisco de Arévalo.)—T. 95.

INDEX

INDEX

AUTORS

Pagines

Alfons IV, rei d'Aragó.—Ordinacions per l'ús de la Casa Real.—XXVII 120

Canals, Antoni.—Traducció de l'obra «Dits e fets memorables» de Valeri Maxim.-XI. 90

Canyiç, Gaspar.—Traducció de les Ordinacions de Sanctacilia.—XXXVIII, 3 145

Carroç de Vilaragut, Lluís.—Proleg i vocabulari a les obres d'Ausies March.—II. 38

Comte, Francesc.—*Illustracions dels comtats de Rosselló, Cerdanya y Conflent.*—XXXII. 127

Conesa, Jaume.-Traducció de les «Histories Troyanes» de Guido delle Colonne.—XII. 93

Çafont, Jaume.—Traducció de les ordinacions de Sanctacilia.—XXXVIII, 3 145

Desclot, Bernat.—Cronica.—XXXVII, 3. 137

Eximeniç, Francesch.—*Crestià*, primer libre. —XIV. 99

—*Crestià*, segon libre.—XV 101

—*Crestià*, terç libre, en tres parts.—XVI, XVII i XVIII 102

—*Libre de les Dònes.*—XIX i XX. . . . 105, 106

—*Vida de Jesucrist.*—XXI 107

—*Salteri o libre d'oracions*, traduit del llatí per Guillem Fontana.—XXII 108

Pagines

—*Tractat de la Passió.*—XXIII 109
—*Libre dels Angels.*—XXIV, XXV i XXVI. 110, 111, 112
FEBRER, Jaume.—*Trobes.*—IX-X, XLVII, XLVIII. 88, 173
FERRAN D'ANTEQUERA, rei d'Aragó.—Constitutio contra judeos facta.—XXXV . . . 133
—Ordinacions per al regiment de la Casa Real.—XXVII. 120
FONTANA, Guillem.—Traducció del *Salteri* de Francesch Eximeniç.—XXII 108
FRANCESCH, Joan.—*Croniques dels Comtes de Barcelona e reys d'Aragó* (?).—XLIII. . 160
JAFUDA, jueu de Barcelona.—Sentencies morals.—VI, 5 77
JAUME I, rei d'Aragó.—Cronica.—XXXVI. 135
—*Libre de doctrina,* o de Saviesa.—VI, 3. 72
JOAN I, rei d'Aragó.—Ordinacions per a la Casa Real.—XXVII. 120
JOAN, Mestre.—Receptes.—XLIX 173
MARCH, Ausies.—Obres.—I. II. 7, 38
MARTÍ, rei d'Aragó.—Ordinacions de la Casa Real.—XXVII. 120
MUNTANER, Ramon.—Cronica.—XXXVIII, 1. 141
PATRIA, Felip.—Traducció (?) de *Secret de Secrets.*—V, 1, i VI, 1 . . . . 61, 69
PERE III DEL PUNYALET, rei d'Aragó.—Ordinacions per tots los oficials de la seva Cort.—XXVII, XXVIII, XXIX i XXX. 118, 122, 123, 124
RAMON, Guillem.—*Breu relació de la Germania de Valencia.*—XXXIII 130
SANCTACILIA.—*Ordinacions.*—XXXVIII, 3 . 145
TARAPHA, Francesch.—*Chronica de la provincia de Cathalunya.*—XLV 168
TOMICH, Pere.—Conquestes d'Espanya.—XLIV. 165
URGEL.—*Los requiebros.*—IV 59

Pagines

Vilaragut, Antoni.—Traducció de les tragedies de Seneca.—XIII 96
Diversos.—Collecció de lletres de desafiaments, etc., de cavallers de Valencia.—VIII, L. 87, 173
Anonims.—*Virtuts de l'ayguardent.*—III, 1 . 54
—*Quan ay lo món consirat*, etc.—III, 2 . . 56
—Traducció del *Libre de experiments* i altres tractats d'Albert el Many.—V, 2 65
—Traducció de *La mort d'Aristotil.*—V, 3 . 67
—Receptes.—V, 4. 68
—Els dèu manaments.—VI, 2 72
—Traducció de Ludus Scacorum de Jaume de Cessolis o Cassulis.—VI, 4 75
—Traducció de la *Letra per monsenyor Sent Bernat tramesa an Ramon de Castell Ambrós.*—VI, 6 80
—Traducció i compilació del *Breviari d'Amor* de Matfre Ermengau de Bezeis.—VII. 84
—Amors de Curial i Guelfa.—XLVI . . . 171
—Corts celebrades a Monçó en 1626 per Felip IV. Furs i actes de Cort de l'any 1645.—XXXI. 126
—Consulat de Mar.—LI. 173
—Llista dels Concellers de Barcelona desde 1249 fins a 1625.—XXXIV 132
—Cronologies.—XXXVII, 1 136
—Comtes de Barcelona.—XXXVII, 2. . . 137
—Limits de Catalunya, cronologies de reis d'Aragó, bisbes, concellers de Barcelona.—XXXVIII, 2. 145
—Memories historials de Catalunya.—XXXIX 147
—Genealogies dels Comtes de Barcelona i reis d'Aragó.—XL i XLI 149, 152
—*Croniques dels Comtes de Barcelona e dels reys d'Aragó.*—XLII i XLIII (?) . . 154, 160

14

OBRES

ISTORIA

Pagines

Valeri Maxim, *Dits i fets memorables*, traduits per Antoni Canals 90
Cronologies 136
Comtes de Barcelona. 137
Limits de Catalunya, cronologies de reis d'Aragó, bisbes, concellers de Barcelona. 145
Genealogies dels comtes de Barcelona i reis d'Aragó 149, 152
Croniques dels comtes de Barcelona e dels reys d'Aragó 154, 160
Cronica del rei en Jaume I d'Aragó . . . 135
Cronica de Bernat Desclot. 137
Cronica de Ramon Muntaner. 141
Cronica de Joan Francesc de Barcelona (?) 160
Cronica de Pere Tomich 165
Cronica de Francesc Tarafa 168
Memories historials de Catalunya 147
Illustracions dels comtats de Rosselló, Cerdanya y Conflent, per Francesc Comte . . 127
Breu relació de la Germania de Valencia, per Guillem Ramon 130
Llista dels concellers de Barcelona desde 1249 fins a 1625 132

JURISPRUDENCIA

Consulat de Mar 173
Ordinacions de Sanctacilia, traduïdes per Gaspar Canyiç i Jacme Çafont. 145

Pagines

Ordinacions per al regiment de tots los oficials de la cort d'Aragó, fetes pel rei Pere III del Punyalet, i algunes més dels seus successors Joan I, Martí, Ferran I i Alfons IV 120
Constitutio contra judeos facta 133
Desafiaments de cavallers de Valencia del sigle XV 87, 173
Corts celebrades a Monçó en 1626 per Felip IV. Furs i actes de Cort de l'any 1645. 126

CIENCIES I ARTS

Traducció de *Secret de Secrets* 61, 69
Traducció del *Libre de experiments* i d'altres tractats d'Albert el Many 65
Receptes de Mestre Joan 173
Virtuts del ayguardent 54

BELLES LLETRES

Quan ay lo món consirat, etc 56
El *Breviari d'Amor* de Matfre Ermengau de Bezeis, traduit i compilat 84
Obres poetiques d'Ausies March . . 7, 38
Amors de Curial i Guelfa 171
Les dèu tragedies de Seneca, traduïdes per Antoni Vilaragut 96
Les Histories Troyanes de Guido delle Colonne, traduïdes per Jacme Conesa. . . 93
Los requiebros, de Urgel. 59
Trobes de Mossèn Jaume Febrer . . 88, 173

FILOSOFIA MORAL I RELIGIÓ

Pagines

Tractadet moral explicant la mort d'Aristotil 67
Libre de doctrina o de la Saviesa, per don Jacme I d'Aragó 72
L'obra de Jacob de Cesolis «Libre sobre lo joch dels scachs, de les costumes e oficis dels nobles», traduida 75
Sentencies morals del jueu Jafuda. . . . 77
Traducció de la Letra tramesa per S. Bernat de Clairvaux a Ramon de Castell Ambròs sobre el regiment de sa casa, etc. . . . 80
De Fr. Francesc Eximeniç, *El Crestià*. Un exemplar dels vols. I i II i les tres parts del III 98, 101, 102
Libre de les dònes, per Francesc Eximeniç. 105 i 106
Vida de Jesucrist, del meteix autor . . . 107
Un *Salteri* o libre d'oracions de J. Eximeniç, traduit del llatí per Guillem Fontana . . 108
Del meteix Eximeniç, *Tratat de la Passió* . 109
I del meteix, *Libre dels Angels*. Tres exemplars 110, 111, 112

Index alfabetic de noms propis

	Pagines
Agnès, madona	108
Albert el Many	63
Alexandre el Many	61, 69
Alfons IV, rei d'Aragó	120, 125
Amat, Miquel Joan	123
Antioxia	62
Aragó, reis de	149, 152, 154, 160
Aristotil	61, 69
Artés, Pere de	111, 112
Bagà	165
Barcelona	136
Comtes	149, 152, 154, 160
Concellers	132, 145
Berenguer, bisbe de Tarragona	108
Bernat de Clairvaux, Sant	80
Borja y Carroç de Vilaragut, Angela	48
Borja, Tecla de	7
Bou, Teresa	50
Canals, Antoni	90
Canyiç, Gaspar	146
Carbonell, Pere Miquel	154
Carroç de Vilaragut, Lluís	38
Castell Ambròs, Ramon de	80
Cerdanya	127

Pagines

Cesoles, Jacobus de 75
Ciceró 174
Chiva, Francisco Pasqual 89
Comte, Francesc 127
Conesa, Jaume 93
Conflent 127
Constantí 91
Corbera, Esteve de 123, 127
Curial 171
Çafont, Jacme 146
Çavall, Ramon 108
Daroca 132
Desclot, Bernat 137
Dictis i Dares. 93
Ermengau de Bezies, Matffres 84
Ximeniç, Francesc . . . . . . 99, 101 a 111
Febrer, Jaume 88, 173
Ferran d'Antequera, rei d'Aragó. . . 120, 133
Figueres, Hierony. 51
Fontana, Guillem 108
Francesc de Barcelona, Joan 162
Guelfa 171
Guido delle Colonne 93
Guimerà, comte de 93, 132, 147, 157
Grido Vero 61
Idalio, bisbe de Barcelona 53
Jacme I, rei d'Aragó 72, 135
Jacme II, rei d'Aragó 78
Jacobus, copista 80
Jafuda Bonsenyor 78
Janer, Ramon 91
Joan I, rei d'Aragó. 120
Joan, Mestre 173
Joannici de Ysach 74
Johan, fill de Patrici 63
Jorba, Denís Geroni de 159
Linaza, Geroni 122
March, Ausies 7, 38

Pagines

March, Pere 50
Marcuello de Daroca, Francisco. 61
Martí, rei d'Aragó 120
Martí, Anthoni 112
Monçó, corts de. 126
Monfar y Sors, Diego. 149
Moreno, Joan 7, 8, 51
Muntaner, Ramon 141
Mur, Dalmau de, bisbe de Çaragoça . . . 165
Olmo, Josef Vicente del. 89
Ortí, Joseph 126
Patria, Felip 70
Pau, Geroni 159
Pere III del Punyalet, rei d'Aragó . . 118, 122
123, 124, 135
Phelip 61
Phelip II, rei d'Espanya. 168
Phelip IV, rei d'Espanya 126
Pinós, Bernat de 127
Prades 105, 106
Pujades, Hieroni 128
Quils, Nicolau 174
Ramon, Guillem 130
Ripoll, Elionor 50
Rosselló 127
Salomó 72
Salvà, Miquel 138
Sanctacilia 145
Sanxa Ximenes d'Arenós, comtessa de Prades. 105, 106
Segovia, Miquel de 122
Seneca 73, 96
Socrates 73
Tarapha, Francesc 168, 174
Terés, Joan, bisbe d'Elna 127
Tomich, Pere 165
Tripol de Siria 61
Urgel 59

Pagines

Valencia 50, 130, 173
Valeri Maxim. 90
Valldebron, Sant Geroni de 96
Vila, Jaume Ramon 149, 152
Viladamor, Antoni. 157
Vilaragut, Antoni 96
Ximeno, Vicente 89

INDEX

	Pagines
Prefaci	1
Manuscrits I a LI	7
Manuscrits perduts	174
Apendix: Manuscrits en llengua no catalana d'interès per la nostra nacionalitat que's guarden en la Biblioteca Nacional de Madrid	177
Index d'autors i obres	207
Index alfabetic de noms propis	213

L'AVENÇ

Imprempta i Llibreria

de

MASSÓ I CASAS

Ronda de l'Universitat, 4.–Teléf. 115

BARCELONA

Edicions elzevirianes de totes classes. —Impressions en totes llengües pel comerç i la industria. — Especialitat en l'impressió de participacions de naixença, casament, muda de pis, tarjetes de visita, etc., a dugues o més tintes.— Obres cientifiques, literaries i lingüistiques nacionals i estrangeres antigues i modernes.—Encarrecs directes i promptes per França, Italia, Portugal, Inglaterra i Alemanya. — Enquadernacions de totes menes. Especialitat en les de bibliofil. — Noticies bibliografiques de franc.

OBRES PUBLICADES

		Pessetes
L'Avenç, 1882 (agotat).		
L'Avenç, 1883-84.	Rustica . . .	10
	Relligat . . .	13
L'Avenç, 1889.—En resten alguns exemplars al preu de	Rustica	10
	Relligat . . .	13
L'Avenç, 1890.	Rustica	5
	Relligat	8
L'Avenç, 1891.	Rustica	5
	Relligat	8
L'Avenç, 1892.	Rustica	5
	Relligat	8
L'Avenç, 1893.	Rustica	5
	Relligat	8
Anuari Bibliografich, 1888 . .		1
Cants intims, per *Apeles Mestres*, am 100 dibuixos de l'autor. Relligat .		5
Ensayo de Gramática de Catalán Moderno, per *Pompeu Fabra* (agotat).		3
Atlas dels Viatges d'Ali Bey el Abbassi.		3

BIBLIOTECA DE «L'AVENÇ»

	Pessetes
Montalba, novela per *Carles Bosch de la Trinxeria*	3
Trascant per les serres, quadros de la Segarra, per *J. Pons i Massaveu*	3
L'Intrusa, drama en un acte, per *Maurici Maeterlinck*, traduit per *Pompeu Fabra* (tiratge de cinquanta exemplars numerats) . .	6
Espectres, drama de familia, en tres actes, d'*Enric Ibsen*, traduit per *J. Casas-Carbó* i *Pompeu Fabra*.	2

EN PREMPSA

Croquis pirenencs, per *J. Massó Torrents*.

LES

CRONIQUES CATALANES

CRONICA PUBLICADA

	Ptes.
Recort, obra feta per *Gabriel Turell,* de la ciutat de Barcelona, en l'any 1476. Edició acompanyada d'un Prefaci i d'un Index alfabetic	3

COLLECCIÓ

D'ANTIGS TEXTOS CATALANS

	Ptes.
Tractat d'Astrologia o *Sciencia de les steles,* compost baix orde del rey en Pere III *lo Ceremoniós,* per *Mestre Pere Gilbert* y *Dalmau Planas,* am la collaboració del jueu *Jacob Corsuno*	1
Proverbis arabes, extrets d'un manuscrit català del sigle XIV, transcrit per *Manuel de Bofarull*	1

EN PREMPSA

Inventari dels béns del rey Don Martí, amb un *Index raonat, Notes* i *Glossari.*

PC
3925
M3

Massó Torrents, Jaime
Manuscrits catalans de la
Biblioteca Nacional de Madrid

PLEASE DO NOT REMOVE
SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO
LIBRARY